III. KÖTET

SZERBIA TÖRTÉNETE

1804—1848-ig

Dr. THIM JÓZSEFTŐL

Ötödik rész.

A szerb szabadság-harczok.

I. Karagyorgye vezérlete alatt.

A szerb felkelés rövid fél év alatt oly mérveket öltött, hogy a szultán Bekir pasát küldte el a rend helyreállitására, de sikertelenül. A küzdelem, mely eleinte a janicsárok és dahik ellen irányult, az elnyomott ráják érdekében, nemzeti színezetet kezd vala ölteni. Karagyorgye egymaga huszonnégy helyen verte meg a törököket s mikor Bekir is kénytelenittetett elvonulni, a mozgalom egyszerre nemzetivé vált.

A szerb kérdés, mely eleinte a török birodalom belügyeiben foglalt helyet, csakhamar a szomszéd birodalmakat is érinté, s maguk a szerbek igyekeztek vélök szoros összeköttetésbe lépni.

A dahik elleni küzdelmeik alatt a szerbek Ausztria pártolásáért esedeztek, mely azonban 1804. márczius közepe táján kijelenté: minthogy a portával barátságban él, nem segitheti őket s a dahikkal való kibékülést ajállotta.[1]) Néhány hétre rá Karagyorgye bizonyos Sajtinszky osztrák kapitány által a következő javaslatot tette az osztrák kormánynak: miután az összes szerb nép leghőbb vágya a felséges uralkodóház fenhatósága alá jutni, nem maradhatván többé a porta igazságtalan önkényes uralma alatt; Karagyorgye, ha sikerülne neki Belgrád várát elfoglalnia, kész lenne úgy ezt, mint a két másik kisebb

[1]) Ненадовић, Живот и дела великог Ђорђа Петровића, Беч, 1883. l. 97.

várat Szabácsot és Szendrőt valamint az egész tartományt az egész nép óhajtása szerint ő felségének felajállani és egy királyi herczeget helytartóúl kérni; ha azonban ő felsége nem volna hajlandó az országot birtokul elfogadni, ez esetben Karagyorgye kénytelen lenne a nemzet nevében más hatalomhoz fordulni, csakhogy végre e keresztény nép a török rabigából kiszabaduljon. [1])

Az osztrák kormány ezen ajállatot azonban visszautasította. Igaz ugyan, hogy Ausztria kezdettől fogva nem viseltetett a szerb mozgalom iránt ellenszenvvel, megengedte, hogy a felkelők területén szerezzék be hadi szükségleteiket, sőt egy izben Zimonyban a dahikkal szemben békéltetési szerepet is elvállalt, — s ha nem is tagadhatni, hogy ez által tetemes előnyt biztositott a felkelők számára, mégis vonakodott minden tettleges beavatkozástól. Az osztrák kormány az orosz kormánynyal és a portával is közölte Szerbia elszakadási terveit, hangsúlyozván egyuttal szigoru semlegességét; lelkökre kötötte ugyan utóbbinak, hogy a dahik zsarnokságának vessen véget, de őszintessége által oly rendszabályok hozatalára késztette a portát, melyek a szerb felkelés megsemmisitésére irányultak.

A magyarországi szerbek szintén élénk érdeklődéssel viseltettek a szerb mozgalom iránt; különösen a papság, mely aktiv szerepet is játszott, de mindenkor az osztrák kormány tudtával. Igy például Petrovics Gedeon bácsi archimandrita igyekezett Bekir pasát a szerbekkel kibékiteni; de az ellentétek oly nagyok voltak, hogy kisérlete eredménytelen maradt. [2]) Fontosabb Sztratimirovics szerb patriarcha müködése, ki hazáját és királyát kész volt elárulni. A nagyravágyó főpap birta ugyan a bécsi udvar jóhiszemű bizalmát, a mennyiben többször kivánatait teljesité. Az osztrák kormány felszólitására Nenadovics Mátéhoz és a szerb papsághoz intézett leveleiben csillapitólag hatott a szerb felkelőkre és intette őket, hogy a szultán iránti hűségüket meg ne

---

[1]) Kállay, I. 454. Bogisics: Nil Popov, Oroszország és Szerbia czimű művének birálata. Szent-Pétervárt 1872.

[2]) Ханић, Српски устанак 35.

szegjék,[1]) mindazáltal ő maga egész más terveket forgatott elméjében. Ő a régi szerb birodalom nagyságának helyreállitásán fáradozott. Még az 1804. év junius havában egy emlékiratot nyujtott át Szamborszki protának, József nádor orosz nejének Pavlovna Alekszandra nagyherczegnő áldozárjának, ki éppen ekkor utazott Oroszországba, — azon megbizással, hogy juttassa azt az orosz kormány kezébe.[2])

Sztratimirovics patriarcha emlékiratában abból indul ki, hogy majdnem minden európai fejedelemnek vannak rokonfaju szövetségesei, a kikre szükség esetén számolhat; csak az orosz uralkodók nem részesülnek ily szerencsében, kiknek nincsenek nyelvre, vallásra és rokonszenvre nézve rokonszövetségeseik, és az európai nemzetek által idegennek tekintetnek. Szerinte az eddigi orosz politika a görögökben véli természetes szövetségét megtalálni, kikre azonban nem számithatni, épugy mint a lengyelekre sem, előbbiek nemzetiségükhöz, utóbbiak katholikus vallásukhoz való ragaszkodásuk miatt. Csakis a szerb nép az, mely hitre és nemzetiségre közeli rokona az orosznak. „Nincs a föld kerekségén oly nép, — irja — mely annyi vonzódással és szeretettel viseltetik az oroszok és az orosz czárok iránt, mint a szerb. Nyelvre nézve egy az oroszszal, és reményüket Oroszországba helyezik. Valjon nem akadna mód, hogy az orosz czárok egy ily jó szláv nemzetről gondoskodjanak, annak politikai életét megszerezzék és szövetségesül tekintsék, — hiszen a szerb nép mindenkor hű volt és szerette Oroszországot és az oroszokat.“ Felemlitvén továbbá mindazon szerbek által lakta országokat és tájakat, azon meggyőződésének ad kifejezést, hogy a jelen körülmények közt a szerb népnek legalább a török járom alatt nyögő részét lehetne felszabaditani. Leghelyesebb módozatnak tartja, ha a túlparti szerbek a szultánnak bizonyos adót fizetnének; a Szerbiában élő törökök szabad vallás gyakorlata biztositttatnék; az ekként alakult Szerbia függetlensége mondassék ki, a raguzai köztársaság

[1]) Нил Попов, Србија и Русија. I. 28. Kállay, I. 463.

[2]) Рускій архивъ за 1808. год. 111—120. I. „Нацрт воспоставьења нове славено-српске краљевине“.

mintájára, és helyeztessék orosz védnökség alá. Kárpótlásul biztosithatná a portának az ázsiai tartományok feletti uralmát, s Szerbia orosz védnökség alá helyezésével megakadályozhatná, nehogy Ausztria hatalmába kerüljön, miáltal utóbbi bizonyára olyannyira megerősödne, hogy Törökországra nézve veszedelmessé válhatna. Az európai államférfiakat a következőkkel véli megnyugtathatni: „1. az uj szerb állam nem szakittatnék el végképen Törökország testéből, mert adófizetés által elismertetnék a porta fenhatósága és ilyennek tekintenék a külhatalmak is; más szóval az állapot nem változna. 2. azon mértékben, a melyben Törökország lassan hanyatlanék, a szerb állam mindinkább megerősödnék és kipótolná azon veszteséget, mely az európai egyensulyban Törökországban elgyengülése által támadna". A mi különösen Ausztriát illeti, szükséges volna, hogy e hatalom a kattarói területet a tengermellékkel átengedje az új államnak; kárpótlásul aztán az Una vidékén Török—Horvátországban kaphatna egy területet. Epoly szükségesnek tartja Szerémség átengedését. Ez esetben Oláhországnak az Oltig terjedő része képezhetné a csere tárgyát. Az ekként alkotandó orosz védnökség alatt álló Szerbia hatalmas védfalat képezhetne az európai államoknak a bolgár és trák tartományokra irányzott törekvései ellen. A felszabaditott szerbek uralkodójául egy orosz nagyherczeget ajáll, ki némi orosz sereget is hozhatna uj országába, s ha ő személyesen nem óhajtana lejönni, helytartók utján egy orosz sereg kiséretében lehetne az országot kormányozni és boldogitani. Sztratimirovics a köztársasági formára a szerb népet éretlennek tartja s azért a monarchikus uralmat kivánja meghonosítani. Ha azonban nem sikerülne az orosz uralkodóház egyik tagját ültetni a szerb trónra, valamely protestáns herczeget kellene a szerbek fejedelméül elismertetni, azon feltétel alatt hogy utódjai felveszik a görög keleti hitet. Emlékirata végén igy ir a szerb patriarcha: „Egy uj szláv-szerb állam alkotásának eszméje oly élénken lebeg szemem előtt, oly hasznosnak mutatkozik az orosz uralkodó házra, oly dicsőnek az összes szlávokra nézve, hogy annak megteremtésére sem fáradságot, sem költséget nem kellene kimélni; sőt

minden uralkodójához hű igaz és buzgó orosz teljes erejével kell hogy e terv megvalósitásán müködjék, mely éppen jelenleg nem látszik lehetetlennek.[1])

Szamborszki Pétervárra érvén átadta az emlékiratot Csartoriszky Ádám herczegnek, ki Lengyelország helyreállitásáról álmodozott s kinek legkevésbé tetszhettek a patriarcha itt-ott lengyel ellenes sorai. Szamborszki visszakapta az emlékiratot és Nil Popov azt hiszi, hogy a czár nem is látta. A patriarcha terve feledésbe ment.

Oroszországgal különben a szerbek még 1804. márczius havában igyekeztek összeköttetésbe lépni. Emlitettük, hogy a felkelés elején Ausztriától elutasitó választ nyertek. Nenádovics Máté bizonyos Milosevics Damjant küldé Czrnagorába, hogy ott keressen segélyt, illetve azokat is felkelésre birja; visszatértében a követ Riszanyba Ivelics gróf orosz hajóhadparancsnokhoz ment, hogy Oroszországban számukra segélyt eszközölne ki. Az orosz tiszt is elutasitólag felelt és a szerbeket a szultánhoz utasitá, mivel Oroszország a portával barátságos viszonyban él.[2]) Az 1804. év nyarán Ausztriától ismételten elutasitva végre magához az orosz czárhoz menesztettek a szerbek egy küldöttséget. Az eszme bizonyos Csardaklija Novákovics Péter volt osztrák kapitánytól eredt, kinek felesége József nádor orosz származásu nejének szolgálatában állott és a nyár folyamán Sztojkovics Athanásszal és Filipovics Tódorral Oroszországba utazott. — Csardaklija julius havában jött Szerbiába s folyton hangoztatta a küldöttég menesztését Sándor czárhoz.[3]) A felkelés főnökei és Karagyorgye csakhamar magukévá tevén az eszmét, küldöttekül Nenadovics Máté prótát, Csardaklijját és Protics Jánost Pozsarevácz-ból választották meg.[4])

A küldöttség 1804. szept. 13-án indult útnak. A magukkal vitt folyamodvány a legsötétebb szinekben festé a török iga elviselhetlenségét és Szerbia állapotát

---

[1]) Нил Попов, I. 28—30. Kállay, I. 464—467.

[2]) Ненадовић, I. 97. Ненадовић, Мемоари 99. Светић, Српско Огледало, 252.

[3]) Ненадовић, Мемоари 95.; Караџић, Даница, 1828. 219. Нил Попов, 32.

[4]) Ненадовић, I. 98.

temetőhöz hasonlitá. A küldöttség utja és czélja a legnagyobb titokban tartatott, nehogy a porta gyanuját felkeltsék. Nenadovics és Csardaklija Topcsiderből a Dunára mentek s innen csolnakon Rámába eveztek, hol Proticsot felvették. Orsován és Oláhországon át szept. 26-án érkeztek Bukurestibe. Itt utlevelet szerezve Moldván át Mohilevnél a Dnyeszteren átkelve Oroszországba értek. Ez időben Konsztantin nagyherczeg Podóliában hadgyakorlatot tartott és a szerb küldöttséget magához hivatván, röviden tudakozott czéljuk után. Kieven át Charkovba mentek, hol Csardaklija neje tartózkodott. Itt Filipovicsot magukhoz véve Moszkván át Szent-Pétervárra mentek, hova november 7-én értek. Csartoriszky szivesen fogadta ugyan a szerb küldöttséget, de kijelenté, minthogy Oroszország a portával békében él és szerződés köti, legjobb ha kérelmeiket a porta elé terjesztik és az orosz követ azokat támogatni fogja. Deczember 26-án hagyták el Szent-Pétervárt; Nenadovics és Protics Galiczián és Magyarországon keresztül mentek haza: Csardaklija pár hónappal később Bukarestbe és Filipovics Szerbiába utazott, hol aztán Grujevics néven fontos szerepet játszott. [1])

Azalatt mig a szerbek küldöttsége Oroszországban járt, a tél folyamán alig két eseményről emlékezhetünk meg. Karagyorgye még 1804. szeptember havában menesztett többeket Konstantinápolyba, hogy a Bekir pasával kötött szerződési pontok megerősitését a szultánnál kikérjék; a szultán azonban fermán utján tudatta Bekirrel, hogy a szerb felkelőket feloszlatásra felszólitsa, a harczosokat tüzhelyeikre küldje s ő aztán általa jónak tartott jogokat fog a rájáknak adni. Karagyorgye belátta a porta cselfogását és erélyesen készült a már elkerülhetlen tavaszi hadjáratra. A tél folyamán seregének nagy részét elengedé; csak Belgrád előtt hagyott egy megfigyelő csapatot Gusanc Ali, illetve Szolimán pasa ellen, ki szeptember elején váltotta fel Hasszan-aga pasát. Tudjuk hogy Szabács török kézen volt, s hogy még augusztus havában Musz-aga a várba ment és az ott elrejtett kincseket Boszniába vitte.

---

[1]) Ненадовић, Мемоари 103—128.; Пил Попов, I. 34.

Karagyorgyevics megtudván ezt, Nenádovics Jakabot, Kátics Jankót és Markovics Szimót a szabácsi őrség ellen küldé, hogy azt megfenyitsék. A kis csapat kora reggel ért a vár alá s kapuit nyitva találván, az első érkezők benyomultak. Ekkor lépett a hodsa a mináretre, hogy a reggeli imára hivja fel a hiveket. Imája közben vette észre a szerbeket és gyorsan fellármázta a török őrséget, mely oly hevesen rohanta meg a benyomuló szerbeket, hogy ezek kénytelen voltak a vár körüli árkokba menekülni, hol estéig védték magukat. A szerbek aztán az ellenség sorain áttörtek és hatvan holtat visszahagyva elmenekültek. [1])

A belgrádi szerb csapat feladatául tétetett a vár őrségét, jobban mondva Gusancz Alit, ki feltétlenül ura volt Szulejman pasának, szemmel tartani. Ily czélból Szendrő, Szabács, Uzsicza, Csacsak és Karanovácz előtt is voltak egyes megfigyelő szerb csapatok felállitva, Belgrádon Gusancz Alinak hatalmas ellenfele akadt Redseb orsovai kormányzóban, ki krdsaljainak egy részét megnyervén, véres viszálkodást idézett elő. Gusancz azonban a helyzet ura maradt és az ellene fellázadt háromszáz lázadót a várból kiüzte, kiket aztán a szerbek egytől-egyig lekaszaboltak. [2])

Karagyorgye tehát az 1804. évben Szerbiát jórészt felszabaditotta; tiz kerületben parancsolt és a törököket a várba szoritotta. Rudnik, Kragujevácz, Jagodina, Pozsarevácz, Szendrő-város, Valyevo, Város, Batocsina, Palánka, Gradiste, Palezs és Lesnicza hatalmában voltak. Krupany, Jadar és Ragyevina kerületeikkel a Mehmed-Vilajics-csal kötött szerződés értelmében semleges területnek nyilvánittatott.

Az 1405. év január elsején a még Bekir pasával kötött fegyverszünet lejárt. A törökök elhatározták a szerbek elleni hadjáratot, mire Karagyorgye sietve kezdte meg a hadi készületeket. Január 11-én az egybegyült sereget következőkép helyezte el: Nenadovics Jakab vajda vezetése alatt a Drinán 4000 harczost helyezett el; Sztoj-

---

[1]) Непадовић, Мемоари, 133—134; Ненадовић, Живот и дела Карађорђа, I. 99.; Kállay, I. 484.

[2]) Ненадовић, Мемоари, 130.

kovics Milenko vajda alatt a Moraván 2000 embert. Katics Jankó és Csarapics Vásza vajdák alatt Belgrád előtt 5000-nyi megfigyelő csapatot; Groczkánál 500-at, Markovics Szima knéz vezetése alatt Osztruzsniczánál tartalékképen 3000 harczost. Ezenkivül a török kézen levő várak előtt egy-egy csekély számu megfigyelő csapatot.

Ez időben, február havában [1]) tértek vissza Oroszországból a szerb küldöttek. Karagyorgyet bizonyára nem a legkellemesebben érinthette a hozott válasz. Elérkezettnek látta több országos érdekü ügy elintézésére a nemzetgyülés egybehivását, melyet 1805. aprilis 29-ére (ó-hitü naptár szerint 17-ére) Osztruzsnicza közelébe Petyániba tüzött ki. [2])

A szkupstinán Nenadovics Máté elhallgatta az orosz kormány válaszát, hanem felmutatván egy orosz ajándéknak mondott evangeliumot, megeskedteti a népet, hogy hivek maradnak a megkezdett mozgalomhoz. Azt hazudá, hogy a czár megigérte a segitséget, de azt a törökök miatt titokban kell tartani. A gyülésre a télen át összegyüjtött harácsot is elhozták, melynek egy részét Szolimánnak, másikát Gusancz Alinak adták és a harmadikkal hadi szükségleteikből származott adósságaikat kifizették. [3])

A gyülésre a belgrádi krdsálok két czinczárt küldtek, kik oláhul beszéltek és hamis fermánjukra hivatkozva, kihirdették, hogy a szerbek békét kössenek, ellenkező esetben a szultán a legszigorubban fogja őket büntetni. A nemzet hangosan protestált ez ellen és a védekezést legelszántabban folytatni elhatározta. Ezután a szkupstina egy küldöttséget választott, hogy Konstantinápolyba utazzon a szultánhoz és a szerbek sérelmeit és kérelmeit előterjessze. A küldöttségbe választattak: Zsivkovics István, zimonyi kereskedő, Lázárevics Aleksza, sópicsi próta és Prótics János Pozsareváczból, ki Oroszországban is járt. [4])

---

[1]) Kállay szerint január közepén. A szerb irók legnagyobb része februárt emlitik.

[2]) Ненадовић, Мемоари, 132.; Нил Попов, 34.; Ненадовић I. 105.

[3]) Ненадовић, Мемоари, 133.

[4]) Ненадовић, Мемоари, 133.; Нил Попов, I. 34.

A folyamodás egyes pontjait következőkben foglalhatjuk egybe: 1. a szerb nép kivánja, hogy a porta a vezér helyébe egy becsületes és hiv muhazilt (kormánybiztost) nevezzen ki; 2. hogy a szerb nemzet magának mind a tizenkét nahijába egy-egy oborknézt választhasson s egy főknézt (veliki knéz), ki a nemzet feje legyen, Belgrádban székeljen s minden a portához menő és tőle jövő iratot elintézzen; 3. A főknézt és az oborknézeket tisztán a nép válassza; 4. a vagyon utáni adó, a harács, porez és egyéb szultáni adók, valamint a szpahik járandóságai egyetlen egy kölcsönösen meghatározandó összegbe foglaltassanak, mely a nemzeti pénztárból fizettetnék, és a szpahik a pasalukba vissza nem térhetnének; 5. csakis a főknéz szedethesse be az adót és küldhesse a szultánnak; 6. a legfőbb előljáró mellé bizonyos számu fegyveres őrség rendeltessék, hogy igy képes legyen a tartományban a rendet fentartani, az adót pontosan behajtani és a népet minden bántalmazás ellen sikeresen megvédeni; 7) A szerb nép szabadon emelhessen kolostorokat és templomokat és vallás gyakorlatát senki se akadályozhassa; 8. A nép szabadon müvelhesse földeit és kereskedelme után ne fizessen adót. 9. a Belgrádban tartózkodó krdsalok üzessenek el és a porta kérje meg az osztrák udvart, hogy a várbeliek számára minden élelem eladása betiltassék. [1])

Látjuk tehát, hogy a szerbek bizva erejökben határozottan jelentették ki óhajaikat. A szerb vezérek, ha nem is vala kitünő müveltségük, politikai iskoláztatásuk, józan gondolkozásuk által a kilencz pontba foglalt kérelmek utján hazájuknak oly autonomiát biztositottak volna, melyből később a szerb fejedelemség könnyen keletkezhetend. Nem öntudatlanul lőnek a pontok szerkesztve, — mint Kállay véli, — hanem igen is az öntudatos cselekvés eredményei, hiszen a szerb vezérek mindenkor szem előtt tartották hazájuk felszabaditását.

A folyamodványt csak két követ vitte a szultánhoz s annyi van megnevezve, a harmadik azt az utasitást

---

[1]) Ј Хаџић, Устанак српски под Црним Ђорђем. 40.; Голубица, V. 1843. és 1844. 277.; Kállay, I. 488—90.

kapta, hogy feltünés nélkül kövesse társait és készen legyen bármikor Oroszországba utazni. [1])

A három szerb követ 1805. május 13 án (óhitű naptár szerint 1-én) indult utra. Bukurestiben Ipszilanti herczeg és az orosz konzullal találkoztak. Junius 9-én (május 28 án) érkeztek Sztambulba, és a görög patriarcha utján folyamodványukat Szelim szultán kezeibe juttatták. A porta eleinte hajlandónak mutatkozott a szerbek kivánságainak eleget tenni, mivel birodalmában a legnagyobb zavarokkal küzdött. Albániában és Görögország északi részeiben Ali pasa garázdálkodott; Egyiptom, Sziria, Viddin, Bulgária és Arábia lázongtak. De amint a birodalomban a rend helyreállittatott, a szultán elhatározta a szerbek megfenyitését, a felkelés elnyomását, mivel attól tartott, hogy a keresztény szerbek titkon bevallott czéljaikat, Szerbia függetlenitését megvalósithatnák. A követeket őrizet alá helyeztette, sőt azok élete is veszélyben forgott. Zsivkovics elég ügyesen, hajlandónak jelentkezett a szerb felkelőket értesiteni, hogy a szultán által kiküldött pasát barátságosan fogadják, mert attól tartott, hogy Hafiz pasát a felkelők könnyen megtámadhatnák. A törökök hittek neki és elengedték. Másik két társa — Protics helyett, ki Bukarestiben maradt, Csardaklija ment Konstantinápolyba — pedig augusztus elején orosz segitséggel szerencsésen megszökött és Odesszán, Szent-Péterváron át csak 1506-ban térhetett vissza. [2])

Azalatt mig a szerb követek a portánál jártak, Karagyorgye győzelmeinek koszoruját ismét egy ujabb babérlevéllel szaporitotta. A szokoli, pozsegai és uzsiczai nahiják eddig nem vettek részt a küzdelmekben, és a janicsár főnökök, mint Bégó Novlyanin, Focsics Oszman háboritlanul garázdálkodtak. Az Ibar melletti Karanovácz erdőségben a szerbek és törökök között viszály támadt, melynek hirére Karagyorgye, ki alig várta ezen fontos részeket elfoglalhatni, 1805. junius vége felé mintegy 5000 emberrel, 1000 lovassal junius 30 án a várat ostrom alá vette. Nenadovics Jakab és Obrenovics

---

[1]) Ненадовић, 133.; К. Ненадовић I. 105.

[2]) Хаџић, 41.; Попов, 35.; Ненадовић, I. 106.

Milán pedig csapataikkal Uzsicza felé indultak, hogy a fővezér működését fedezzék. — Miután a vár egyes részei lángba borittattak, Karagyorgye rohamot parancsolt, melyet azonban a hősiesen magukat védő törökök sikeresen visszavertek, sőt az ostromlókat a Moraván is átszoritották. A vezér most Topolába sietett lőszerekért és ágyukért, de mikor visszatért a karanováczi török őrség szabad elvonulás biztositéka mellett kész volt kapitulálni. Julius 11-én (jun. 29-én ó. h. n.) történt az átadás és a török őrség a novipazari határig kisértetett. [1]) Karanovácz felgyujtatott, mintegy 700 ház égett le, és a török őrség feje, legkitünőbb vitéze, Zguro elesett. A karanováczi harcz emlékét a nép dalban örökitette meg. — Az Uzsicza ellen küldött megfigyelő csapat rosszabbul járt. A török őrség egy éjjel az alvó szerb csapatot megtámadta, közülök 150-et lekaszabolt és a többit szétugrasztotta. A környékben pedig 309 szerbet mészárolt le. [2])

A szultán a szerb küldöttek megszökésekor még Hafiz pasát bizta meg a szerbek elleni hadjárattal, ki Omer agát Uzsiczába küldte, hogy ott egy erős csapatot szervezzen és Hafiz benyomulását ezáltal megkönnyitse.

Karagyorgye értesülvén a veszélyről, a Drina mellett táborozó Nenádovics Jakab 3000 harczosát Uzsicza ellen küldte, kik 5000 házat gyujtottak fel, 300 törököt öltek le és augusztus 1-én a várat is feladásra kényszeriték. A szerbek 50.000 piasztert és 80 kitünő hátas lovat sarczoltak. [3]) Uzsicza parancsnokául Nenádovics a megbizható Popovics Alekszát nevezte ki, a fővezér megkérdezése nélkül teljesen önállóan müködvén. [4]) Szokol vára ezuttal bántatlanul hagyatott, de a nahija szerb kézre került és a vezér főnökül Hadsi Melenti, archimandritát nevezte ki, Szokol elé pedig csekély megfigyelő csapattal Kédics Milics knézet. [5])

Az egész ország fegyverfogható férfiai fegyverre

---

[1]) Ненадовић, Мемоари 301—314; Ненадовић, Живот и дела Карађорђа I. 107.; Карацић, Даница 1834, 33 - 34.

[2]) Јовановић, Истор. 23.

[3]) Ненадовић, I 110.

[4]) Ranke, Die serb. Revolution, 108.

[5]) Ненадовић, Мемоари, 179.

szólittattak fel. A szerb részekből, Bosznia, Herczegovina, Bulgária, Czrnagora és Albániából csak ugy sereglettek az önkénytesek és julius hó végén a szerbek hadereje 40.000 főre rugott. Bekir pasa Bosznia felől közelgett, Hafiz pasa Rumeliából. Karagyorgye seregét következőkép állitotta fel: Belgrád előtt 5000 embert hagyott, a moravai sereget 18000 főre szaporitotta; Milenko vezérlete alá Ivankovczin 4000 harczost adott, ki egy ágyujával Paratyin közelében elsánczolta magát. Jagodinán a belgrádi főuton, hová a pasát várta 10.000 harczost helyezett el. 4000 ember védte külön a Krusevácztól Pozsarevácig terjedő utakat és szorosokat. Nenádovics Jakab vezetése alá 12 000 embert rendelt a Drina vonal védelmére. [1])

Hafiz pasa 45.000 törökkel Nisből Paratyinig haladt, hol augusztus 12-én Milenko vajdát hevesen megrohanta. A szerbek egy egész napig vitézül állottak ellen a tulnyomó erőnek. Este a pasa Ivankovczéig visszavonult, mire Karagyorgye 6000 emberével aug. 13-án Jagodinából Milenko segitségére sietett és Hafizt megfutamitotta. Állitólag 7000 török hullája fedte a csatatért. [2]) A szerbek vesztesége 240 hallotra rugott. Hafiz pasa lábán sebesült meg és Nisen nemsokára meghalt.

Karagyorgye Paratyinba nem vonult, mivel ez a leskováczi pasa pasalukába tartozott, kivel jó viszonyban állott. Milenkót Ivankovczin hagyva, Osztruzsniczára tért.

Bekir pasa a Drinán át sem mert kelni, a nagyszámu szerb sereg láttára, hanem a Drina balpartján foglalt állást; de serege végre megunván a tétlenséget, lassanként elszéledt.

A szerbek ezuttal először ütköztek meg a szultán rendes hadseregével. Eddig a dahik és janicsárok, később a krdsalok ellen hadakoztak, s váltig hangoztatták a szultán iránti hűségüket. De most nyilt harczban vervén meg a szultán seregét, — többé nem palástolhatták be nem vallott czéljaikat. A szultán lázadókul tekinté a szerbeket és a koczka végleg eldőlt. A harcz a török

---

[1]) Ranke, 112.

[2]) Ненадовић, Живот и дела Карађорђа I. 111.

uralom ellen irányult, mely végczélúl Szerbia felszabadítását tűzte ki.

Hafiz legyőzése után a szerbek néhány hónapra nyugodtabbak lehettek. A szerb vezérférfiak most belügyeikre forditák figyelmöket, melyek a lehető legziláltabb állapotban voltak. A kmétek és knézek a török időben is fenállott, biráskodási jogától eltekintve semmiféle intézmény sem létezett. Nenadovics Máté, ki 1804-ben Oroszországban járt, át volt hatva egy szövet (tanács) alkotásának szükségességéről és tervének a legbefolyásosabb főnököket megnyerte, de különösen Nenadovics Jakabnak tetszett a terv. Grujevics Bozsó (Filipovics Tódor) egy tervezetet készitett és azt Mátéval elfogadtatá. Szerinte minden nahija egy értelmes, becsületes férfiut választ, a ki kizárólag az ország ügyeivel foglalkozik s azok előmozditásán működik. A képviselőt a nahija köteles meghatalmazni és eltartani. A tanács a nahiják 12 küldötteiből álland. Az elnök kötelessége leend a tanács által hozott határozatokat végrehajtani, elnökölni, s egyenlő szavazatuk esetében szavazatával dönteni. A tanács tagjai kötelesek egy és ugyanazon helyen tartózkodni, esetleg valamely kolostorban. A tanács igazgatja az országot, felosztván maguk között az ügyvitelt. Havonta tanácsfőt választnak, ki az elnököt helyettesiti. A tizenkét tanácsos képezi a „nemzeti igazgató főtanácsot — glávni pravitelsztvujutyi szövet národni"; soraikból néhányan a különböző szakok ügyeinek rendszeres vezetésével bizatnak meg. Az egyik a hadügyi tárczát veendi át (vojnicski popecsitely); a másik az országos pénztárt kezelendi, mint a kincstár igazgatója (popecsitely kasze); a harmadik mint országbiró az igazságügygyel foglalkozik (veliki szudija); a negyedik az egyházi ügyeket és a közművelődési ügyeket vezeti (popecsitely proszvete i szvestensztva); az ötödik a külügyi levelezést intézi el (popecsitely inosztranih dela); a hatodik a belbéke és rend őre (popecsitely mira, reda i trudolyubija). A többi hat tanácsos mindenben véleményező s köteles a tanácsot nahijája ügyeiről és dolgairól értesiteni. A tanács saját az elnök és titkár által őrizte pecséttel bir. Az összes tagok eskü alatt kötelezik magukat a reá bizott ügyeket lelkiismeretesen

és szorgalmasan végezni. Minden év végén felelősség terhe mellett tartoznak müködésükről beszámolni. [1])

Nenádovics Máté, Jakab, Obrenovics Milán és többek kezdeményezésére 1805. augusztus havában Bogovágyán a kolostorban több mint ezer ember gyült össze főleg a rudniki, valjevói és belgrádi nahijából. Részt vett a gyülésen Antim váljevói püspök is, hogy Karagyorgyét, mint a legfőbb hadvezért felkenje. Augusztus 27-ére tüzték ki a nagy napot, midőn Karagyorgye levelet küldött, melyben a gyülést a belgrádi kerületben fekvő Borákra hivja Szima knéz házához.

A boraki szkupstina a hadiszerek beszerzéséről, a kivetendő adóról, az adósságok miként való törlesztéséről értekezett. Azután megalakittatott a szóvet, melynek tagjai a következők valának: Elnök: Nenádovics Alek. Máté prota Brankovinából; tagok: Velimirovics Vésza a váljevói, Ivánovics Kója a sabáczi, Pavlovics Sztoján a rudniki, Popovics Pál a belgrádi, Gyurgyevics Jankó a szendrői, Zdrávkovics Milija a tyuprijai, Vukoman a jagodinai, Lukics Avram a csácsaki, Milovánovics Mladen a kragujeváczi, Petromán Vaszilyije János az uzsiczai és Sztanojlovics Veliszáv a jagodinai nahija részéről. [2]) A tanács titkára Grujevics Bózsó volt.

Karagyorgye a volyavcsai kolostort nevezte meg tanácskozási helyül, de később a bogovágyai kolostorba helyezte át, s végre Szendrőbe, melyet időközben elfoglalt. Innét 1807-ben Belgrádba tétetett át.

A tanács a kmétek és knézek biráskodása helyébe törvényszékeket rendelt felállitani; e végből meghagyta nahijánként a kerületi szkupstinák egybehivását, hogy a legerkölcsösebb és legérdemesebb férfiak sorából hármat birákul válasszanak, kik a szkupstinák előtt letévén az esküt a nahija biráskodását a legigazságosabban vezetendik. — Fontosabb ügyekben a kerületi biróság a katonai képviselőt is meghivhatja vélemény-adás végett,

---

[1]) Kállay I. 520—523.; Попов, I. 38—39.; В. Ст. Караџић, Правитељствњуцій Совѣть Сербскій за времена Карађорђева или отимање ондашњијех великама око власти. У Бечу 1860. Ненадовић, Мемоари. 291—294.

[2]) Zdrávkovics előtt Gyuricza tanácsoskodott, Vukománt pedig Sztanojlovics váltotta fel.

kétes esetekben pedig köteles volt a tanácshoz fordulni, a Topola környékbeliek pedig Karagyorgyéhez. Ezen kerületi bíróságból fejlődtek a későbbi s még most is fenálló kerületi törvényszékek. Érdekesnek tartjuk felhozni Karagyorgye viszonyát a tanácscsal szemben. A fővezér bizonyos előjogot gyakorolt a tanácscsal szemben; gyülésezési helyét ő határozta meg, és a topolai bíróságok felett közvetlen hatalmat gyakorolt. Hatalmi állása ekkoron már élesen különbözött a többi katonai főnököktől, s felette állott a legelső állami intézménynek, a birósági tanácsnak és a némi tekintetben a szkupstinának is, melyet ő Bogovágyból Borákba rendelt hatalmi állása tudatában.

A bíróság eleinte fizetést nem kapott, később minden nahija 35 aranyat és egy ökröt adott két-két birónak. [1])

A tanács jövedelmeit a vámok és révek után befolyó összegek képezték. Először a zabrezsi és szabácsi, később a grockai és moravai réveket helyezte ellenőrizés alá. Bevételei nem voltak nagyok, de legalább fedezhette folyó kiadásait. A tanácsosok eleinte nem kaptak fizetést, később azonban évente 120 aranyat nyertek a közpénztárból és a nahija részéről természetben több czikket.

Szendrő vára, melyet török őrség védett és fegyverszünetet kötött a szerbekkel, a nyár folyamán véres események szinhelyévé vált. Hafiz megveretése után bizonyos Vulityevics Gyuszo vajda Szendrőbe ment. A törökök váratlanul megtámadták s megölték. A fegyverszünet ily nyilvánvaló megszegését Karagyorgye nem türhette, és sietve vette ostrom alá a várat. Csel utján 1805. nov. 26-án sikerült azt bevennie. Ugyanezen időben Oroszországból 24 hajón a felkelők több ágyut, fegyvert és hadi készletet kaptak.

Szerbia tehát az 1805. év végén a fenyegető veszélytől megszabadult. Karagyorgye, némi megfigyelő csapatokat kivéve, seregének nagy részét hazabocsátá és ismét a belügyekre forditá figyelmét. Deczember közepén Szendrőbe a negyedik nemzeti szkupstinát hivta össze. A vezérek egy része vonakodott megjelenni és Kara-

[1]) Ненадовић, Мемоари 191. 283.

gyorgyevicset csakis legfőbb hadurnak ismerték el, mig a legfőbb állami hatalmat a szóvetben látták. Nenádovics Jakab tüntetőleg maradt el a gyülésről. Mindannak daczára a törökök előli aggodalom és veszély oly nagy volt, hogy a nemzet nem törődve egyes vezérek személyes ügyeivel tömegesen vett részt. Határozatba ment: 1. hogy a török portának az adót megtagadják; 2. nemcsak a szerbekre, hanem a köztük lakó törökökre is adó vettetik ki, mely a hadjárat költségeire forditandó; 3. a hadsereg állománya mindenkor 40.000 főre rugjon, melynek korlátlan tővezére és parancsnoka Karagyorgye; 4. minden egyes katona kapjon egy oka (két font) kenyeret, fél oka hust és bőjti napokon hus helyett paszulyt és pálinkát; 5. a rablás és dezertálás halállal büntettetik; 6. Szendrő vára erődítessék és Belgrád szoros ostrom alá vétessék. [1])

A nemzetgyülés még együtt volt, mikor Csardaklija Péter és Aleksza prota, kik még 1804. május 13-án utaztak el Konstantinápolyba, de aztán Oroszországba menekültek, hazatértek. Megbizható értesülésük szerint kihirdették, hogy a porta tavasszal hadjáratot indit Szerbia ellen és a szerbeket le akarja igázni.

Deczember havában a szerbek Sabáczot elvesztették; egy török csapat váratlanul megrohanta és elfoglalta. A belgrádi krdsálok ujból megkezdették a környék fosztogatását. — Boszniából és Rumeliából aggasztó hirek jöttek, miért is Karagyorgye a szkupstina által adta jogánál fogva Szerbia összes fegyverfogható népét fegyverre szólitotta.

A szomszédos hatalmakkal, tekintettel a megváltozott politikai viszonyokra, ujból érintkezésbe lépett. De nemcsak a diplomacziai képviselőkkel, hanem a rokon- és testvérnépekkel is. Lukics Avramot Triestbe küldte, ki 2000 frtot gyüjtött a haza oltárára. A szerémségi szerbek pedig élénken támogatták a felkelőket, 1806. január 24-én a főnökök Osztruzsniczán három folyamodványt készitettek; a szultán, a szentpétervári és a bécsi udvar számára.[2]) Nenádovics és Grujevics mind a három

[1]) Ненадовић, I. 115—116.; Попов, I. 41.
[2]) Ненадовић, Мем. 141.; Голубица V. 142.; Хаџић, 51.

folyamodványt Bécsbe vitték, honnét a kormány az orosz és török udvaroknak adatta. Csartoriszky a konstantinápolyi követnek azt az utasitást adta, hogy közölje a portával a szerbek reménytelen helyzetét és birja engedékenységre a szerbek iránt, mert könnyen megeshetik, hogy Napoleon szövetséget köt velök. — Az osztrák kormány részéről Károly főherczeg május 19-én tudatta Karagyorgyével, hogy nem lendithet Szerbia sorsán és Napoleon ellen is alig tudták a véres harczot befejezni. Az ulmi győzelem után Napoleon Bécset (nov. 13-án 1805.) foglalta el, és Auszterlicznél megverve az orosz-osztrák szövetségeseket, elragadta a dalmát tengerpartot. A Bocco di Cattaro lakósai ez ellenében a czrnagoraiakkal köténck szövetséget, az orosz flotta támogatásával folytatták a harczot. Másrészt Oroszország uj szövetség kötésén fáradozott és Poroszországgal akart Napoleon ellen küzdeni. Nem csoda tehát, ha sem Ausztria, sem Oroszország e két hatalmas birodalom nem volt képes a kicsiny Szerbiát hathatósan támogatni. Időközben a franczia követ rábirta a portát az oroszok elleni hadüzenetre, mely 1806. decz. 27-én történt. [1])

1806. évben tehát a szerbek magukra hagyattak. Segélyt a nagyhatalmaktól hasztalan várván, Karagyorgye a Drinán tul akarta a harczot átvinni Boszniába, hogy igy egyelőre hazáját a véres háborutól megmentse. Nyegosi Petrovics Péter még február 27-én irt Karagyorgyenek, hogy tudatná véle körülményesen a szerb állapotokat. A levelet Milutinovics György hozta neki. A szerb fővezér a tanácscsal egyetértve április 16-án és utólag junius 9-én felelt a czrnagorai püspök soraira, és kérve kérte a bosnyák törököket megtámadni, hogy ily módon a boszniai ellenséges erőt megosszák. [2]) E két testvérnemzet érintkezésének azonban nem volt eredménye. Kölcsönösen egymástól vártak segitséget és igy minden terv dugába dőlt. Szerbia magára maradt és kénytelen volt egyedül tovább küzdeni elnyomói ellen.

A szultán Rumélia válijává Ibrahim szkutari pasát nevezte ki, azon meghagyással, hogy Szófia körül sere-

[1]) Руски Вѣстникъ, 1863.
[2]) Хаџић, 53—55.

get gyüjtsön és Nisen át a Morava mentén a szerbek ellen nyomuljon; a vidini, ruscsuki és boszniai pasák hasonló parancsot vőnek. — Karagyorgye ennek folytán megszállandónak vélte Mirocs hegységét és a Niskörüli a konstantinápolyi uton levő hegyszorosokat, valamint a Jasztrebáczi hegységet. Január havában Sztojkovics Milenkót Porecs ellen küldé, ki a mirócsi hegységet megszálta, ugy hogy a törökök Ada Kalehtől Vidinig sehol be nem törhettek. Dobrnyácz Péter és Zsikics kapitány 6000 emberrel Paratyint, Razsanyt és Alekszináczot foglalták el, és az utóbbi város alatt a Morava partjához közel nagy sánczokat készitett, melyet Deligrádnak nevezett el. Milovánovics Mladen Krusevácot foglalta el. Obrenovics Milán Radics kapitánynyal Sztari Vlahba nyomult, hol Raskovics Makszim knéz türelmetlenül várta. Nenádovics Jakab vajda a Drinához vonult és Lesnyiczán elsánczolta magát, hol Lazarevics Lukácsot és Nenádovics Mátét a sabáczi és belgrádi várak összeköttetésének meggátlásával bizta meg.

Belgrádot Karagyorgye február haváig személyesen ostromolta, jobban mondva körülzárolta. Február havában az ostromló sereg létszámát felemelte s a vezérletet Csarapics Vászó vajdának, Markovics Szima knéznek és Petrovics Milojenek adta át. Sabácz alatt értesült, hogy Boszniából a Drina felé egy török sereg vonul, melynek vezére a volt szerbbarát Vidajics Mehmed pasa és Berber Huszejin. Az ellenséges haderő 30.000, a szerb 5000 főre rugott. Január 29-én Lesnicza közelében a szerbeket megtámadták és hátrálásra kényszeriték. Karagyorgye Jelencsára vonult, hol a szabácsi megfigyelő csapattal egyesült. Viszont a szabácsi török őrség a boszniai csapattal egyesült. De február 12-én a törökök itt is felkeresték. Heves küzdelem fejlődött ki; szerencsére Belov János és Makarija szerzetes 300 emberrel segitségűl siettek, a törököket hátba fogták és a törökök sulyosan megverettek. [1])

A harcz folyama alatt értesült Karagyorgye, hogy Hadsi bég Szrebrniczából Valyevóba nyomult, hol Nená-

[1]) Ненадовић, Мемоари, 141—143.; Хаџић, 60—62.; Kállay, I. 570.

dovics Jakab alig pár emberrel tartózkodott, sebeinek gyógyulását bevárva. Ő tehát sietve inditotta utnak Grbovics és Dabics alatt a valyevoiakat. De mielőtt ezek megérkeztek volna a törökök február közepén Brankovinát, Jakab szülőhelyét felgyujtották. Nenádovics Ubig vonult vissza. Itt egyesült a segélycsapattal. A törökök mindenütt nyomukban jártak és hevesen megtámadták Ub közelében Csurug faluban. A szerbek azonban oly vitézül küzdöttek, hogy csakhamar vad futásba üzték a támadókat, kiknek majdnem fele esett el. A törökök a szokoli nahijába menekültek. Nenádovics Jakab erre Szabácsra tért vissza, hogy folytassa az ostromot.

A szerb sereg május havában 33.000 főre rugott, melyben 3000 lovas foglaltatik, és 52 ágyuval rendelkezett. Ennek ellenében Boszniában Bekir és Musztafa pasák, Hadsi bég és Vidajics Mehmed alatt 44.000 főnyi török sereg állott. Ibrahim pasa Nisen táborozott 40.000 törökkel; Drinápolynál és Szófiánál egy kisebb sereg gyülekezett. Ezenkivül Uzsiczán, Szokolon, Szabácson és Belgrádon az őrségek 350 ágyuval rendelkeztek. Ezen seregből Nenádovicsnak sikerült a Hadsi bég által küldött Dsorma Oszmant 6000 harczosával megverni.

Május 14-én a szabácsi török őrségből 500 harczos Lesnyiczát támadta meg; 17-én pedig Gusancz-Ali 2000 krdsállal Osztruzsnicza ellen indult. A szerbek azonban mindkét támadást fényesen visszaverték. Karagyorgye most 6000 emberrel Szabácsot ujra ostrom alá fogta, melyet május végén kétizben hasztalan vivott. Belgrádon 20.000 felkelőt vont össze és Szendrőből 22 ágyut hozott. Junius 3-án kezdte meg Belgrád ágyuzását, s 5-én az őrség a sztambuli kapun már kitüzte a fehér zászlót. De nem a kapitulás, hanem az alkudozás zászlaja volt az, mely junius 14-éig lengett.

A mig a szerbek Belgrádot ostromolták, azalatt Szmilyanics Nikola próta junius 4-én Kutogon Macsvában Dervis béget verte meg; a szálási ütközet pedig, mint emlitők junius 9-én történt. Karagyorgye Belgrádot junius 27-én kapitulálásra szólitotta fel, de tagadó választ nyert, mire ő julius 4-én 2000 szerbbel egy orosz tiszt vezetése mellett ujra rohamot intézett a vár

ellen. Karagyorgye az ostrom alatt vette hirét, hogy a Drinán 3000 török kelt át és Luka vajda 400 elsánczolt emberét körülfogta. Ő most sietve vonult Nenádovics Jakab s mintegy 2000 harczossal, segitségére s az ellenséget elüzte.

Karagyorgye ezután a Morava felé sietett, hol Jagodina és Tyuprija tájékán 13.000 szerb táborozott. Ibrahim pasa ki most már közel állott tervei megvalósításához egy csapatot Szendrő ellen küldött, hogy a szerbeket aztán hátba foghassa. Milenkó vajda azonban ezt julius 16 án Porecsnél szétverte. Hadsi pasa, ki a Nisava és Keleti-Morava között 16.000 emberrel állott, ennek hirére julius 25 én 3000 embert a Morava jobb partjára küldött. A szerb sereg ezalatt Milovánovics Mladen csapataival egyesült. A kruseváczi pasa szintén a Morava jobb partjára kelt át 6000 emberrel jul. 28-án, hogy az alekszináczi szerbek utját elvágja. Alekszinácz sánczaival csakhamar elveszett, de Mladen hátba fogva az ellent, azt véresen megveri és Alekszináczot visszafoglalja.

Karagyorgye ezen győzelem után Deligradot elhagyta, az alekszináczi sánczokat Mladenre bizta s a Drina vonalra sietett. Ezalatt a szrebrniczai Hadsi bég Szokol alatt a Drinán átkelt és Rozsánon táborba szállott. Karagyorgye Topolán ezer embert és két ágyut magához vevén, Vályevóra sietett, hogy a bég utját állja. Itt Nenádovics prota néhány emberével várta; a szerb sereg zöme azonban Nenádovics Jakab vezérlete alatt Szabács alatt vala. Utközben Karagyorgye a szomszéd knézeket és harczosokat halálbüntetés mellett táborába szólitotta. A knézek és vajdák megérkezése után személyesen kivánt Hadsi bég ellen indulni, de a főnökök féltették személyét s a harcz eredményét Klicseváczon bevárni kényszeriték. A harcz egész napig tartott; éjjel Nédics Mihály bulyukbasa a török sereget megkerülte és Petrcz falut felgyujtotta: A törökök azon hiszemben, hogy a szerb fősereg került hátukba, sietve menekültek Rozsányra, hol Grbovics és Kédics knézek merészen megtámadták, [1]) és a szokoli nahijába szoritották. Grbovics, Kédics és

[1]) Ненадовић, Мем. 171.; Светић, Истор. 69.

Nédics knézek visszamaradtak, hogy Hadsit figyelemmel kisérjék, mig Nenádovics Máté és Obrenovics Milán Karagyorgyehez siettek, ki a boszniai főerő ellen indult, mely Szabácsról Belgrádnak vette utját, a Száva jobb partján haladva.

A boszniai török főseregBadovinczinél kelt át a Drinán. Itt Csupics Sztoján vajda állta utját. Karagyorgye parancsa szerint, hogy időt nyerjenek amig a vezér Deligrádnál ellenségeivel leszámolt, Nenádovics Máté a boszniai Bekir pasával alkudozásokat inditott meg, melyek junius közepéig tartottak, s melyek alatt a törökök csakugyan tartózkodtak minden támadástól. De ezután a tárgyalások megszakittattak. Hadsi bég megveretése után tehát Bekirre került a sor, ki a szabácsi őrséggel egyesült.

Nenádovics Jakab sietve gyüjtött össze 6000 embert Drennél, hogy utját állja, kinek jobb szárnya Haszán pasa vezérlete alatt a főseregtől délkeletre nyomult. A mint ezt Jakab megtudta, Haszán ellen indult és azt aug. 1-én teljesen megveri, ugy hogy alig néhányad magával menekült vissza Szabácsba. Ez alkalommal a rettenthetlen Kátics Jankó vajda elesett. Bekir pasa Vukodrázsnál állott, a szerbek pedig Belginnél, amitől a pasa annyira megfélemledt, hogy Szabácsra visszavonult. A szerb sereg ezután Mácsva és Poczerina elpártolt, megfélemlett lakosságát téritette vissza a nemzeti zászló alá.

Augusztus 9-én ért Karagyorgye felszaporodott seregével a misári sikra, alig egy órányira a sabáczi vártól. Itt palánkokkal erősen elsánczolván magát; egy 2000-nyi csapatot a török támadók mögé menesztett. Midőn a törökök a szerbek ellen indultak, és a harcz már kifejlett, a kerülő csapat hátulról támadta meg az ellent, és azt teljesen széjjel verte.[1]) A szabácsi sereg szeptember 18-án utoljára kisérlette meg a szerbeket elüzni, de ezuttal is kudarczot vallott, mire 5—600 ember kivételével a várat elhagyták és számos üldözés között Boszniába tért.

A misári győzelem után Belgrád ostromára fektetett

---

[1]) Ненадовић, I. 144.; Kállay, I. 606—609.

a fősuly. Augusztus 23. és 24-én kezdődött meg a vár lövetése; de minthogy Ibrahim pasa Nis és Szófia körül uj sereget gyüjtött, Karagyorgye Szendrőre sietett, és itt tanácsot tartva, a szerb népet ujból felkelésre szólitotta fel. Az utóbbi győzelmek hatása alatt szeptember vége felé mintegy 65.000 ember gyült össze s 24 ágyuval rendelkezett.

A nisi 20.000 nyi török sereget Szaadsi pasa vezette. Alekszináczon Milovánovics Mladen 27.000 emberrel várta. Banyanál a pasa megveretett és Deligrádnál a fővezér is, ki Szaadsi csapatainak romjait felvéve 55.000 emberrel közeledett. — Karagyorgye most haditanácsot tartva, készen várta a támadást, mely október 3-án következett be. Több napi harcz után a szerbek maradtak a győztesek.

Ibrahim pasa belátta, hogy fegyverrel meg nem hódithatja Szerbiát. A boszniai sereg szintén vereséget szenvedett s most a békealkudozásokhoz folyamodott. Eleinte 42 napra fegyverszünetet kötött, azután a tárgyalások folyamára az ellenségeskedést beszüntette. Karagyorgye Szendrőre hivta össze a szkupstinát, hova a török követ is elment. A szerbek békefeltételekül a következőket szabták: 1. ismerje el a porta Szerbia önkormányzatát; 2. az ország választhasson tizenkét knézt és fejül egy oborknézt; 3. az oborknéz szedje be az évi adót és küldje a portának; 4. Belgrádon csak egy muhazil tartózkodjék némi kisérettel, a török fenhatóság jeléül; 5. a Szerbiában lakó törökök más provinciába telepittessenek; 6. Belgrád és Szabács átadassék; 7. a porta téritse meg a szultán lázadói elleni küzdelemből eredt költségeket; 8. egy szerb hadsereg állandóan az ország költségén fentartassék. [1])

Ezen feltételekkel Icskó Péter, volt berlini török tolmács küldetett el Sztambulba. A porta hajlandónak mutatkozott a békekötésre, és muhazilát Szendrőre küldte ki Gusancz-Alit a vár átadására szólitotta fel, azonban tagadó választ kapott. Ezalatt a porta megtagadta a kötött egyezség pontjainak aláirását, mert előbb Ausztria és Oroszország véleményét óhajtotta kikérni, mely ürügy

[1]) Ненадовић, I. 160.; Попов, 48.

alatt a porta időt kivánt nyerni a harcz folytatásáig. A muhazil deczember 2-án Szendrőt elhagyta, mire a szerbek Belgrád és Szabács elfoglalását határozták el.

Belgrád ostromát Karagyorgye vezette, s decz. 13-án egész éjjel hevesen lövöldöztette a várat. Másnap pedig a város kapuit megtámadta s bizonyos Binbasa-Konda vezetése mellett csellel a Száva kapuját beveszi s a várost elfoglalja, ugy hogy a török őrség a várba volt kénytelen vonulni. A szerbek azután a város és vár közti Kalemejdan terén elsánczolták magukat. Az ostromlottak minden összeköttetését elvágva, Gusancz-Ali az összes fegyver és lőszerkészlet hátrahagyásával Karagyorgyével kötött egyezsége szerint, mintegy 800 emberrel Vidinbe deczember 29-én elhajózott.

Belgrád parancsnoka és a szultán pasája, Szulejman most korlátlanul működhetett; de a visszamaradt török őrség oly gyatra volt, hogy gondolni sem mert a védelemre, hanem az alsó várba vonult, mig a felső várat 1807. febr. 3-án Karagyorgyénak engedte át.

A szerb fővezér ezután Szabács alá sietett, hol Nenádovics Jakab alkudozásban állott a török őrséggel. Klenákban találkoztak a küldöttek, hol Obutyina osztrák őrnagy is megjelent. A tárgyalások a kölcsönös bizalmatlanság miatt oly lassan folytak, hogy az osztrák küldött végre kijelentette: nem szamár itt hiába fagyoskodni, s faképnél hagyta őket, mire a tárgyalások megszakadtak.

Karagyorgye 1807. febr. 6-án mégis kapitulálásra birta az őrséget, mely még az nap kivonult a várból. A szerbek délután vonultak be és a szerb vezér a várparancsnokságot Lazárevics Lukára bizta, ezer embert rendelvén őrségűl. [1])

Karagyorgye visszatérvén Belgrádba, tanácsot tartott, melyen határozatba ment a törökök elüzetése és a belgrádi alsóvár elfoglalása. Szolimán pasát erről értesitették, mire ez a várat szabad elvonulás feltétele mellett átadta. A pasa 1807. márczius 8-án vonult ki a várból, 200 janicsárral és családjaikkal. De utközben a pasa kivételével mind felkonczoltatott és a Belgrádon vissza-

[1]) Голубица, V. 287—292.

maradt török családok is lemészároltattak a felbőszült szerb felkelők által. A tanács ugyanekkor a zsidókat és czinczárokat is kiutasitotta.

Az alatt, mig a szerbek a várakat ostromolták, I. Napoleon 1806. október havában Poroszországot megtörte, s attól tartván, hogy Oroszország a porosz királysággal szövetséget köthetne, 1806. deczember végén követe által a portát az oroszok elleni hadüzenetre birta. Sebastiani tábornok egyszersmind felkérte a portát, hogy Szerbiával kössön mindenekelőtt békét, fogadja el a felkelők feltételeit s birja rá őket az oroszok elleni hadjáratra.[1]) A török szultán azonban elkésett alkudozásaival, mert még november havában Michelson oláhországi orosz tábornok Ugrisics ezredest küldte Karagyorgyéhez, ki utóbbit az orosz ügynek meg is nyerte. Karagyorgye ekkor Michelsonnak levelet irt, melyben pénzt, fegyvereket, lőszereket és kiképzett tiszteket kért. Az oláhországi orosz csapatok fővezére ekközben 12.000 aranyat küldött a szerbeknek és 1807. január 23-án levelet intézett a szerb fővezérnek, melyben Vidint jelöli ki a legközelebbi hadjárat szinhelyéül; egyben pedig a szerb ügyek részletes leirását kéri.[2]) Midőn a porta küldötte Szmederevóba ért, a szerbek titokban Csardaklija Pétert, Lukics Avramot és Gagics Jeremijét Bukurestibe küldötték, hogy az oroszokkal szövetséget kössenek. Márczius havában értesittettek, hogy Oroszország bizalmi férfia gyanánt Rodofinikin Szerbiában állandóan fog tartózkodni.

A török porta azonban ugy látszik nyitjára jött a szövetségnek, mert márczius végén Muhazil-Efendi szendrői követének meghagyja, hogy ha a szerbek továbbra is vonakodnak a hadjáratban részt venni, haladéktalanul térjen haza. A követ a porta elhatározását márczius 31-én tudatta a tanácscsal; s hajlandó volt a szerbek semleges magatartásával is megelégedni. De midőn 2500 erszény aranyat kért adófizetés czimén, Szima knéz kereken kijelentette, hogy Szerbia önálló,

---

[1]) Хаџић, 52.; Попов, 50.

[2]) Рускій Вѣстникъ за 1863 г. XLVI. 114—115.

független ország és nem hajlandó szövetségesei ellen harczolni. [1])

A szerb felkelés jellege ezen válasz által egy csapásra megváltozott. A dahik és krdsalok ellen folyt harczot, a szultán elleni küzdelem követte. A törvényesnek látszó s a szerb nemzet zsarnokai ellen intézett harcz a porta elleni lázadássá fajult és Oroszország égisze alatt nemzeti függetlenitésre vezetett. De viszont a szerb érdekek az oroszokétől lőn függővé, s bizony hátrányra, mert a szerb érdekek az orosz politikában mindenkor csak másodrangu helyet nyertek, s az orosz érdekek előmozditására szolgáltak. [2])

A porta a nyert válasz után május 11-én miniszteri tanácsot tartott. Kajmakam pasa nagyvezér elnöklete alatt határozta el, hogy Szerbia teljesen elpusztitassék, örege-apraja felkonczoltassék, vagy rabságba hurczoltassék. Travnik, Vidin, Nis, Szolun, Janina pasái parancsot kaptak Szerbia ellen indulni. Ezen intézkedések szerencsére nem valósittattak meg a janicsár forradalom miatt, melyben III. Szelim szultán trónját veszté s helyébe IV. Musztafa emeltetett, kit csakhamar a rudniki pasa üzött el s a szultáni trónt II. Mahmud néven foglalta el. [3]) Mindazonáltal egy csapat Szófia felől, és Boszniából egy 16.000-nyi sereg Szerbia ellen indult. Ennek hirére Karagyorgye 50.000 gyalogost 12.000 lovast és 200 ágyut gyüjtött össze. A Dunánál Kalafatnál 10.000 orosz állt Iszajev tábornok vezetése alatt, és az orosz Nikics százados közel volt a szerbekkel való egyesüléshez. A szerb haderőből 12.000 ember Tyiprovácznál, 8000 pedig a Drinnél helyeztetett el. Karagyorgye mindenekelőtt Uzsicza bevételét tűzte ki; evégből Nenádovics Jakabnak, Csupicsnak és Lazárevicsnek meghagyta, hogy a macsvai, szabácsi és valyevói felkelő csapatokkal Boszniába nyomuljanak s ezáltal Uzsicza elleni működését biztositsák. [4]) Csupics Zvorni-

---

[1]) Српски Летопис 1827. I. 16—19.; Приключенія у Србіи год. 1807. и 1808.

[2]) Светић, 84—85.

[3]) Ненадовић, I. 175.

[4]) Kállay, I. 633.

kot vette ostrom alá, mig Nenádovics Szarajevó felé indult. Hasszan pasa annyira megrémült ezen, hogy Marmont franczia marsalhoz fordult segitségért, ki Dubrovnik körül táborozott. Kállay szerint ezen franczia segélycsapat csak Travnikig ért, s midőn Konstantinápolyban a trónváltozás beállott, Sebastiáni által Dalmáczіába visszarendeltetett, [1]) kinek ellenében Nenádovics Jakab állitása szerint junius 26-án a Drina melletti ütközetben 7 franczia tüzért elfogtak és 2 franczia ágyut, melynek egyike Lengyelországból származott. Ugy látszik, némi segélyt mégis csak nyertek a törökök a francziáktól. [2]) Több csatározás után a szerbek Lesnyiczáig visszanyomattak. A törökök most Uzsicza felmentésére siettek, mit Nenádovics észrevevén, rajtuk üt s őket Czrnabaráig visszaveti. Julius 6-án határozta el magát Nenádovics a döntő ütközetre, miután Katics, Sztamatovics segitségül érkeztek. A szerbek fényesen verték meg elleneiket; 5000 török hullája fedte a csatatért, köztök 5 kapitány, 1 franczia tiszt, és 3 franczia tüzér.

Karagyorgye Uzsicza ostromát tüzte ki feladatául és aztán Boszniába Visegrádba szándékozott betörni és Nenádovicscsal egyesülni. [3]) Hirét vette azonban, hogy Ibrahim pasa Nis felől és a Timok felől is fenyegetteték Szerbia. Sietve indult Nis felé, hol Milanovics Mladennel egyesülve, Nist megszállja. Innét Sztojkovics Milenkó segitségére sietett és junius 12-én Negotint foglalta el. Az orosz csapatak a szerbekkel junius közepén egyesültek. Julius 1-én Malajnien mellett Molla pasát, Paszvanoglu utódját véresen megverték. Gusancz Ali Stubik erődbe vonult és nehány nap mulva kapitulált. [4])

Szerbia keleti része tehát megszabadult a törökök-től. Karagyorgye visszahagyván Milenkót, Topolába sietett, hol Nenádovics Jakab fényes győzelmét örömmel hallotta. Utóbbit Uzsicza ellen inditá, hová maga is sietett, melyet julius 11-én feladásra birt.

---

[1]) U. o. 634.; Marmont, Mémoires III. 29.
[2]) Попов, I. 54.
[3]) Голубица, V. 147.
[4]) Kállay, I. 637.; Рускій Вѣстникъ, 1863. 128.

Oroszország bizalmi férfia Rodofinikin Konstantin orosz államtanácsos junius 29-én érkezett Belgrádba és Karagyorgye, valamint a tanács rokonszenvesen fogadta. Az ő felhivására a szerb fővezér majdnem összes csapatait (50.000 embert) Vidin keleti része felé vezette. De alig valának itt, midőn hirét vették, hogy Napoleon Tilsitben békét kötött. Iszajev, Karagyorgye és Ibrahim pasa, a szerbek elleni török haderő vezére ennek folytán Kameniczben bizonytalan időre fegyverszünetet kötöttek, melyet csakhamar az orosz-török békekötés követett. Szerbia csak annyiban vétetett tekintetbe, hogy a porta lekötötte magát, miszerint a keleti határon beszünteti az ellenségeskedést, a déli és nyugati határakról szó sem volt. Rodofinikin ezután az Ibrahim pasa helyét elfoglaló Resid pasát, ki 50.000 harczossal Nisen állt, a szerbekkel való békekötésre igyekezett rábirni, de hasztalan fáradozott. Ekközben még mielőtt az orosz seregek elvonultak, Paulucci marquis aug. 8-án a szerb táborba jött és Negotinban Karagyorgyével szerződést kötött, melyben a szerbek az orosz czár fenhatóságát elismerik. Az aláirók közt Sztojkovics Milenkót és Gagics Jeremije, mint a szövet tagját látjuk.[1])

Az oroszok elvonulásának hirére a szerbek soraiban elégületlenség támadt. Ezen esemény behatása alatt Karagyorgye sietve hivta össze a szkupstinát és nyiltan feltette a kérdést, valjon az orosz czárt vagy a török szultánt kivánják-e urukúl elismerni. A nemzetgyülés tagjai természetesen nem a szultánra szavaztak,[2]) és megnyugodva távoztak.

A törökök tekintet nélkül az alkudozásokra október 20 án Hasszan pasát Uzsicza ellen küldék, de megveretett. Csakhamar megszüntek az ellenségeskedések s az alkudozások fonala ujra felvétetett.

Karagyorgye ellen most mindinkább felléptek a vojvodák. Mindenki függetlenül kivánt parancsolni és nem szivesen látták a fővezér hegemoniáját. Nenádovics Jakab, Sztojkovics Milenkó és Dobrnyácz Todórovics Péter mindenekelőtt Karagyorgye hívei ellen kezdének

---

[1]) Попов, I. 55.
[2]) Хаџић, 56.

áskálódni. A szövet elnöke és a fővezér híve Milovánovics Mladen ellen a legsulyosabb vádakat emelték, ugy hogy a fővezér letette. Milovánovics azonban felvilágositotta őt és beleegyezésével Belgrádon termett kiséretével és a tanács elnöki széket újból elfoglalta. Két párt állott tehát egymással szemben, csak az volt a kérdés, valjon kinek részére hajlik Rodofinikin az orosz biztos. [1])

November 25-én Belgrádon Akszentije metropolita, és Popovics Vidinlija jelentek meg a porta követeiként. A tárgyalások deczember első napjáig huzódtak el, s végre a végleges békekötés helyett Rodofinikin tanácsára 1808. május 1-éig ideiglenes békét kötöttek a szerbek. [2])

A szerb fővezér a szkupstina törvényhozói hatalmát juttatta ezután érvényre. Határozattá lőn: 1. Szerbia tizenkét kerületre osztatik; 2. a szövet Belgrádon székel és „szenát"-nak neveztetik; 3. Belgrádba és a nagyobb városokba parancsnokok helyeztetnek, falun knézek; 4. ezen hivatalokat csakis katona viselt, irni, olvasni tudó férfiak birhatják; 5. a szerb nemzet művelődésére kiváló gond fordittassék; 6. az összeirás behozatala kimondatik: minden fegyverképes férfi katona; 7. katonai szolgálatot csakis fegyveresen teljesithetni; 8. idegenek házat, sem más ingatlant nem vásárolhatnak; 9. Szerbia egyesittessék Moldvával és Oláhországgal orosz védnökség alatt. [3]) — Ugyanekkor egy küldöttség menesztetett az orosz czárhoz. A szenát elnöke Milovánovics maradt s a tanács 1807. év végén Belgrádba költözött.

Karagyorgye Rodofinikinben csakis az oroszok képviselőjét látta, és nem görög származását. A szerbek jó része azonban gyülölte őt, mert a görögök iránt egyáltalján ellenszenvvel van a szerb nép. A fővezér mindenben Rodofinikin szavára hallgatott, de mégis kellemetlenül érinté, hogy a francziák Bosznián keresztül Szerbia ellen szándékoztak indulni.

Ausztria ezen viszonyokat figyelemmel kisérte és a

---

[1]) Караџић, 15—23

[2]) Голубица, V. 148.

[3]) Српске Летописи, 1837. I. 36., 37.; Ненадовић, I. 189.; Попов, I. 61.

fővezér barátai felszólitására levélbelileg Károly főherczeghez fordult, 1808. január havában. Ez azonban azt felelé, hogy Ausztria nem hajlandó a semlegesség határait átlépni. Később ugyan hajlandó volt Ausztria a szerbekkel szövetkezni, de már elkésett ajánlataival.

A török-szerb fegyverszünet május 13 án telt le. A porta ujra sereget küldött Szerbia ellen. A török sereg Szofia körül gyülekezett; a szerbek Nis és a Drina mellett. Belgrádon 15.000 szerb állott. Szabács és Szendrő megerősittetett. Az oláhországi orosz hadak vezére most a török nagyvezérnek kijelentette, hogy ha Szerbia ellen indul, a fegyverszünetet megszüntnek tekinti.

Ezalatt Sztambulban forradalom ütött ki; IV. Musztafa letétetett, s helyét II. Mahmud foglalta el, ki az oroszokkal békealkudozásba bocsátkozott és Prozorovszki knyáz határozott kijelentésére a szerbek elleni harczot is beszüntette. A törökök most azon fáradoztak, hogy az oroszok közvetitése nélkül köttessenek Szerbiával békét. Október 13-án Vidinben tartattak meg az első tárgyalások. A törökök kijelentették, hogy az oroszok közvetitése nélkül tizszer többet hajlandók megadni; s ha még valamely külhatalom jótállását követelik, a porta választhasson Orosz- és Francziaország között. A szerb követek erre Karagyorgyet és a tanácsot kérdezték meg, melynek válasza következőleg hangzik: „A szerbek az orosz czár jóváhagyása nélkül semmiféle tárgyalásokba nem bocsátkozhatnak; a külhatalmak garanczıája azért követeltetik, mert a porta nem köteles alattvalóinak tett igéreteit beváltani, s a szerbek Orosz- és Francziaország jótállását óhajtják, mivel a többi hatalmakkal Szerbia semmiféle összeköttetésben sem áll.

Napoleon Erfurtban I. Sándor orosz czárral megállapodásra jutván a török kérdés megoldását a két ellenfélre hagyta. Prozorovszki ennek folytán a nagyvezért a végleges béke megkötésére szólitotta fel, melynek pontjaiba Szerbia különválasztása orosz és török védnökség alatt is felvétetett. — De Sztambulban ismét forradalom támadt és az alkudozások szint 1809. febr. haváig szüneteltek. [1])

---

[1]) Попов, I. 68.

Az 1808—1809. évek telén a három ellenfél fegyverszünete idejében Prozorovszki és Rodofinikin Szerbia belügyeit kivánták reform alá venni. Kifejezésre juttatni kellett Szerbia felszabadulását a török járom alól, és helyébe az orosz védnökséget téttetni, mert Prozorovszki szerint Szerbia sokkal távolabb fekszik, sem hogy Oroszországgal egyesithessék. Fejedelmül Karagyorgyet szemelték ki, és a szenátust a knéz és az orosz konzul elnöksége alá kivánták helyezni. Az uj szerb ország a portának legfeljebb 10.000 piasztert fizetne évi adó czimén.

Azalatt mig az orosz sereg fővezére és agense a szerb belügyeken tanakodtak, a szerb vajdák soraiban a viszály mindinkább elharapódzott. Leonti mitropolita, a szerbek titkos ellensége lévén, nem szünt meg a viszály magvait elhinteni, mely az 1808. év végén a szóvetben kitört. Zsivkovics Szteván titkár a szóvetből kiüzetett, s Sztojkovics Milenko és Dobrnyácz Péter a fővezérrel összevesztek. Leonti pártja, most nyiltan a tanács ellen izgatott, mire a fővezér és a tanács Leonti és hiveinek elűzetését kimondta. Ezen intézkedése által Rodofinikinnal ellenkezésbe jutottak, ki a mitropolitát orosz védelem alá helyezte, és hiveit támogatta.

A szerb fővezér ennek daczára a szóvettel szövetkezve a szkupstina deczemberi határozataira támaszkodva, számos reformot hozott. Szerbiát kapitányságokra (járásokra) osztá, melynek mindegyikében a lakosság számarányához képest 3—5 csapat gyalogosnak, s 3—6 száz lovasnak kellett lennie. Ezen csapatok jól felfegyvereztettek és a tüzérek jelesen kiképeztettek. Az erődökben a szertárak helyeztettek el. Belgrádon főiskola alapittatott; kisebbek Szendrőn, Szabácson, Pozsareváczon, Palánkán, Rudnikon, Valjevón és Kragujeváczon. A biróságok, a kereskedelem, bányászat, lőpor-gyártás stb. ügykörében szintén számos intézkedés történt, melyek Szerbia belső megszilárditására szolgáltak.

Ugy látszott, mintha a porta hallgatagon elismerte volna a szerbek által teremtett helyzetet és Szerbiára szebb napok virradnának. Oroszország azonban Franczia-országhoz közeledvén, a porta sietve kötött békét Angliával, s miután a dunai tartományok átengedésébe semmi-

képen bele nem egyezhetett, ujabb hadjáratra készült, hogy fegyverrel Szerbiát, Oláhországot és Moldvát visszahóditsa. Márczius elején Popovics Pál, szerb követ Karagyorgyéval sietett közleni, hogy a törökök a tárgyalásokat megszakitották s az orosz-török háboru küszöbön áll. Aprilis elején pedig az időközben Karagyorgyeval kibékült Rodofinikin a szövethez Prozorovszki levelét olvasta fel, mely szerint „az orosz hadsereg Bulgáriába kel át és hogy egy csapat Vidinnél Szerbiába jövend; egy másik csapat, mely jelenleg Kisoláhországban táboroz, Szerbiába rendeltetett. A szerbek felszólittatnak a törökök ellen azonnal megkezdeni a harczot. [1])

A szerbek ez időben a következő haderővel rendelkeztek: Hajduk Velyko alatt Provalanál 8000 ember; Milenko alatt a Krajinában 4000 ember; Albánia ellen 5000 harczos; Nenádovics Jakab és Markovics Szima knéz alatt a Drinánál 8000 harczos állott. A fővezér ezen csapatokat három főirányban helyezte el. Petrovics Miloje vajdát 12.000 emberrel márczius 4-én Alekszináczon át Provala felé inditotta, ki Nis elé május 13-án ért. A nisi törökök drágaságaikat, családjaikat ennek hirére útnak inditották, de Hajduk Velykó Ak-Palánkánál utóléri őket és kincseiket elrabolva, a menekülőket lekaszabolja. — Glavas Sztanoje és Jéfta knéz a Jasztrebáczon át Ó-Szerbia felé indultak, Prokoplyét és Kursumlyét elfoglalják, a szerbeket felkelésre birják és a törököket Pristinára üzik. [2]) Petrovics Miloje Nisig érve, a várat nem vehetvén be, Provalára vonult. Milenko Vidin előtt állott 2000 emberrel, Knyazseváczon Dobrnyácz Péter volt 2000 emberrel. [3]) Nenádovics Jakab Boszniába Szarajevó ellen menesztetett. Nenádovics 8000-nyi seregét három részre osztotta. Szima knézt Máté protával Szikiritynél Visegrád felé küldötte; Luka vajda Lesnyiczánál és ő maga pedig Zvornik alatt kelt át a Drinán. Pribityevácznál ütközött először össze a törökökkel, hol Kédics Milics knéz halálosan megsebesült. Egy másik csatározás alkalmával Jakab is megsebesült

---

[1]) Попов, I. 70.; Јовановић, Истор. 56
[2]) Радовановић, Војне Срба, 28.
[3]) Јовановић, Ист. 56.

és kénytelen volt a harcztért elhagyni és a fővezényletet Markovics Szima knéznek átadni. [1])

Ezen sikeres előnyomulás által felbátoritva, Karagyorgye elhatározta, hogy Boszniát és Herczegovinát felszabaditja és a czrnagoriakkal egyesül. Május havában Ilics Vuk, Obrenovics Milán és Vulicsevics Vujiczával, mintegy 10.000 harczossal és 10 ágyúval megkezdte a támadást. Raskán keresztül Szjeniczáig hatolt, és azt beveszi. Nova-Város elfoglalása után Szjeniczára visszatért. Itt a Szuvodoli hegyi sikságon azonban Numan pasa 20.000 arnautával körülvette. Ilics azonban csellel kiszabaditotta őt; s mikor a törökök zavarukban futni kezdének, Karagyorgye rajtuk üt és véresen megveri őket. Karagyorgye ezentul már alig talált ellentállásra s a vaszojevicsi és drobnyáki kerületek felől a czrnagoraiakkal egyesült. A szerb felkelő ráják közt oly nagy volt a lelkesedés, hogy serege rövid idő alatt 30.000-re szaporodott. Most Novi-Pazar ellen indult, Herczegovina szive ellen. De ott érték utól a balhirek, melyek szerint a törökök Petrovics Milojét, Dobrnyácz Pétert és Szingyelics István knézt megverték és Szerbiába nyomulnak.

Karagyorgye most Csolak-Antát egyedül hagyván Czrnagorában, összes seregével a Morava veszélyeztetett vidékéhez sietett és utközben Markovics Szimát a Drina mögé való visszavonulásra felszólitotta. — De térjünk át a török események leirásához.

Az oroszok, állitólag a Duna nagy áradása folytán nem kelhetvén át Bulgáriába, a török fővezér mintegy 33.000 seregét majus elején Nis ellen inditotta. Albániában, Makedoniában és Kösztendilben pedig 20.000 ember gyülekezett. A szerb sereg Deligrad köré csoportosult. Szingyelics István reszavai knéz 3000 emberével Kameniczánál sánczolta el magát. A nisi szerb sereg főparancsnoka Petrovics Miloje volt, ki Mladen ajállatára kapta a fővezérletet; Dobrnyácz Péter alája rendeltetett, ki azonban nem engedelmeskedett neki. A törökök a szerbek egyenetlenségét felhasználva mindenekelőtt az

---

[1]) Ranke, Szerbia és Törökország, forditotta Mihályffy Gyula. 154.

első deligradi sánczot támadták meg, melyet Szingyelics védett május 27-éig. De körül lévén fogva, eleség és lőszer hiján, a törökök támadásának már ellen nem állhatván, lőporkészletét sajátkezüleg légbe robbantotta és az ostromlókkal együtt hősies halált lelt. Miloje és Dobrnyácz tétlenül nézték Szingyelics vesztét.

A törökök most Milojét támadták meg, ki Deligrád sánczaiból sietve elvonult. Dobrnyácz erre Belgrádra menekült és Leonti mitropolitával, Ausztriába szökött. Miloje is Magyarországba ment, de kiadatván Luka vajda által kivégeztetett.

Velykó Banyában maradt és négyszeres ellenségeit sikeresen feltartóztatta. Ez alatt Karagyorgye a Timokra megérkezett. Mladent, Radics kapitányt és Jokics Pétert Tyupriján hagyta; Milenkót Kladovo ostromától a Moravához rendelte. Maga pedig Velykó segitségére sietett s őt julius 22-én felszabaditotta.[1]) Innét Alekszináczra tért és Deligrádon némi csapatokat hagyott a vámok védelmére. Az összes szerb hadsereg 60.000 re; a törökök-é 100.000 emberre rugott. Ibrahim pasa julius elején 18.000 emberrel lépte át a Drinát és Markovics Szimát legyőzte. Uzsiczáról 10.000 albán tört be, de Nenádovics által megveretnek; időközben Markovics is leveri a sabáczi török csapatot.[2])

Julius 9-én Alekszináczon 40.000 török támadta meg a szerb tábort; Karagyorgye maga is megsebesült s végre kénytelen volt Tyuprijára vonulni. Innét Jagodinára ment és Lipárnál elsánczolta magát. Velykó Banyán maradt, ismét körülfogva a törökök által. Gusancz Ali Ruscsukból jövet Pozsarevácz ot foglalta el. A Morava jobb partján elterülő szerb részek eszerint elvesztek.

Belgrádon a szövet lázasan dolgozott; a fegyverfogható egyéneket tekintet nélkül besorozta, és a fővárost erődíteni kezdte. Óriási erőfeszitéssel sikerült a sereg létszámát 60.000 főre emelni, noha ez több hadtestre oszlott.

Augusztus elején Vélyko a törökök sorain keresztül

---

[1]) Голубица, V. 158.
[2]) U. o. 157.

törte magát és a szerb felmentő sereggel egyesült. Nenádovics Jakab pedig augusztus közepén a boszniai törököket a Drina vonala mögé visszaverte. [1]) Deligrádot a törökök foglalták el. Azok a kik Sumadiába nem szökhettek, az omolyi és peki hegységbe menekültek. [2]) A fejetlenség oly nagy volt, hogy Belgrádon a szövet feloszlott és Rodofinikin, Nedoba tanácsos, Leontije mitropolita szeptember hó 2-án menekülének. Karagyorgye Prozorovszkihoz levélbelileg fordult segitségért, de hasztalan. [3]) — A menekülők között volt Dobrnyácz Péter, Protics János, Zsivkovics István. Rodofinikin Pancsován át Oláhországba utazott.

Midőn Karagyorgye az orosz ügyvivő szökéséről értesült, Belgrádon termett. Innét levelet intézett Prozorovszkihoz, szemmére veti, hogy egyedül hagyták Szerbiát, és orosz ügyvivőjük megszökött, csak azért, hogy minél előbb tönkre menjenek. [4]) Egyben kéri, hogy az oroszok minél előbb a Dunát átlépjék.

A veszély legválságosabb pillanatában az orosz seregek Iszmailnál a törökökkel megütköztek. Ennek folytán a török seregek az Aldunára rendeltettek és csak Gusancz-Ali maradt vissza 12.000 emberrel, kit azonban a szerbek november elején Szerbiából kiszoritottak. És így az oroszok előnyomulása folytán Szerbia a végromlás elől megmenekült.

De lássuk tovább Rodofinikin és Leonti sorsát, kik Oláhországban az orosz fővezért elámitották ugy, hogy ez Obrenovics Milán, Grujevics Mihálynak szerb követeknek, kik az igaz tényálladékot közölték, sem hitt. Rodofinikin ügyesen leplezte gyáva futását s a szerbek felkelésének inkább ártott.

November havában Szkoplyák pasa a Drinán átkelt és a podrinyei kerületet fosztogatta. Nenádovics Jevrem vajda Ovcsana mellett azonban 4000 emberrel visszaüzi; később Osztruzsnicza mellett ujból győzelmet aratott felettök, de a túlerővel szemben mégis Vukovi-

---

[1]) Радовановић, Историја, 23.
[2]) Ranke, 158.
[3]) Сербски Летопис, 1827. 26—48.
[4]) Мати Србија, 30.

czára hátrált. Segitségére jövén Máté, Moler Péter és Lázárevics Luka, itt döntő csatában a boszniai törököket végkép megveri. Szrebrniczából Szulejmán pasa is Szerbiába nyomult, de aztán Loznicza alatt kiüzetett.

Nenádovics Jakab, ki most a belügyekre forditá figyelmét, az orosz fővezér magatartása miatt Mladent és Milojet okozta, kik állitólag Rodofinikint és Leontijet menekülésre kényszeritették. Jakab emiatt viszályt is támasztott, mire Karagyorgye az 1809. év végén Belgrádba a szkupstinát egybehivta. Miloje a kameniczi gyászos vereség miatt Osztruzsniczára már eleve internáltatott, Mladen helyébe pedig a szóveti elnöki székbe Nenádovics Jakab ült.

Bukurestbe küldöttség menesztetett, mely Karagyorgye levelét átadta az orosz fővezérnek. Ebben leirta a két orosz bizalmi férfiu cselszövéseit, és egy orosz segélycsapatot kér. Rodofinikin és Leontije azonban Obrenovics Milánt rábeszéléseikkel a szerb fővezér és szövet ügyétől eltántoritották s igy a küldetésnek semmi eredménye sem lett.

Az 1809. évben Szerbia határai tetemesen kiterjesztettek. Krajina, Klyucs, Czrnareka, Alekszinácz, Banya, Paratyin, Krusevácz, Sztudenicza, Jádár, Ragyevina a szerb felkelők birtokába került. Szerbia határait képezték tehát ez idő szerint északon a Duna, keleten a porecsi folyócska, a Hajducska planinán át Tyuprijáig terjedő vonal, mely délen Krusevácz, Karanovácz, Csacsak, Pozsegán át a Drináig halad; nyugaton a Drina.

Az 1810. év elején Szerbia belső viszonyai sok kiváni valót hagytak hátra. A déli részek készek voltak a törököknek meghódolni, a keletiek Oroszországhoz szìtottak, a nyugatiak ezt ellenezték. Sztojkovics Milenko és Hajduk Velykó a szenatustól és Karagyorgyétől függetleniték magukat; a pozsareváczi és tyuprijai kerület a fővezér ellen foglalt állást.

Karagyorgye most február elején Belgrádon a szóvettel tanácsot tartott és aztán mintegy két ezer emberrel Tyuprijába ment, hova a keleti részek knézeit egybehivta és kijelenté, hogy valamely hatalommal szövetséget kötött, hogy igy a törökök ellen megvédhesse magát. A knézek ebben megnyugodtak és Milenko az

oláh határra vonult. Az orosz fővezér márczius első napjaiban ismételten Rodofinikin, Leontije, Dobrnyácz Péter visszafogadását követelte, de Karagyorgye kijelenté, hogy bármennyire is szivesen küzd az oroszokkal a török ellen, de sem Leontijét és Rodofinikint, sem követőit nem fogadhatja vissza. [1])

Ugyanekkor a szerbek ismét a bécsi udvarhoz fordultak, hova Jugovics Iván titkárt menesztették. Ez a szerbeknek Ausztria fenhatóságának való elismerését kijelentette, ha Ausztria a felkelőket támogatni fogja. Az oroszok eljárása a czári védnökséget oly népszerütlenné tevék, hogy Karagyorgye szakitani akart velük. Az orosz kormány értesülve ezen viszonyokról, sietve bizta Kamenszkijre az oláhországi sergek vezérletét. Ő haladéktalanul Karagyorgyéhez, mint a legfőbb hadúrhoz levélbelileg fordult, ismervén hatalmát, és Rodofinikint eltávolitotta. Melentije archimandrita és Dobrnyácz Péter erre Szerbiába tértek, mig Obrenovics Milán az orosz csapat átkelését vélte bevárni.

Kamenszki Zuccato vezérlete alatt 9000 oroszt küldött Szerbiába, de a szerbek kénytelenek voltak bécsi követüket bevárni s nem közeledtek az orosz sereghez, mire Zuccato visszatért. [2]) A szövet két pártra szakadt, egy nagyobb orosz és egy kisebb osztrák pártra, mely utóbbihoz Karagyorgye is szított. Petrovics Miloje a leghevesebben kelt ki a fővezér ellen, miért elfogatott. Utóbb Ausztriába szökött meg, de kiadatván, Sabáczon aprilis 14-én agyonlövetett. [3])

Jugovics egy osztrák törzstiszttel tért haza, de Ausztria sereget nem küldvén s csak alkudozások utján kivánt tárgyalni, Karagyorgye is lemondott az osztrák szövetkezésről. A szövet és Karagyorgye most aprilis 27-én Dalmácziába küldék követeiket Marmont marsalhoz, hogy I. Napoleon Szerbiát védnöksége alá vegye. Marmont azonban visszautasitotta a megbizhatlan szerbek ajállatát. — Ily viszonyok következtében nem maradt más hátra, mint az oroszokhoz csatlakozni. Karagyorgye

---

[1]) Караџић, 35.
[2]) Јовановић, 65.
[3]) Ненадовић, I. 226.

Sztojkovics Milenkóval kibékült s utóbbi elismerte a szövet és a fővezér hatalmát. A szerb követek május 9-én Belgrádba jövén, Kamenszki levelét hozták, ki a szerbeket ujból szövetségre hivta fel. 13 án a szövet összeült és elhatározta az oroszok szövetségében a törökök elleni küzdelmet újból felvenni.[1]) Az orosz fővezér felhivására Karagyorgye Dobrnyáczot küldte 6000 harczossal az oroszok elé; ezen csapat Negotint, Borsát, Kladovót ostrom alá fogta.[2])

A közös haditerv értelmében a szerb sereg nagyobb része együttesen harczoland az oroszokkal, mig a kisebb a törökökkel a nyugati határokon küzd. Milenko ennek folytán 6000 emberével Pozsarevácz̀ból Krajinába küldetett Nenadovics Jakab a Drinára. 20.000 ember Alekszinácz és Banya ellen ment. A szerb sereg létszáma julius havában 58.500 főre rugott, 75 ágyúval; ebből 35.100 a keleti határon, a többi a déli és keleti és Topolán mint tartalék állott.

Zuccato 7000 emberrel jul. 8-án kerekedett fel s a szerbekkel egyesült. Ezalatt Kursid pasa 20.000 harczossal Deligrád ellen indult, melyet egy csapattal ostrom alá vétetett, de maga tovább nyomult. Julius 25-én a szerbeket Szvrlyig közelében (Milenko csapatainak felerészét) megveri, mire a szerbek Deligrád, Tyuprija és Alekszinácz körül gyülekeztek, hol Karagyorgye 12.000 emberrel állott.

Ezalatt a Drina mellett Vidajics Ali-pasa alatt Zvorniknál gyülekeztek a török csapatok. A pasa Lozniczát vette ostrom alá, melyet Bogicsevics Anta, Sztojicsevics Milós és Miloszáv Bakal védett. Ennek hirére Lazárevics Luka és Markovics Szima segitségére siettek, a törököket áttörve a Drina vonalat újból elfoglalják.[3]) Nenádovics Jakab ezután csapatait hazabocsátá. Aug. 5-én azonban a törökök ismét a Drina partjain jelentek meg. Jakab 6000 szerbet sietve helyezett Lozniczára. Szerencsére a bosnyákok a francziák és osztrákok hiresztelt támadásától féltek s a boszniai seregek vezérének csak

---

[1]) Сербски Летопис, 1828. 18—20.
[2]) Ranke, 161.
[3]) Ненадовић, I. 229 ; Ranke, 162.

elvétve engedelmeskedtek. A porta erre kihirdetteté, hogy a fent emlitett két hatalommal barátságban él és halálbüntetést szabott az engedetlenekre, mire szeptember közepén a boszniai török sereg 25.000 főre szaporodott.

Zuccato Brra-Palánka elfoglalása után Negotint vette be október 8-án és 3000-nyi orosz csapatával a Timoktól délre foglalt állást. Zvilenev kapitány 1200 emberrel Kladovót ostromolta, melyet Dobrnyácz segélyével október végén feladásra birt. O'Rurk Gurgusevácz ellen nyomult. — A déli határokon sokkal véresebb volt a harcz; 13.000 arnauta váratlanul Kruseváczon termett és környékét is elpusztitotta. Karagyorgye ennek hirére ellenök indul, elüzi, de később ismét megtámadtatván az arnautákat oly annyira legyőzi, hogy azok 2000 halottat és 11 ágyút hagytak a csatatéren.[1])

Midőn Kursid pasa az arnauták sulyos vereségét megtudta, Nisből 30.000 emberével Kruseváczon át a Moravának indult; Deligrádot elhagyva, pusztitani kezdte a falvakat, mire a szerb felkelők családjaik védelmére széledtek el. Karagyorgye most sietve rendeli magához Dobrnyáczot, vagy az oroszokat kéri segitségül, mert a szerb nemzet léte koczkára van téve. Zuccato erre O'Rurk alatt 3000 oroszt küldött Jaszenikára, hova Velykó is ment. Útközben Banyát vették be. Kursid pasa szeptember 18-án támadta meg az orosz-szerb hadállást; 22-én másodszor és pár nappal rá harmadszor is támadott, de mindenkor visszaveretvén Nisre eltakarodott.

A varvarinszko-polyei ütközetek után csekély hadat Kruseváczon Albánia ellen, egy másikat és az oroszokat Deligrádon Nis ellen hagyván, Karagyorgye a szorongatott Drina vonalra sietett, hol 40.000 török állott. A fővezér itt szerencsésen járt, mert a törökökkel fegyverszünetet kötött, mely szerint kölcsönösen a Drinát nem lépik át.

A tél beálltával Zuccato és Obrenovics Milán, Karagyorgye ellensége elhaltak. Az orosz sereg téli szállásra Kis-Oláhországba vonult és Szerbiában csak Niksics kapitány maradt Vályevón. 1811. január első napjaiban

---

[1]) Јовановић, Истор. 70.; Попов, 29.

jött hire az orosz-török béketárgyalásoknak, mire Karagyorgye seregének legnagyobb részét hazabocsátá.[1])

Vessünk most ismét a belügyekre egy pillantást. Tudjuk hogy Karagyorgye 1806-ig egyetértésben élt a főnökökkel, a mikor Leontije mitropolita a viszály magvait elhinté. Később Leontije, Dobrnyácz, Nedoba, Obrenovics Milán, Sztojkovics Milenko és Hajduk Vélykó, Zsivkovics Szteván az orosz fővezérhez szöktek és nyiltan Karagyorgye ellen agitáltak, kit a szövet támogatott. Kamenszki annak idején szakitott ezen párttal és Karagyorgyéhez közeledett, miután Filipovics archimandrita mint a szerb fővezér követe felvilágositotta őt az emigránsok czéljai iránt. A szerbek az orosz fővezér hadi terveit elfogadván, véle végig küzdötték az 1810. hadjáratot. Az emigránsok felhagytak ezalatt cselszövéseikkel, sőt Milenkó és Dobrnyácz Karagyorgye parancsainak alá is vetették magukat; de a mint a harcz véget ért, megujitották cselszövéseiket. Milenko kiváló férfiu volt; mikor azonban ez 1808. évben elüzött Zsivkovics Szteván szóveti titkárt magához vette, ez fejét teljesen elforgatta, Karagyorgye ellen nyiltan izgatott, sőt a törökökkel is alkudozásba ereszkedett.[2])

A szerb fővezér részletesen értesült a tervezett összeesküvésről Lazárevics Luka vajda és Vojnovics Lázár által. Ő tehát 1811. január elsejére egybehivta a szerb nemzeti szkupstinát, melynek feladata lőn a szövet és a legfőbb itélőszék szervezése. Kimondatott hogy a szerb fővezérlet csakis Karagyorgyéé, ki egyuttal a szenatus elnöke is; alelnöke Milovánovics Mladen, ki egyszersmind a hadügyeket vezeti. A külügyek Sztojkovics Milenkóra, a belügyek Nenádovics Jakabra, az igazságügy Dobrnyácz Péterre, a pénzügyek Markovics Szimára, a közoktatás Obradovics Doszitijére bizattak. A szenátus titkáráúl Jugovics Iván választatott meg. Mindannyi vajda és knéz a fővezértől tétettek függővé; a legfőbb itélőszék a szenatusnak lett alárendelve s elnöke Dobrnyácz Péter lőn, tagjai az eddigi tanácsosok. A ki ezen határozatoknak ellenszegül, a hazából kiüzendő.

---

[1]) Јовановић, 71. 72.
[2]) Јовановић, 66.

A szkupstinán majdnem az összes főnökök vettek részt és Karagyorgyének hűséget esküvének. Csak Dobrnyácz Milenko és Velykó maradtak távol az orosz segélycsapat megérkeztében bizva, és Jakab, ki Palezsben betegen feküdt. — A szkupstina a fentiek szerint első sorban a közigazgatást a bíróságtól elválasztotta s a tehetősbb vajdák, főnökök nagy kerületeit több apróra felosztotta és Karagyorgye, illetve a szóvetnek alárendelte. A popecsitélyek (az egyes tárczák ügyvivői) közösen tanácskoztak, de a rendeleteket csak egyedül irták alá, mindenkor azonban a szóvet nevében.[1]) Az igazságügyek vezetője, mint a legfőbb itélő tanács elnöke önállóan tanácskozott a birákkal. A fővezérnek évi 24.000, a szovetniknek 6000, a titkárnak 4000, városi tanácsosoknak 400, a belgrádi polgármesternek 1000, a szerb belgrádi főiskola tanárainak 1000 piaszter fizetés szavaztatott meg. A vajdák és knézek nem huztak fizetést.

A szkupstina gyülésezése alatt jelentette az orosz fővezér, hogy egy csapat oroszt küld Belgrádra állandó tartozkodásra és Karagyorgye eléjük sietvén, fényesen fogadta azt, noha az áruló Leontije és Nedoba az oroszokkal jöttek. Nenadovics Jakab is feljött és a popecsitélyi állást elfoglalván, Karagyorgye pártjához szegődött. Dobrnyácz, Milenko és Velykó az orosz csapathoz csatlakozott. Az utóbbi azonban szintén elpártolt, ugy hogy az előbbi két vajda elszigetelten állott fondorlataikkal. A szerb fővezér azután Kladovót és Porecset megbizható csapatokkal megrakta, és őket elfogatván a Dunára kisértette, hogy oroszországi számüzetésökbe juthassanak.[2]) Zsivkovics István börtönre vettetett, de később Karagyorgye megkegyelmezett neki. Leonti mitropolitának székhelyül Kragujevácz jelöltetett ki.

A szóvet ezután Milenkó helyét Radonyics Milykó főiskolai tanárral töltötte be, Péter helyét pedig Markovics Ilija szóvetnikkel; az aprilis elején elhalt Obrenovics helyére pedig Jugovics Iványt és első titkárúl Grujovics Fülöpöt választotta meg.[3])

[1]) Голубица, V. 172.
[2]) Ranke, 173.
[3]) Голубица, V. 303.

Az 1871. esztendő közepén Oroszország és Napoleon között kenyértörésre került. Nem csoda tehát, ha a szerbek, kik eddig belügyeik szervezésével valának elfoglalva, élénk figyelemmel kisérték az orosz, de különösen az oláhországi csapatok mozgalmait. Kamenszki alig 30.000 emberrel maradt itt, a többi csapatok Lengyelországba rendeltettek. A törökök a szerbek meghóditására kedvezőnek találták az alkalmat és egyfelől Nis, másfelől a Drina mentén kezdték csapataikat összegyüjteni.

Karagyorgye és a szerb nép új hadjárat előtt állott. A nyugati részek vajdáit a Drinára rendelvén, augusztus 10-én Belgrádból Milovanovics Mladen kiséretében 4000 emberrel, 8 ágyúval és az 1500 főnyi orosz segélycsapattal Deligrádra ment, Rusid pasa ellen, ki Nisen táborozott. Október 22-én Alekszináczot foglalta el, és aztán Rusidot Nisben ostrom alá fogta. A pasa most fegyverszünetet kötött véle, mire Karagyorgye és az oroszok a déli határt odahagyták.

A boszniai határon Nenadovics prota vezényelt, kihez később Markovics Szima és Lazárevics Luka csatlakoztak,[1]) ő okt. 28-án és szept. 9-én a törököket véresen megverte és számos apró csatározás után a Drinán átüzte.[2])

A mig ezen harczok Ali és Szulejman pasa ellen tartottak, Vidajics Ali pasa a Drina torkolata közelében szándékozott átkelni és Macsvát elpusztitani. Csupics Sztoján, Lazarevics Luka és Dabics Zsivko azonban ellene indultak és visszaverték. Vidajics Bodovinczén tánczolta el magát, de hallván a felső-drinai török sereg vereségét elvonult.[3])

Ezalatt az orosz seregek Ruscsuk mellett a török nagyvezért megverték, ugy, hogy a porta jónak találta alkudozásba bocsátkozni Kutuzovval, Kamenszki utódjával. A nisi pasa pedig a szerbeknek a következő feltételeket szabta: kötelesek adót fizetni, belügyeiket önmaguk intézhetik, a szultán Karagyorgyét beráttal Szerbia knézévé nevezendi ki, és az ország hasonló jogokban

---

[1]) U. o. 261.; Ненадовић, I. 264.
[2]) Протокол писама проте Матије Ненадовића. Београд. 1861.
[3]) Голубица, V. 221., 182.

részesülend mint a szomszéd tartományok. Továbbá kötelesek a boszniai sereg átvonulását egy esetleges orosz háborúban megengedni. Karagyorgye ezen pontokat Kutuzovval közölvén, tanácsára kijelenté, hogy a szerbek külön nem köthetnek békét, hanem a szultán és az orosz czár megállapitásától teszik jövőjüket függővé. [1])

A fegyverszünet után Belgrádon a szkupstina összeült és egy négytagu küldöttséget választott, mely Nenádovics Jakab, Markovics Szima, Grujovics Mihály és Popovics Lázárból állott, kiket Sándor czárhoz menesztettek, hogy Szerbia érdekében köttessék meg a béke.

Az 1811—12 re terjedő tél a békealkudozások alatt nyugodtan folyt le. A küldöttség 1812. május végén ért vissza Sándor czár üzenetével, mely szerint addig nem köt békét a portával mig Szerbia függetlenségét el nem ismeri. Karagyorgyének gyémánttal kirakott kardot küldött és Szent Anna I. osztályu, a szövetnikokat pedig a II. osztályu érdemrendével tüntette ki. Junius havában pedig nem kis ámulatra Leontije mitropolita is nyert kitüntetést. [2])

Napoleon ezalatt óriási seregével közeledett. A czár Kutuzovnak meghagyta a törökökkel minden áron békét kötni, ki 1812-ben Bukurestben junius havában Szerbia mellőzésével meg is kötötte és a fővezérletet Csicsogovnak átadva Lengyelországba vonult, ki nem ismerte a békeszerződés tartalmát, nyegosi Petrovics Péter és Karagyorgyéval véd és daczszövetséget kötött, azon hiszemben, hogy Szerbia a porta ellen biztositva van. Karagyorgye egyes csapatait elbocsátotta, sőt arról volt szó, hogy az oroszok segitségére néhány ezernyi segélycsapatot küldjön. Ekkor olvasta fel a szerbek előtt *Nedoba orosz ügyvivő* a bukuresti béke 8 pontját, mely szerint a porta általános bűnbocsánatot hirdet a szerbeknek, de kötelesek a szabadságharcz idejében emelt erősségeket lerombolni; biztositja nekik belügyeik autonomiáját, de adót kötelesek fizetni és mindenben a szerb nemzettel egyetértve jár el. [3])

---

[1]) Попов, I. 87.

[1]) Ненадовић, I. 269.

[2]) Попов, I. 89.; Богдановић, Истор. Алекс. I. 511—535.; Матић, Јавно право кнежество Србије. Београд 1851. 4.

A bukuresti béke hirére Szerbiát félelem szállta meg. Valósággal a törököknek életre-halálra lőnek kiszolgáltatva, s midőn azt hivék, hogy számukra a szabadság hajnala felvirradt, most ujból borús, bizonytalan sors előtt állottak. A szövet és Karagyorgye jónak látta a népet egy proklamáczió utján megnyugtatni, melylyel 1812. aug. 2-án halálbüntetés alatt a törökökkeli ellenségeskedést beszüntette. A béke megkötésére pedig egy küldöttséget Szent Pétervárra, és egyet Nisre küldöttek. Kihirdették, hogy a szultán megbocsátott az összes szerb népnek, de a mig a béke véglegesen nincs megkötve szükséges, hogy a hadsereg fenálljon. [1])

Miután azonban még augusztus vége felé sem tudtak a portával kiegyezkedni, a szövet és Karagyorgye a szkupstinát egybehivták, melyen Ivelics orosz gróf is megjelent. Ezen Milics knézt, Protics Jánost és Jeftics Istvánt a konstantinápolyi küldöttségbe választották és reájuk birták a béke megkötését. De alig értek Konstantinápolyba, értesülének, hogy legnagyobb ellenségük Rusid pasa lőn a nagyvezér s ez ki is jelentette, hogy a porta nem hajlandó a szerbekkel tárgyalásba bocsátkozni, hanem feltétlen fegyver letételt követel. A küldöttség a hiobhirrel 1812. deczember havában tért haza, ép akkor mikor Napoleon Oroszországból kivonult. [2])

A nisi küldöttek visszatérte után a szkupstina ismét egybegyült, és a második küldöttség bizalmi férfiaiúl Konsztandinovics Zsivko pozsarevácz knézet, Barjaktarovics Ilijást paratyini knézet, Szávics Jeftát lozniczai knézet és Nikolájevics Gábor a legfőbb bíróság titkárát választottak meg. A szerbek ezuttal feltételekűl szabták: Szerbia jelenlegi határainak elismerését; a szultán beráttal Karagyorgyét Szerbia knyázának nevezze ki; ismerje el a szövetet törvényhozói testületnek. Ez esetben a szerbek kötelezik magukat a porta hű alattvalói maradni; Belgrádon egy muhazilt kiséretével együtt befogadni; évi adót fizetni s ezt Belgrádon vagy Sztambulban átadni; háború esetén Szerbiát az ellenség ellen

---

[1]) Попов, I. 88.; Голубица, V. 264–269.; Гласник XIV. 157—159.

[2]) Гласник, IV. 152—155.

megvédeni és a békeszerződés által meghatározandó sereggel a portát támogatni; a szultán tulajdonát képező várakat védelmezni.

Midőn a szerb küldöttség ezen újabb pontokat Nisbe megvitte, Cselebi-Effendi a következő feltételeket szabta elő: Az orosz békekötés értelmében követeli az összes szerb várak, hadi szerek átadását, általános fegyverletételt; az elüzött török lakosság összes birtokainak visszaadatását; a szerbek továbbra is alattvalói a szultánnak és a török kormányzat visszaállittatik. A bukuresti béke 8. pontjának ily homlokegyenest ellenkező magyarázata folytán a békealkudozások meghiusultak; mindazonáltal a török bizottság megigérte, hogy a szerbek feltételeit a szultán elé terjeszti.[1])

A szerbek egyébiránt tisztában voltak avval, hogy a törökök ismét ellenök fordulnak majd; nem hitték azonban, hogy ötszörös ellenséges haderővel kell megküzdeniök és a végromláshoz oly közel állanak. — Mielőtt az 1813. hadjárat eseményeinek leirásához fognék, szükségesnek tartom röviden ecsetelni Szerbia akkori állapotát. A tartomány határai összeesnek az 1877-ig a szerbek birtokában levő földterületekkel; huszonegy nahijára oszlott és minden kerület vajdaságokra, illetve knézségekre osztatott, több községgel. A nahiják főnökei a tekintélyesebb vajdák soraiból kerültek; a vajdaságot másodrangu vajdák és knézek igazgatták. Minden kerületben birságok állittattak fel, melyek egy elnökből, egy titkárból és három birói tagból állottak. A fellebbezés a legfőbb birságnak, illetve a vrhovni vozsdnak terjesztettek fel. A vajdák a szkupstina évi első ülésén tartoztak a jövedelmekkel és kiadásokkal lelkiismeretesen beszámolni. Fejvesztés büntetése alatt biztositatott a szabad kereskedés, mely főleg Ausztriával köttetett. Az adózás többféle volt: a porezt minden vagyonos házas férfiu fizette; a termés után tized, az állatok után huszad szedetett; a birói járulék, a prirez, a vám, a részek, bányák és az orosz pénzsegély állandó jövedelmek voltak. Ezen bevételekből fedeztettek az önkéntes csapatok zsoldja, a hadi szükségletek és élelmezés, a tiszt-

[1]) Попов, I. 90.; Ненадовић, I. 276. Ranke, 185.

viselők fizetései, a posta, a papság, napidijak költségei. Belgrádon egy főiskola állott fen, mely 1806. alapittatott [1]) és két alsóbb tanintézet. A hadsereg osztrák mintára szerveztetett, melyet még 1804-ben Szlavonácz Proka pakráczi osztrák tiszt honositott meg; 1807-ben azonban az oroszok megjelenésével az orosz rendszer fogadtatott el Karagyorgye rendeletére. Az ország területén lőporgyárak léteztek, a bányák ólmot és érczet szolgáltattak; Belgrádon ágyukat öntöttek, pénzt vertek. Látjuk tehát ezen futólagos rajzból is, hogy Szerbia enyészete előtt virágzó ország volt és a kultura sokkal magasabb fokon állott, mint bármely más török tartományban. [2])

De térjünk vissza a hadi eseményekre. A szerb fővezér Szerbia összes várait védelmi állapotba hozta; aprilis közepén a szövetben a török elleni haditervet kidolgoztatta; a sereg négy alvezér s ezek Karagyorgyénak mint fővezérnek helyeztettek alá. A Szávától a Lozniczáig Lazárevics Luka parancsolt; Lozniczától Racsáig Nenadovics Máté, később mindketten Markovics Szima knéz alá rendeltettek; a déli határon Plakics Antonije, keleten Negotintól Deligrádig Milovánovics Mladen. Az első hadtest főhadiszállása Sabáczon, a másodiké Valjevón, a harmadiké Karanováczon, a negyediké Deligrádon volt. Karagyorgye a tartalékkal Topolán ütött tábort. Julius 3-án proklamácziót bocsátott ki, melyben a szerb nemzetet a legvégső ellentállásra hivja fel. [3])

Rövid idő alatt 53.500 harczos gyült össze. Deligrádon 18,000, a Drinánál 16.500, Velyko alatt a Krajinában 7000, Topolában tartalék czimén 1500 ember állott; a többi 10.500 harczos Plakics alatt Karanováczon s a várakban helyeztetett el. A törökök három felől támadtak: Nisből Banya és Deligrád ellen, Bosznia felől Loznicza és Lesnicza ellen, Vidintől Negotin ellen. Czéljuk volt először Szerbiát leverni és aztán Ausztria ellen indulni. Ali pasa Nisen 60.000, a boszniai vezér 130.000, a vidini pasa 60.000 emberrel rendelkezett.

---

[1]) Караџић, Живот и обичај српс. нар. 300.

[2]) Миличевић, Часови одмора. Београд 1840. 224—226. Гласник III. 182.; Србијанка, III. 24—27.

[3]) Голубица, V. 262—269.

A boszniai sereg már jul. 27-én támadt; ép ekkor betegedett meg Karagyorgye tifuszban, kit kocsin Jagodinából Topolába vittek; aug. 15-éig feküdt. — Másrészt Hajduk Velykót Negotinban fogták körül és a két heti ostrom alatt leöletett. Milutin öcscse erre csapatát a porecsi hegyekbe vezette. Negotin elfoglalása után a törökök Kladovo ellen nyomultak Konsztandinovicsot előzve. Hajduk Velykó hasztalan esedezett segélyért. Ranke, illetve Karadsics Vuk Milovánovics Mladent avval vádolják, hogy szándékosan hagyta elveszni a jeles rablóvezért, de Nenádovics egykoru adatok alapján kimutatja, hogy képtelen volt a minden oldalról benyomuló ellenség miatt Velykó segitségére sietni.[1]) Kladovo bevétele és őrségének felkonczolása után Porecs ellen indultak, melyet Hadsi-Nikola védett. Azonban már nem állhatott sikeresen ellent, sőt maga is elfogatott és lefejeztetett.

A nyugati határon levő szerbek sorsa sem volt különb. Sztojicsevics Jankó Lesnyiczán a zvorniki püspök közbenjárására szabad elvonulás feltétele alatt kapitulált; a törökök azonban szavukat szegték, Konstantinápolyba hurczolták őket és évek mulva alig hetvenen tértek vissza; csakhamar a Moler vajda által védett Loznicza is bevétetett, a 800 főnyi őrségből 600 a harcztéren halva maradt.[2]) Markovics Szima a helyett, hogy a két szorongatott hely segitségére sietett volna, Pocerinában elsánczolta magát s aztán S.-báczba vonult. A törökök a ravanyi sánczok elfoglalása után, honnét Obrenovics Milost, Csupics Sztojánt és Nenádovics Mátét kiűzték, Sabácz ellen nyomultak.

Karagyorgye lábadó betegen Sabáczra sietett, a védelmi intézkedéseket kiadta és Belgrádba ment, hol Milovánovics értesitését vette a deligrádi vereségről. Milovánovics ezalatt a Morava balpartjára kelt át és miután a vidini csapat a nagyvezérrel egyesült, — Szerbia sorsa el volt döntve. Karagyorgye most Nedoba orosz ügyvivő tanácsára hat heti fegyverszünetet kért, de a nagyvezér feleletre sem érdemesitette. Ezután Leontijével, ki Bel-

---

[1]) Ranke, 191.; Ненадовић, I. 287 - 289.
[2]) Kanitz, Serbien, 89.

grádon a fejetlenséget titkon elősegitette, Milovánovics morava menti táborába ment. Miután véle a hadi terveket megbeszélte, visszatért szeptember végén. Eközben a hadi hirek mindinkább lesujtóbbak lőnek. Gyurics Janityije a szerb fővezér titkára a nyugati vajdák és vezérek helyzetét a legkétségbeejtőbbnek festette; hire jött, hogy a törökök a Morava balpartjára átkeltek és Ilics vajda visszavonult. Karagyorgye ismét Leontije és Nedoba tanácsait vette igénybe, kik reménytelennek ecsetelve a helyzetet, a menekülésben látták az utolsó segitő eszközt, 1813. deczember 3-án Nedoba, Leontije, Filipovics archimandrita, Gyurics elhagyták hazájukat és magyar területre léptek. A szövet tagjai, Karagyorgye neje és családja 4-én eveztek Zimonyba. A szerb nép nyakra-főre menekült Magyarországba.

De kövessük Milovánovicsot, kire az 1813. hadjárat fősúlya nehezedett. A beteg, gyenge Karagyorgye fizikailag tönkretéve, nem állhatott a vezérlet élére; mikor a hadi szerencse balra fordult, megkisérlette ugyan, de hasztalan. Mladenre bizta tehát a főfeladatot, ki azt hátrálással vélte legjobban megoldhatni. Belgrádon senkit sem találván, moravai seregét feloszlatta és Kubinnál a Dunán átkelt, hogy Zimonyba utazzon. Nenádovics Jakab a szövet levéltárát két hordóba rejtette s aztán Zsabrezsbe ment családját megmentendő. Vulicsevics Vujicza negyven nappal később Pancsovára, Plakics pedig Osztruzsniczánál Szerémségbe menekült.

Karagyorgye elmenekülésekor a sabáczi őrség is feloszlott. Obrenovics Milos azonban[1]) és Nenádovics Máté próta visszamaradtak; kivülök még több másodrangú vajda. De Nenádovics utóbb mégis jobbnak látta Szerémségbe átkelni. Legelőbb a valyevói nahija, aztán a belgrádi hódolt meg. Szercsema aga aztán Takovóba ment, hol Obrenovics Milos lábai elé rakta fegyvereit. Szulejman pasa ezen lépéséért s hogy az agát a nahiják meghódoltatásában segité, rudniki főknézzé nevezte ki; Miladinovics Akszentijét a belgrádi nahijába. A kerületekben török módra rendeztetett be a közigazgatás és biráskodás.

---

[1]) Караџић, Милош Обреновић, Будим. 1828. 53.

Karagyorgyét Nedoba és Leontije avval áltatták, hogy Ausztriával, illetve Czrvenak tábornokkal tárgyalásokbab ocsátkozzék és Zimonyban már várják az osztrák küldöttek. Ehelyett elvették fegyvereit, és katonai őrizet alatt a fenéki kolostorba internálták. Később Nenádovics Jakab, Milovánovics Mladen, Markovics Szima és Lázárevics Lukával november hóban Pétervárадba vitetett; a fővezér és Jakab a felső várban, Markovics Szima, Lazárevics, Cukics, Nenádovics Jevrem, Markovics Ilija az alsó várban, Gyurics a kazamatákban zárattak el. Ilics, Vulicsevics, Popovics, Sztefánovics Aradra küldettek. Ausztria tehát rútul bánt a barbár uralom elől menekülő keresztény szerbekkel. A fővezér még decz. 22 én küldte Filipovics archimandritát a rajnamelletti orosz táborba, hogy Oroszországba való szállitását kieszközölje, de még választ sem kapott, mikor 1814. január 3 án Stajerországba utasittattak. Erre a szerb fővezér Jaksics Makszimet küldte 15 én az orosz táborba. Ő és fia 19-én hurczoltattak Gráczba; Milovánovics Bruckba; Nenádovics Czillibe; Markovics Szima Marburgba; Lazarevics Sopronba; Gyurics Pettauba; Matejics Pál Leobenbe; Leontije Klagenfurtba. Fegyveres fedezet alatt kisértettek a hazátlanok, mintha közönséges gonosztevők volnának. A szabadságszerető szerb emigránsokat ily uton gondolta megnyerhetni Ausztria, hogy fennhatóságát elismerjék. Szerencsére az orosz czár nem zárta el előlök szivét. Julius havában szabadon bocsáttattak és megengedtetett Oroszországba való kivándorlásuk. Karagyorgye szeptember havában családjával Erdélyen át Oroszországba utazott, vagyonától, pénzétől, kincseitől a lelketlen pénzsóvárgó osztrák tisztviselőktől megfosztva! Besszariába telepedett le.[1])

II. A második szerb felkelés Hadsi Prodan Gligorijevics alatt.

Hadsi Prodan Szjeniczán született fia volt Gligorje szeniczai kereskedőnek. Melléknevét onnét nyerte, mivel Jeruzsálemben a szent sirt meglátogatta. 1806-ban nevezte ki Karagyorgye vajdának. Szerbia leveretése után

[1]) Пенадовић, I. 310—315.; Попов, I. 102—110.

1813-ban a pozsegai nahijában vonult meg. Csercseszmának meghódolván, Latif agától támogatva, a trnavai kolostorban huzódott meg.

Egy alkalommal 1814-ben szeptember havában Hadzsi Prodan, Latif aga, Lukics Avram és Protics Györgygyel Karanováczon tanácsot tartott a még a hegyekben barangoló szerbek megnyerése ügyében. Innét Lazaczra értek, konakot tartandó Milovánovics Mladen házában. De még ez este Ateniczából bizonyos Palalics Boriszláv jelentette, hogy Prodan testvére Mihály, Pajszije kalugyer Latif aga embereivel összeverekedtek és utóbbiakat összekötözve az aga kincseivel együtt a hegyekbe vitték. Hadsi Prodán erre október 3-án Trnavába sietett, az aga embereit szabadon ereszti, de a kincseket visszatartja. Most Prodan elérkezettnek hitte a felkelés idejét. Szjenicsánin Szima pópát Obrenovics Miloshoz küldte, hogy lázítsa fel a rudniki kerületet. Obrenovics azonban belátta, a terv helytelenségét és hogy személyes érdemeit emelje, Szulejman pasát a felkelés részleteiről értesitette s maga ajállkozott annak elnyomására. Hadsi Prodan ezalatt ismét követet küldött hozzá, de Milos Vujovics Radovan trnavai pappal visszaüzenteté, hogy nem csatlakozik a felkeléshez. Ezután Asin béggel a pozsegai nahijába indult és a felkelőket szétverte, Goracsiczában Pajszijét és Prodán családját foglyokúl ejti. Prodan a kragujeváczi felkelőkhöz menekült. Milos ide is követi, hol hirét vette, hogy Jagodinában is kitört a felkelés. [1])

Szulejman pasa a felkelés hirére Gyaja pasát Csacsakba küldte, hol Milóssal egyesült. [2]) A kragujeváczi felkelők az ellenök induló Milóst megverték ugyan, de mikor Gyaja pasa jöveteléről értesülének, széjjel szóródtak. Hadsi Prodan testvérével és híveivel Osztruzsniczára menekült, és a Száván át Szerémségbe evezett. Az osztrák katonaság azonban elfogta és Oroszországnak kiadta; ő is Hotinban nyert lakhelyet, mint elődei. [3])

Gyaja pasa megigérte ugyan, hogy Hadsi Prodá-

---

[1]) Милутиновић, Ист. 76—79.
[2]) Грађа за истор од В. Караџића, 62.
[3]) Милутиновић, 82.

non kivül senkinek sem lesz bántódása, mégis mintegy százötven szerbet elfogatott, néhány falut felgyujtott. A pasa a rájának adott szavát nem tartotta kötelezőnek. Pajszije kalugyer harminczhat társával 1814. decz. 29-én nyársra huzatott, mig a jagodinai 152 vértanu 1815. január hó 26-a körül öletett le.[1])

A belgrádi vár ormairól a lemészároltak fejei hirdették a török korlátlan uralmát Szerbiában; de egyuttal a legelvetemedettebb és legbarbárabb európai népfaj önönmagát bélyegezte meg a XIX. század második tizedében. A szomszéd Ausztria, mely különben saját érdekében sokat elnézett, ezt még sem türhette, hogy Zimonyban a látványosság részese legyen. S igy Cárvenák tábornok Szulejman pasát felhivta a vértől eltorzult fejek eltávolitására. A pasa pedig a humanizmus nevében a vár másik részére tűzte ki őket!

Obrenovics Milós segélyével a második felkelés leveretett. Közel háromszáz szerb vesztette életét, noha a pasa ünnepélyesen kijelentette, hogy Hadzsi Prodánon kivül egynek sem görbül meg a hajaszála. Obrenovics Milós a pasa szószegésén megütközött, szinte látta hogy személye sincs biztonságban s ezért török barátjaihoz fordult, kik hazabocsáttatását kieszközlötték. De nemsokára Szulejman pasa Belgrádba hivatta. A törökök a második felkelés által meggyőződtek, hogy a szerbek fegyvereik nagyrészét elrejtették és hogy mindenkor a felkelésre készek s a főnökök veszedelmes egyének.

A belgrádi pasa magában elhatározta az összes befolyásosabb szerb főnökök legyilkolását; mindenekelőtt jónak látta a fegyvereket beszedetni. A török hordák barangolva járták be az országot; férfiakat, asszonyokat halálra kinoztak, vallattak néhány elrejtett pisztolyért. A szerbek sorsa türhetlenné vált, életük bizonytalanná. Élénk emlékezetében éltek a belgrádi kivégzettek, kik közt Zdrávkovics szenator, Jakovlyevics István, vajda és Glavas Sztanoje voltak. Mikor Glavas fejét levágták egy török Milós elé lépett s rámutatva, mondá, „most már te rád kerül a sor“. Nem

---

[1]) Ranke tévesen decz. 5 ét emliti, 204.; Милутиновић, 87., 89.; Ненадовић, Мемоари, 236.; Караџић, Грађа, 65.

csoda hogy Milósban a harmadik felkelés eszméje megérlelődött ily körülmények között.

III. A harmadik szerb felkelés Obrenovics Milós alatt.

A szerb nemzet vezérférfiai a törökök kegyetlensége következtében a hegyek között bujdostak. Az éj leple alatt sikra leszállottak és a felkelés tervét megbeszélték.

Knity volt főgyülekező helyük, hol Obrenovics Milos családja tartózkodott és a Hadsi Prodan felkelés részesei, u. m. Miloszávlyevics Szima, Plyakics vajda, Perisics Toma, Tómics Blagoje stb. Ezen vezérfiuknak helyzete felette válságos volt, mert nemcsak a törökök, hanem Milós és Miladinovics Akszentije a belgrádi nahija knéze előtt is rettegtek, kik nem egy szerb hazafit hurczoltak Belgrádba, hogy a pasa kegyét maguknak biztositsák.

Szulejman pasa értesülvén a titkos forrongásról 1815. január havában Belgrádba idézte az összes knézeket, kiket ő nevezett volt ki. Tudatta velök hogy a kinek kerületében lázadás üt ki, fejével számol be. Obrenovics Milóst, mint fogadott fiát visszatartotta, hogy a kétes szerbek elfogatásában segitségére legyen. Az alatt a bujdosók a belgrádi, valyevói és rudniki nahiják határán Rudovcziban 1815. febr. 14 én egybegyültek. Itt látjuk Mutap Lázárt, Loma Arszenijét, Drincsics Milicset volt rudniki vajdákat, Garasanin Milutint, Gyurovics Mihályt, Progorevcsanin Nikolát, Katics Nikola vajdát, Perisics Tomát, Avakum igument, Pavlovics Vaszilijét. Avakum és Vaszilije a szerémségi emigránsokkal, valamint Nenádovics prótával élénk levelezésben állottak.[1]) Ezen a gyülésen határozták el a felkelést. A virágvasárnapra tüzték ki, ha addig Nenádovics próta, ki Bécsben időzött, sikert nem mutat fel. Felszólitani határozták Miládinovics Akszentijét és Obrenovics Milóst a csatlakozásra, ellenesetben meggyilkoltatásukat kimondották. Ezen feladat Lomára bizatott. Gosnics Pál Szerémségbe küldetett, hol Moler vajdával közölte a tervet.

---

[1]) Милутиновић, 182., 186.; Ненадовић, Мемоари, 347.

Szulejman pasa nemsokára értesült a gyülésről, és jól gyanitotta, hogy határozatai ellene hozattak. 2000 bosnyákot vezényelt Belgrádba. A törökök pedig a legtekintélyesebb szerbeket kezdték legyilkolni, ugymint: a szvilevai prótát, a gradistei Velyko knézt, Sztankovics Nikolát Osztruzsniczáról, Raonics kapitányt Lozniczáról. [1]) Milost rettegéssel töltötte el ezen kegyetlenség. Csellel nagynehezen sikerült Belgrádból kiszabadulnia és sietve indult Crnutyára családjához. Loma knéz hallván jövetelét, felkereste s véle a rudováczi határozatokat közölte. Milós helytelenitette ezen lépést, mivel Molerrel Zimonyban beszélt s megtudta, hogy Oroszország nem helyesli a felkelést. Milós meggondolási időt kért; Loma eltávozása előtt azt mondá néki, ha a törökkel fog ellenök küzdeni, sajátkezüleg fogja megölni.

Néhány nap mulva Pavlovics Melentije iguman, Dobracsa Jóvó knéz és Lunyevicza Nikola kereskedő látogatták meg és igyekeztek őt megnyerni. Milós azonban most is vonakodott. — Április 20-án Loma Arszenije megnyitotta a felkelést. A rudniki kerületben a harácsszedőket ölte le, és a befolyt pénzt elvette. Aztán Rudnik ellen indult, hol Tokatlicsot vette ostrom alá, ki fegyveres szabad elvonulás mellett meghódolt. Alig ért azonban a hegyekbe, a szerbek, testvérfiát kivéve, kiséretével leölték. De Loma sorsa is ekkor dőlt el. Utközben az egyetlen török fogoly hálaképen övéből kését ajándékúl felajállotta. Loma elfogadta és mialatt övébe szúrta, a fiatal Tokatlics pisztolyával lelőtte és elmenekült. Ez április 22-én történt. [2])

Milós erre haladéktalanul Asin béget, kivel pobratimsztvoban állott, Bruszniczában a felkelésről értesitette. Milós hivei megtudván ezt, utána Garasanint küldék, hogy Milóst visszahozza, vagy megölje, Mutap Czrnyutyában maradt, de Vucsics, Tomics és Miloszávlyevics Obrenovics Milós testvérével Jovánnal Gruzába mentek a felkelést szítani: Milós a veszély pillanatában s tudván, hogy családjának élete koczkára van téve, Garasanin Milutinnak megesküszik, hogy a felkeléshez csatlakozik,

---

[1]) Ненадовић, Мемоари, 339.

[2]) Милутиновић, 130 ; Попов, I. 116 ; Ranke, 209.

de elébb Asin béget az uzsiczai határra kisérte és igy megmentette.

1815. év virágvasárnapján korán reggel a takovói templom előtt az ott nagyszámban összesereglett nép előtt Milós megigérte, hogy a felkelők élére áll. Április 23-án Czrnyutvába ment; másnap Marinkov Radován háza előtt, Miloszávlyevics Szima, Plyakics volt zászlóvivője, kitüzte a legelső szerb zászlót, és a felkelők Milóst fővezérükül kikiáltják és a zászlóra megeskedtetik. Ragyogó vajdai öltözetét felvéve, a saját zászlaját adta át Szimának és husvét hétfőjén lelkes szavakat intézett a néphez. Valamennyi befolyásosabb knézhez levelet intézett s a haza felszabaditására felhivta. [1])

Mutap Lázár vajda sereget gyüjtvén, Csacsak ellen indult. Ugyanezen időben a kragujeváczi nahijában Dobracsa knéz lázadt fel. Csacsakon és Kragujeváczon a török őrség körül lőn véve. Ekközben Gyaja pasa 12.000 emberrel a szorongatott csacsaki őrség segitségére sietett. Dobracsa és Drincsics Milós mintegy 1000 emberrel Milóshoz csatlakoztak, ki most tetemesen megerősödve, Mutap segitségére indult. Lyubitynál elsánczolta magát és várta a felkelés további folyamát.

Milós ilyen török haderővel szemben reménytelennek látta a fölkelés jövőjét. A felkelés azonban a belgrádi és valyevói nahijában is teljes mérvben kitört. Ő tehát Pavlicsot Melentije archimandritával és egy csapattal Palezs felé ment, hogy Czukics-csal egyesülve, Szerémségbe menjen. Ekkor a Poszavina már felkelt és a szerémségi emigránsok is átkeltek. Milós velük egyesülve, Palezsen a török szpahikat megtámadta. A törökök erre átadva összes ingóságaikat a Kolubarán Belgrádba hajóztak. — A palezsi győzelem nagy fontossággal birt. A Sabácz és Belgrád közti Száva-vonal felszabadulván, akadálytalanul közlekedhettek Ausztriával és az emigransokkal. Csupics Sztojan, Moler Péter, Czukics Pál, Katics Szimo, Nenádovics próta, Bogicsevics Bojo, Todorovics Miloje, Raskovics Makszim és számos más jelentékenyebb férfiu átlépték a Szávát és hazájuk felszabaditására siettek. [2])

---

[1]) Ranke, 209.; Ненадовић, I. 341.
[2]) Ranke, 212.; Попов, 119.

Palezs Erics Péterre bizatott, hogy a Szávavonalt védje. Milós Palezsből Czrnyutyába ment, s mikor visszajött, hallotta csak, hogy a szerémi főnökök Valyevó ellen indultak. [1]) Időközben Palezsbe a szpahik visszatértek; Jovicza kapitány ismét ellenök ment, kiverte őket és Milóssal egyesült. Mindketten Szerémségbe mentek, hol Molerrel találkoztak Progorban. Visszatérvén Palezsre, csapataival a Lyubics felé ment. A törökök Milós közeledtéről értesülve, két heti ostromzár után Valyevóból megszöktek és kardcsapás nélkül a szerbeknek engedték át. [2])

Valyevó elfoglalása után a klicseváczi táborban a szerb főnökök tanácsot tartottak a fővezérlet iránt. De sehogy sem tudtak megegyezni, sőt mikor Czukics egy knézt megölt, Milós alig tudta Csupics és Nikolajevics Moler Pétert megmenteni a nép haragjával szemben. [3]) Milós végre azt határozta, hogy Moler a boszniai és szokoli vidéket őrizze, maga pedig Csacsak ellen induland, hol Dobracsa knéz és Obrenovics Jován hosszabb idő óta a lyubicsi hegységnél a törökökkel küzdött. 1815. május 16 án támadták meg a szerbeket a törökök s noha a szerbek megverettek, talán mivel Gyaja pasa is elesett, — a győzelmes törökök újabb megtámadástól tartva, a szjeniczai magaslatok felé elvonultak. Milós azonban Rtar mellett utólérte őket és gazdag zsákmányra tett szert. — Milós Rtárban adta ki a legelső parancsát, melylyel fővezéri szerepét kivánta éreztetni. Meghagyta, hogy minden fogságba ejtett ellenfeleit elébe hozza; ő a foglyokat, asszonyokat egy csoportban az uzsicsai vár felé kisértette és ott a törököknek átadta. [4])

Milós ezután Csacsakba tért, honnét Drincsics Milicset és Jován testvérét ezer emberrel Uzsicza ellen küldé; Lukics Avram dragacsevói knézt pedig Karanovácz ellen, melyet Jelacsanin Radoszláv vajda ostromolt. Rövid idő

---

[1]) Милутиновић, 205

[2]) Караџић, Милош Обреновић, 61—88.; Cunibert, Essai historique sur les revolutions de la Serbie depuis 1804. Jusqu'a 1850. 86—98.; Ranke, 213.

[3]) Milosch Obrenovitsch, un coup d'oeil sur l'Histoire de la Serbie de 1813—1839. Paris, 1850. 64—68.; Попов, 120.

[4]) Ненадовић, I. 370.; Попов, I. 121.

mulva Botocsina ellen vonult, hol 500 törököt fogott el, és egyesülve Dobracsa knéz és Topalovics Péter embereivel, Pozsárevácz felé tartott. Utközben Moler és számos főnök seregéhez csatlakozott.

Eleddig a rudniki, kragujeváczi, valyevói, csacsaki, belgrádi nahiják lakósai keltek fel tömegesen; de csakhamar a szendrői kerület is felkelt, elsőbben Tyirkovics Sztoján alatt; később pedig mikor Milós jöveteléről értesülének oly tömegesen, hogy Milós 20.000 harczossal rendelkezett, [1]) a pozsarevácz tizenegy sánczban elhelyezett 2000 török ellenében. Három nap alatt három sánczot vettek be a szerbek, és miután a negyedikben a törököket a legkétségbeejtőbb helyzetbe szoritották, junius végén fegyveres elvonulás feltétele mellett kapitulácziora birták. [2]) Ugyanekkor a szendrői vár őrsége is fegyverszünetet kötött Milóssal. Hire jött azonban hogy Rumeliában Marasli Ali pasa sereget gyüjtött és Tyuprija ellen indul: Bosznia felől pedig Rusid pasa közeleg és Albániából Novi pazar felől pedig Adem pasa Karanovácz felmentésére.

A vezérek most abban állapodtak meg, hogy Milós Karanováczot foglalja el, s aztán a Drinához vonuljon. Czukis Pál a tyuprijai török tábor előtt foglaljon állást; Moler Adakaleh felé küldetett, ki azonban csak Mislyenováczig haladt, mert itt érte Nenádovics Szima segélykérelme utol, kit a Drina vonalnál a boszniai törökök erősen szoritottak.

Milós Karanováczra érve, az őrséget feladásra birta és a határig elkisérte. Aztán a megállapodás értelmében a valyevói nahiján keresztül a macsói községig, Lipolisztig nyomult. [3]) Emlitettük, hogy Csupics Sztoján vajda a klicsevácz táborból haragosan távozott; azóta hangosan szidalmazta Obrenovics Milóst, ki a fővezéri hatalmat ragadta magához. Mindazonáltal győzött hazafisága és a macsói vidéket a törökök ellen felkelésre igyekezett birni. A macsói lakosság azonban oly kishitü volt, hogy

---

[1]) Милутиновић, 286.

[2]) U. o. 298—300; Ranke, 215.; Попов, 122; Ненадовић, I. 375.

[3]) Милутиновић, 319.

a török barbárság előtti félelemből Csupicsot csellel a törökök által elfogatta, kit Zvornikban börtönbe vetettek és később megfojtottak. — Midőn Moler Poczerinába érkezett a főnökökkel ő sem tudta a népet felkelésre birni. Ekkor Nenádovics Szimát hivták segitségül, ki Szokoláról Poczerinába nyomult és a népet fegyverre birta. Moler nem is késett ezen vidék vezérletét reá bizni, midőn Pozsarevácz ellen indult, hogy Milóssal egyesüljön. Nenádovics Csupics árulóinak összes vagyonát elfoglalta, házaikat felégette.

A boszniai vezér, Rusid pasa eleinte bizott a macsói nép hűségében; de mikor hirét vette, hogy a szerb felkelőkhöz csatlakozott, támadólag lépett fel. Badovinczéről Macsvába szándékozott nyomulni, mig Ali pasát a Jadar felől a Poczerinán keresztül Sabáczba inditotta. Ali pasa Dublyenél állott, midőn a szerbekkel találkozott; 1815. jul. 25. és 26-án teljes vereséget szenvedett és fogságba esett. A szerbek vesztesége is érzékeny volt; Nenádovics Szima, Drincsics Milics, Zujalovics Milován kapitány elestek. De itt lelték halálukat Csupics vajda árulói; Lázics Mitár pedig sebesülve fogságba esett, Milós azonban nagylelkünek bizonyult; szabadon bocsátá [1]) Ki nem látja az összefüggést a klicseváczi eset és ezen tette között!? — A fogoly Maras Ali pasával jól bánt, sőt őt fényesen kitüntetve a Lyesniczáig kisértette és szabadon bocsátá. [2])

Milós seregét Molerre bizván a jagodinai táborba indult; útközben érte Rusid pasa levele, melyben ez békét óhajtot kötni. Milós erre visszatért és csapatait Vulicsevics Vujiczának vezérlete alá helyezte. Moler és a többi főnökök hasztalan kisérlették visszatartani. A boszniai vezér küldöttei Csercseszma Ali aga Milós pobratimje, Oszmanbegovics Murat és Maras pasa dublyei volt foglya vártak rá Lyesniczán. Milós kisérőkül Rankovics Máté knézt, Otasevics Mihályt, Lukics Avram knézt, Szimeunovics Nikolát, Dimitrije nevü tolmácsát vette magához. Rusid pasa általános fegyverletételt köve-

---

[1]) Караџић, Грађа, 83.; Nenádovics Konstantin is ily értelemben fogja fel nagylelküségét. I. 389.

[2]) Милутиновић, 339—311.; Караџић, 114—129.

telt, melyre Milós rá nem állhatott s a népet kivánta elébb megkérdeni. A pasa azonban nem engedte el s csak Szercseszma aga komoly fellépésére távozhatott bántatlanul [1])

Azalatt, mig Milós a Drina mellett Rusid pasával alkudozott, Vulicsevics Vujicza a Morava mellett Marasli Ali-pasa vezérrel tárgyalt. Milós később Tyuprijába ment s a következőben állapodott meg: 1. a szerbek a pasa biztosát 2000 harczosával Belgrádra vonulni engedik és seregét útközben élelmezik; 2. szerb és török követek Konstantinápolyba küldessenek a portához, s addig a vezér Tyuprijában veszteg marad; 3. a szerb csapatok nyugton maradnak és a boszniai pasa az ellenségeskedést beszünteti.[2]) Obrenovics ezuttal és ismételten kijelentette, hogy a szerb rája nem a szultán ellen, hanem csakis a belgrádi pasa és a szpahik, mint elnyomóik és zsarolóik ellen fogtak fegyvert s ők jelenleg is a szultánt tisztelik legfőbb urukúl.

Milós azonnal megengedte a fentemlitett török csapatot Belgrádra vonulni és Sztambulba Teodorovics Miloje knézt és Neofit kalugyert küldte. Ugyanekkor I. Sándor orosz czár követe Pávkovics Lázár figyelmeztette a szultánt, hogy a szerbek ellen megkezdett ellenségeskedést beszüntesse a bukuresti béke értelmében; véle küldte I. Ferencz császár is követét, a divánhoz, ki szintén a szerbek ügyét pártfogásba vette.[3]) Ezen követek és Marasli Ali pasának a szerbekről jóakarólag szóló jelentéseit Rusid pasa hamis informácziói legkevésbé sem folyásolták be. Rusid pasa tudniillik nemcsak, hogy nem szüntette be az ellenségeskedést, hanem Macsvába tört, de megveretett s efölötti haragjában ecsetelé a porta előtt a szerbek felkelését a legsötétebb szinekben.

A szultán a szerb követeket előzékenyen fogadta és egy fermánban a szerbeknek megbocsátott; Ali pasát pedig Belgrádra nevezé ki, hogy a szultán rájáinak apja legyen; mert valamint a szultánra bizta az isten a ráját, úgy bizza a szultán őket Ali pasára. A szerb követek egy hónap leforgása alatt értek Tyuprijára vissza.

---

[1]) Милутиновић, 370.; Ranke, 219.
[2]) Попов, I. 125.
[3]) Милутиновић, 352.; Караџић, Грађа, 125.

Rusid pasa seregét felsőbb parancsra feloszlatta és foglyait szabadon bocsátotta. Marasli Ali pasa pedig Belgrádba vonult, hová Milós Szulejman pasa miatt csak ujabb biztositék mellett követte. Belgrádon az összes török főurak előtt elismerte a porta fenhatóságát.

Marasli pasa Szulejmán pasát és seregének legnagyobb részét elbocsá otta és Milóssal Szerbia belügyeiről tanácskozott. Az ország összes váraiban és városaiban török muszelimeket nevezett ki, mindegyik mellé egy knézt adván, kinek beleegyezése nélkül itéletet nem hozhatott. Bizonyos esetekben a muszelim a vezérhez, a knéz Milóshoz köteleztetett fordulni. Belgrádon egy 12 knézből álló szerb iroda állittatott fel, mely nagyobb bűnügyekben itélend és a halálra itéltet a pasának szolgáltatja ki. A pasa és a knézek állapitják meg az évi adót; az összes adókat a knézek szedik be és a kanczellária útján adják át a pasának. A szultáni, vezéri és vilajeti adókon kivül a szpahik jövedelmeiket csak három napig szedhették, azontul saját költségeiken időzenek a faluban. A belgrádin kivül valamennyi vám és rév a szerbekké. A szerbek kötelesek a pasa seregét élelmezni.

A szerb iroda tagjaivá lőnek: Vulicsevics Vujicza a szendrői nahija; Popovics Pál a belgrád-; Nikolájevics Moler Péter a vályevói; Teodorovics Miloje a jagodinai részéről. Mijókovics Jóvó titkárnak, irnokoknak Popovics Lázár és Vityentijevics Gábor neveztettek ki. Jaksics Jakab biztos lett.

A szerb sereg feloszlatásakor Milós saját részéről Szretenovics Pált Konstantinápolyba küldte, hogy a szultánnak Szerbia teljes hódolását bejelentse, ki erre Marasli Ali pasát a belgrádi pasalik kormányzójává nevezte ki.

IV. Karagyorgye további sorsa.

A szerb fővezér 1814 óta Hotinban élt, Besszarábiában és itt érte utól Hadsi Prodán felkelésének és gyászos leveretésének hire. Obrenovics Milós eljárását valamennyi szerb emigráns helytelenitette és különösen azt, hogy az országban maradt legkiválóbb vezéreket elfogta és a török pasának kiszolgálta. E végből a Franczia-

országban időző orosz czárhoz egy emlékiratot intéztek, melynek elvitelét Milovánovics Mladenre bizták, és a szerbek elleni üldözések beszüntetéseért esedeztek. Időközben kitavaszodott és a szerbek Loma Arszenije s utóbb Obrenovics Milós alatt ismét felkeltek. Karagyorgye örömmel vette ezt hirűl és Nenádovics prota 1815. május 11 én Bécsből azt irja neki, hogy jó volna a szentpétervári udvarban lépéseket tenni. [1])

Karagyorgye most ismét egybehivta a szerb emigránsokat és újból egy emlékiratot szerkesztett, melyben kérik a bukaresti béke 8. pontjának végrehajtását. Mikor azonban Szerémségből és Nenádovics próta által értesült, hogy az Ausztriában élő főnökök már mind Szerbiába mentek és a felkelés győzelmesen halad előre, akkor Vulicsevics Vujiczát Szerbiába küldte, hogy Milóssal az általa Topolában és Topcsiderben elrejtett 12.000 aranyat és két kincscsel telt hordót kiássa s a felkelésre forditsák, mely megbizásnak Vujicza eleget is tett.

Csakhamar hirét vette, hogy Milós a török uralom elismerése mellett békét kötött és Marasli Ali pasa Belgrádba vonult. Ő most Nenádovics Jakabbal Szentpétervárra utazott, és ő felségénél jelentkezett. A czár szivesen fogadta, de kinyilatkoztatta, hogy Oroszország sebeiből még nem gyógyult fel s Szerbiát a török járom alól jelenleg nem szabadithatja fel. Felszólitotta, hogy térjen vissza Hotinba s ha eljön az ideje, maga értesiteni fogja. Az oroszoknak most egyáltaljáu nem volt szükségük a szerbekre s a czár szép szavakkal, igérettel elbocsátotta a volt szerb fővezért. Obrenovics Milós most Karagyorgye ellen Dobrnyák Pétert és German Mihályt küldte az orosz fővárosba, hogy kijelentsék, miszerint Karagyorgye a nemzet megbizása nélkül cselekedett és kérjék a czárt, őt a szerb emigrans főnökökkel visszatartani. Az orosz kormány azonban Milós küldötteit kiutasitotta. Karagyorgye még most sem csüggedt el, hanem German által, ki 1816 junius havában tért haza, levelet küldött Milóshoz, hogy Niksics Melentijetől régebben kölcsönzött 4000 aranyat elkérjék és a felkelésre forditsák. [2]) Idő-

[1]) Мемоари, 347., 348.

[2]) Стојановић, Преодница свеобште историје света. 128.

közben azonban — junius 28-án — Niksics pü pök meggyilkoltatott.

Karagyorgye Hotinba jövén, nem maradt nyugton, hanem az ez időben alakult heteria összeesküvőkből álló társulattal szövetkezett és a hadi készülődéseknek állott. Oroszország déli határain 10—15.000 ember katonáskodott, nagyrészt szerbek, bolgárok és görögök. Régi szerb hívei, kik most Milóssal Szerbiában voltak, minduntalan hivogatták haza. Szerbiában tényleg egy Karagyorgyepárt keletkezett, úgy hogy Milós talán nem is tisztán hatalmi állását, de az ország jövőjét látta veszélyben forogni; mert Karagyorgye hazatértével a szerbek új harczba keveredtek volna és Milós Karagyorgye népszerüségével legkevésbé sem tudott volna helyt állni. Ily viszonyok között Milós a Karagyorgye párt főembereinek megsemmisitését határozta el és ez által Szerbia történetébe fekete betükkel irta be nevét. S megkezdte a párt legbefolyásosabb tagján, Czukics Pálon; orozva ölette meg. 1816 ban április havában a szkupstinát előkészitő gyülésen Molerrel veszett össze, elfogatta és Marasli pasának adta át, úgyszintén Rádics kapitányt; mindkettő megfojtatott. Niksics Melentije püspök titokban szintén Milós ellensége volt, s a belgrádi pasa előtt úgy nyilatkozott, hogy Milós a szerb néptől be tudná szedni a fegyvereket, ha akarná. 1816. junius 28 án egy püspöki látogatás alkalmával ő is meggyilkoltatott.[1]) 1817. márczius 21-én Markovics Szima és Petrovics Drágics kapitány ölettek meg. Itt oly talajon vagyunk, — irja Ranke — hol az igazság fogalmára és annak érzetére nem sokat adtak, hol a csel és erőszak már régtől fogva a hatalomnak lényeges alkatrészeit képezték; alig fordithattak némi gondot arra, hogy az igazságnak némi látszata megóvassék és az ember életével pedig vajmi keveset törődtek.[2])

Karagyorgye a heteristák határozata szerint Szerbiába indult. Vulicsevics Vujicza levélbelileg hivta meg, úgyszintén számos főnök.[3]) 1817. május 6-án utazott

---

[1]) Караџић, Милош Обренов. 135—139; Cunibert, Essai historique, 139—148.

[2]) Ranke, 226.

[3]) Попов, I. 131.; Ненадовић, Мемоари, 317—319.

Jassyba. Innét Bukarestbe, mindkét helyen huzamosabb ideig tartózkodván. Orosz útlevéllel Fehértemplomig utazott és 1817. Péter napján a Dunán átkelt. Vulicsevics haladéktalanul értesitette erről Milóst. Utóbbi most, miután Karagyorgyet visszatérésre nem birhatták, azt irta Vujiczának, hogy „a tizenkét szerb knéz egyhangulag Karagyorgye meggyilkolását elhatározta és fejét nekem Belgrádra elküld.“ [1])

A belgrádi pasa szintén értesült Karagyorgye jöveteléről. Az osztrák kormány jelentette ezt, mely az oroszoknak vélt evvel árthatni, mert kétség nem fér ahhoz, hogy Gyorgye a szentpétervári udvar tudtával jött le. Mikor Milós a pasának Karagyorgye jövetelét jelentette, és meggyilkoltatását helyezte kilátásba, a pasa arczát öröm futotta át. Milós pedig ezer emberrel Vujiczához indult meggyőződni, valjon végrehajtotta-e parancsát. [2])

Karagyorgye Radovanyében, Palánka közelében tartózkodott. 1817. jul. 24-én Vujicza este meglátogatta és véle vacsoráját megosztá. Másnap hajnalban egyik szolgájával fejszével megölette, mert a néphit szerint golyó testét nem fogta.[3]) Karagyorgye és hív szolgájának fejét Belgrádba vitette és a pasának átadta; ez pedig Sztambulba küldte, hol közszemlére tétetett, mint valamely gonosztevőét. S igy a szerb szabadságharcz legvitézebb bajnoka büntény áldozatául esett Szerbia és Obrenovics Milós érdekében. Koponyája pedig muzeumba került.

---

[1]) Стојановић, 134.

[2]) U. o. 135.; Попов, I. 131.

[3]) Попов, I. 133.; Ненадовић, I. 454 — 463.; Ranke, 228 Cunibert, Essai historique, 154.

Hatodik rész.

Szerbia a knézek uralma alatt.

I. Obrenovics Milós knéz.

1817—1839.

Az első szerb knéz eredetét homály födi. Ismeretlen családból származott. Anyját Visnyának hivták; első férjét Obrennak; azt a bruszniczai földes gazdát Milán nevü fiuval ajándékozta meg. Másodizben Tésó (Tódor) dobrinyei gazdával lépett házasságra s több gyermeket szült, 1780. körül Milóst. Milós tehát tulajdonképen Tésitynek nevezendő és nem Obrenovicsnak. A család szegény volt, s ennek folytán a fiuk idegen szolgálatba léptek. Milán később saját mesterséget folytatott és Milóst szolgálatjába vette, ki kezdetben ökörhajcsár volt. A köztök levő szoros viszony folytán a köznép Milóst is csak Obrenovicsnak nevezte. Az 1804. felkeléskor már jómodu emberek voltak és a dahik elleni küzdelemben részt vettek, úgy hogy Milán csakhamar Rudnik, Pozsega és Uzsicze főnöke lőn. Milán később Karagyorgye ellensége lőn s egy időben Milós is az ellenpárthoz szegődött; előbbi kénytelen volt Oláhországba menekülni, utóbbinak megbocsátottak. Az 1813. gyászos vereség alkalmával ő Szerbiában maradt és a török pasához csatlakozott. Azáltal pedig hogy Hadsi Prodán felkelését elfojtotta, a török porta bizalmát is megnyerte. 1815 ig vélök tartott, de mikor a régi iga megsulyosbodott, akkor a felkelés zászlaját kitüzte és rövid idő alatt Szerbia urává lőn.[1]) Az 1817. év november 6-án Milós

[1]) Ranke, 207.

és utódjai Szerbia legitim knézéül ismertettek el. Az összes papság és főnökök aláirták a szkupstina határozatát. Mindazonáltal sem a porta, sem a külföldi hatalmak nem ismerték el Szerbia törvényes uráúl és a knéz ezentúl szivósan igyekezett elismertetését kivinni, emiatt a belgrádi pasával, a portával és Sztroganov báró orosz diplomatával lépett érintkezésbe.[1]) Sztroganov a bukuresti szerb ügyvivőnek Germán Mihálynak azt irja 1817. febr. 27 én, hogy az Obrenovics Ján és Vulicsevics Vujicza által a belgrádi pasa czímére hozott ferman ügyében tudakozódni fog; később kitünt hogy a ferman mit sem tartalmazott a szerbek jogairól. De már 1818-ban Milós határozottabban lépett fel igényeivel s sürgette személyének és családjának a porta által való elismertetését. Sztroganov azonban határozottan kijelentette, hogy: nem alkalmas erre — úgymond a jelenlegi helyzet és a főkérdés a nemzet jogainak kivivása. Ugyanekkor hire terjedt, hogy az aacheni béke Szerbiát a portának kiszolgálta; s csakugyan a határokon egyes török csapatok itt-ott betörtek. Sztroganov a szerbeket lecsillapitotta és ismételten biztositá Milóst, hogy a mindenek oroszok czárja, megtudja védeni a szerbeket, de jelenleg lehetőleg kerüljék az összeütközést.

Ezalatt a belgrádi pasa új terven törte a fejét. Fontolgatta, valjon mily módon lehetne Milós érdekeit a nemzetétől elválasztani; végre megállapodott magában és a szerb fővezérnek igéretet tett, hogy a porta által a knézi méltóságot örökösei számára biztositandja ha a szerbek jogaiból egyet-mást elenged. Milós hajlandónak mutatkozott a pasával tárgyalásba bocsátkozni, de ugyanakkor Sztroganov tiltakozó levelet irt neki, melyben kijelenti, hogy nem hiszi, miszerint a szerbek fejedelme az örökösödési jogot nemzetének boldogsága és szabadsága árán meg fogja vásárolni.

Az 1820. esztendőben az európai lapok hozták, hogy az orosz és török birodalmak vegyes bizottságot küldenek ki a bukuresti békepontok végrehajtása tárgyában. Május 15-én Milos azt irja Sztroganovnak, hogy a 8. pont miatt Konstantinápolyba Szretenovics Pált, Popovics Györgyöt

[1]) Попов, I. 135.

és Leontijevicset küldte. A portához a szerbek folyamodványát beadatta, mire ez egyik hivatalnokát Szerbiába küldte olyan fermánnal, melyben a kivánalmaknak egy része foglaltatott. De ennek nem állott hatáskörében Szerbia határairól és az adóról értekezni.[1]) Milós őt a legnagyobb előzékenységgel fogadta, a törökök pedig Marasli-Ali pasa által felbujtogatva, hangosan kérték Milós halálát. Emiatt utóbbi vonakodott Belgrádba menni, hanem Osztruzsniczában várta meg a mubasit, ki előtte a következő tartalmu fermánt olvasta fel: 1. a szultáni biztos a szerb főnökökkel egyetértőleg fogja az évi adó nagyságát meghatározni; 2. a muszelimek hatásköre Szerbia belterületein, kivéve az osztrák határon levő várakban, beszüntettetik; 3. Milós főknézül neveztetik ki; 4. a szerbek a szultán rájái maradnak s kötelesek a török hadsereget élelmezni, végül ezentúl több igényekkel nem lépendnek fel. A szerbek azonban hivatkoztak a bukuresti béke 8 pontjára, mire a török küldött megbotránkozva hagyta oda őket és a szultánnál Milóst a szerbekkel együtt lázadóknak mondta. Most Milós Sztroganov tanácsára új küldöttséget menesztett Konstantinápolyba. Az 1820. év deczember 8-án tartott szkupstina Vulicsevics Vujicza szendrői knézt, Gyorgyevics Dömötört, Milós volt titkárát, most jagodinai oborknézt, Markovics Ilija szabácsi knézt, Jakovlyevics Sámuel a kalenicsi kolostor igumánját, Vukasinovics Miloje jagodinai prótát, és Lotics Száva szendrői kereskedőt választotta meg küldöttekül. A feltételek ezek voltak: 1. a szerb fejedelemség területébe mindazon helységek vonassanak be, melyek a bukuresti béke megkötésekor a felkelésben részt vettek, habár nem is tartoznak a belgrádi pasalikba; 2. az adó főösszege egyszersmindenkorra állapittassék meg; 3. Milós knézül és utódjainak legitim örökösödési joga ismertessék el, és a belügyek tisztviselőit ő nevezze ki; 4. a szerb görög keleti vallás szabadsága biztosittassék; 5. a Szerbiában élő törökök a várakon kivül is lakhassanak.[2]) Ezalatt az 1821. évi görög

---

[1]) Cunibert, Essai historique 166—167.

[2]) Караџић, Милош Обреновић, 148—150; Матић, Јавно право Србије, 29—32; Попов, I. 149.; Ranke, 233.

felkelés tört ki. A porta a szerb küldöttség életét védendő a serailban őrizet alá helyezte őket, hol négy és fél évig tengődtek, noha Milós fogságba jutásukkor meghatalmazását visszavonta.

Marasli-Ali pasa a szpahik felbujtogatása által czélt nem érvén a szerb knézek közé hintette a viszály magvait. A pozsarevácz kerület knéze Abdula Márkó és Dobrnyácz Szteván lépre mentek és Milósnak megtagadták az engedelmességet. A nép azonban Milós pártját fogta, mire Dobrnyácz Leszkovácz ra szökött Abdula pedig Kragujevácz on börtönbe vettetett. [1]) Nemsokára a pasa meghalt és helyét egy Gyaja beg, a belgrádi kadija és a szpahik főnöke ideiglenesen töltötték be, Abdul Rejim, Fetizlam épitőjének megérkeztéig. Abdul Rejim parancsot kapott, hogy a szerbek eddigi jogait ne csorbitsa, mert tekintettel kell lennie a portának a görög felkelésre, azonban újabb igéreteket se tegyen. S mikor Milós az új pasának drága ajándékot küldött, ez visszautasitotta. Milós ily módon a portával többé nem érintkezhetett, miután az orosz követ a görög kérdés miatt Konstantinápolyt elhagyta. [2])

Milós knéz most Bécs és Péterváradra fordult az orosz követekhez és az 1822. év első felében az oroszokkal élénk összeköttetésben állott. Május 29-én tetemes hadi eszközöket kért, s azon hirt mintha Ausztria felé közeledne, a leghatározottabban megczáfolja. „S ha Ausztria akaratunk ellenére Szerbiába nyomulna, inkább a törökökkel szövetkezünk ellene, semhogy családd kormányának alávessük magunkat“, — irja. [3])

A porta elfoglaltsága, Oroszország békésebb politikája néhány évre Szerbia nyugalmát biztositották, Milós ezentúl főleg a belügyek reformálására fordította gondját. Mindenekelőtt a jövedelmi forrásokat vette szemügyre. A szkupstinában határozatra emelte az osztrák pénzérték elfogadását, az értékében vesztett török pénzt mellőzve. Egy osztrák tallér értéke tiz garasban állapittatott meg. Az adó osztrák értékben fizettetik és a szer-

[1]) Караџић, 174—180.; Ranke, 237.
[2]) Cunibert, 187—195.
[3]) Попов, I. 158.

bek nem kötelesek a török pénzt elfogadni a kereskedésben, hanem az osztrákot. A szpahiknak tized fizettetett. A harács, melyet a 7—70 évesek fizettek nem nagy volt, és alig 40 krajczárra rúgott. A csibuk a marhaállomány után fizettetett a szultánnak; a dimnicza a papságé volt, egy garas és 4 para a püspöknek, 6 para a patriarchának jutott házanként. A legterhesebb adót a porez képezte, melyből a pasa kisérete, a török garnizonok, a szerb fővezér, a közigazgatás és a tartomány költségei fedeztettek. Egyre-másra házaspáronként 16 garasra rúgott, mely két részletben szedetett be. A szkupstina állapitotta meg az adót a kiadások és bevételek arányában, és az egyes főnökök pontosan tartoztak számadást adni. Az adó alól csakis Milós knéz menthetett fel valakit. [1])

Ily úton az ország vagyonosodott és a közpénztárba tetemes összegek gyültek. De Milós is dúsgazdag lőn; nem a nép szipolyozása által, hanem többféle bérletek által. Marasli-Ali pasa életében a szultán szpahilukjait mérsékelt áron vette haszonbérbe, a harácsot, csibukot, a vámokat ő birta. Az osztrák tallérok és a török pénz értékhullámzataiból évente százezer tallért nyert. Kereskedett állatokkal, a sóvámot bérelte stb. Marasli pasa alatt kénytelen volt jövedelmének jórészét véle megosztani, midőn azonban Abdul Rejim vette át a kormányzást, ki visszautasitotta az ajándékokat, Milós gyorsan gazdagodott meg. [2]) Ezenkivül rendezte a püspökök jövedelmeit, kik legtöbbnyire görögök valának és hallatlan módon zsarolták a népet minden ellenőrzés nélkül. Már 1816. márczius elején látott napvilágot az akkori nemzeti irodából egy a püspökök jövedelmeit rendező rendelet. Az 1822. decz. 25. szkupstinán pedig a következők állapittattak: 1. a püspök fizetése 18.000 garas kerek összegben; 2. az egyes funkcziókért járó dijak szabályoztattak. A főpapság eleinte megelégedett ezen határozattal, de később a konstantinápolyi és karlóczai patriarcháknál panaszt emelt jövedelmeik ily csorbitása ellen. Milós végre 1825. január havában engedékenyebb lett és a püspökök jövedelmeit fokozta. A papság ki-

[1]) Карапић, 201—203.
[2]) Cunibert, 199—200.

művelődésére szemináriumot emelt és a papokat sokszor tanitóként alkalmaztatta, a kik bizonyos szellemi fölénynyel birtak az oktatás terén.

Ezen belügyi intézmények hozatala alatt a belgrádi pasával nem egyszer jutott összeütközésbe. A belgrádi pasa ugyanis az ottani érseket hamis hirek terjesztése miatt börtönbe vetette s csak Milós erélyes beavatkozására bocsátotta szabadon. Később pedig, mikor a szerbek a várba élelmi szerek szállitását beszüntették, a pasa hadüzenettel válaszolt, mire Milós engedett. [1]) Később ismét a török pénznem értéke miatt veszett vele össze, de ezúttal is a rövidebbet huzta.

Milós ellenségei sorában látjuk azonban a heteristákat is, kikhez ő sohasem csatlakozott, és azon szerbeket, kik Karagyorgyevel elmenekültek és Besszáriában előbbiekkel szövetséget kötének. Az 1824. évben a heteristák agensei olyannyira megszaporodtak Szerbiában, hogy nyiltan kezdének izgatni. Bizonyos Knityánin Vászát, a népdal szerint a csacsaki harczban Gyaja pasa megölőjét, igyekeztek megnyerni; de ez felfedezte a tervet Milós előtt, ki az összeesküvőket elfogatta és Belgrádon halálra itéltette s igy a rudniki kerület lázadását csirájában elfojtotta. [2]) Az 1825. év elején Vulicsevics Péter arról értesült, hogy egy paraszt szintén lázadást szít kerületében. Ő tehát sietett azon faluba, hol az izgató tartózkodott és önhatalmulag elfogta. A nép azonban hangosan kikelt törvénytelen eljárása ellen, s a főnök kénytelen volt az izgatót szabadon bocsátani. Midőn hazatért Azányba, már ott is fellázadtak, az adó és kulak leszállitását követelve. [3]) Milós knéz ennek hirére Jován testvérét a jaszeniczai és lepeniczai fegyveresekkel Azányba küldte, hol a nép Milós iránti hűségét hangoztatta s kijelenté, hogy csakis Vulicsevics ellen kelének fel. Jován kisérete csakhamar a nép pártját fogta és ők is Gyak Milojét kivánták főnökül megtétetni, ki ezelőtt Karagyorgye irnoka és jelenleg sertéskereskedő volt; az 1804. felkelésben részt vett, 1813-ban emigrált

[1]) U. o. 205—206.
[2]) Ranke, 239.; Попов, I. 171.
[3]) Караџић, 182 - 185.

de később ismét visszatért és a leggazdagabb parasztokkal foglalkozása folytán élénk összeköttetésben állott. A heteristákkal szövetkezvén a belgrádi pasához ment, előadván tervét a felkelésre nézve; de a szpahik főnöke és a szerb viszonyok alapos ismerője óva intette a pasát ilyen tervtől, mert könnyen bajba sodorhatná az országot, és a portát is Oroszországgal. A pasa tehát csak semlegességét igéré meg Gyak Milojének, ki úgy látszik evvel megelégedett, s Azányba térve Hasszán pasa Palánkát elfoglalta a felkelőkkel. Gyák Miloje testvére ezalatt a pozsareváczi kerületet hivta fel fegyverre.

Milós most Pavlovics Melentije archimandritát küldé közébök lecsillapitásra; de hasztalan volt a lépés. A felkelők száma 5000 főre rúgott és Gyák Miloje vezetése alatt egyenesen Kragujevácznak tartottak, útközben a jaszeniczai és lepeniczai knézek otthonát felgyujtva. Gyák rövid idő alatt Topolát is elfoglalta. A szerb knéz Vucsics gruzsai knézt küldé ellenök, ki irgalmatlanul széjjelverte a lázadó sereget, mely a megsebesült Gyákkal együtt vad futásban kerese menedéket. A győzök Kuszadak falvát, hol a felkelő vezér született, elpusztitották és Pozsarevácz is ily sorsra jutott volna, ha Jován, Obrenovics Jevrem testvére nem kér számára kegyelmet. Gyák elfogatott és lelővetett; öcscse pedig még a kuszadaki pusztitás előtt lelte halálát. [1])

A görög heteristák hasonló mozgalmat a belgrádi kerületben is megkisérlettek, és élén Csarapics Márkó fiai állottak. Gyák Miloje megveretése után a szerb fővárosból Pancsovára szöktek, de aztán ismét visszatértek és Avala erdeiben rejtőztek el. Nehány velük tartó belgrádi tanitó proklamácziót tett közzé, melyben Milós fejére ötvenezer, Obrenovics Jevremére huszezer, Pastrimácz Szimaéra, Popovics Vaszoéra és Vucsicséra ötezer aranyat tüztek ki. A lázadást 1826. aprilis első tizedére határozták. A két Csarapics testvér, Beriszávlyevics és egy görög átkelését azonban az osztrák rendőrség tudatta a pasával, ez pedig Milóssal. Beriszávlyevics fogatott el először; utánna a többi tiz összeesküvő az Avala

---

[1]) Попов, I. 172—174.; Ranke, 240—242.

alatt. Előbbinek jobb keze és nyelve vágatott el, utóbbiak halálra itéltettek. [1])

Ezen lázadási kisérletek Milóst meggyőzték, hogy erősebb támaszra van szüksége és önkényes uralma nem elég erős a belső konszolidáczió megteremtésére. 1826. május 27-én megteremtette a szerb szövetet (szrpszki szóvet) mely neki mellé vala rendelve és hű tanácsosaiból állott s úgy a bel, mint a külügyekre befolyt. Mindenki ezen tanács jóváhagyásával csakis Milós kibocsátott rendeleteinek feltétlenül meg kellett hajolnia. A szerb knéz a szóvetbe a következőket nevezte ki: Popovics Vaszó, Bobovácz János knéz, Radomirovics Pál knéz, Nenádovics Máté próta, és Todorovics Lázár. A nemzeti bíróságokat továbbra is meghagyta, de itéletei fellebezhetők voltak a szóvethez. [2])

A szerb viszonyok megszilárdulását kétségtelenül az orosz trónváltozás (1826.) nagyban elősegitette. Márczius havában a szultánnal közölt orosz jegyzék oly erélyes hangu volt, hogy a porta zilált belállapota miatt ellenvetés nélkül a pontokat elfogadta, melyekben Szerbia viszonyainak végleges rendezése kimondatott. A Konstantinápolyban elzárt szerb követség azonnal szabadon bocsáttatott. Az akermani tárgyalások alatt a szultán elismerte a bukuresti béke 8. pontjának érvényességét, sőt kötelezte magát tizennyolcz hó leforgása alatt a szerbekkel kötött egyezmény hatiserifét az orosz udvarnak megküldeni. [3]) Milóst ezen egyezményről German értesitette, kit oly fényesen fogadott, hogy Abdul Rejim pasa elégedetlenségét tudatta vele. Szerencsére a pasa rövid idő mulva Boszniába neveztetett ki és helyébe Huszein pasa Nisből jutott. 1827. január 28-án olvastatott fel az orosz küldött levele, melyet a nemzetgyülés ujongva fogadott. [4]) A lelkesülés oly nagy volt, hogy valamennyien hűséget fogadtak Milósnak és családjának s egy küldöttséget választottak, mely a szultánhoz viendette meg Milós knézi méltósága megerősitésének kérelmét [5]) A küldöttség el is

[1]) Карацић, 185—188.; Ranke, 242.
[2]) Прилози за српск. истор. I. 12—15.
[3]) Prokesch, II. 69 ; Ranke, 247.
[4]) Прилози за српск. истор. I. 13—16.
[5]) Карацић, 168—182.

utazott; mikor a portához értek a hangulat már lényegesen megváltozott. A szultán a reformokat befejezvén újra szervezett seregével elég erősnek érezte magát Oroszországnak oda dobni a keztyüt és 1827. deczember havában kiadott hatiserifben a czárt legnagyobb ellenségének mondja. A szerb deputácziót pedig fogságra vetette.

Oroszország 1828. aprilis havában felvette a harczot és Milóst felszólitotta, hogy Szerbiát a hadjárattal való résztvételtől tartsa vissza. Viszont a szultán irásban kivánta a szerbek igéretét semleges magatartásuk iránt. Obrenovics Jevrem a legelőkelőbb knézekkel Belgrádon megjelent és eziránt igéretet is tőn. A pasa azonban vele a szerbiai török őrség megszaporitását, illetve élelmezését tudatta, mibe Jevrem megbizatás hiányában bele nem egyezhetett; másrészt hire járt, hogy Abdul Rejim pasa a boszniai sereggel Szerbián át akar vonulni. Ily viszonyok között Kragujeváczra május 26-ára a nemzeti gyűlés egybehivatott. Milós ezen a politikai helyzetet kifejtette, és kijelentette az orosz és török udvar abbeli óhajait, hogy Szerbia a két nagyhatalom között kitört harczban semleges maradjon. A gyülés egyhangulag elfogadta a javaslatot. A szerb knéz a portát értesitette erről és feleslegesnek tartotta a boszniai haderőnek Szerbiába való küldését. A portát azonban Milós értesitése bizalmatlanná tette, és a bosnya csapatokat útnak inditotta. Milós meggyőződvén, hogy a sereg jelentéktelen, nem állott ellent és Vidaics Ali alig ezer emberrel hajózott Belgrádba. Ezalatt Abdul Rejim az orlovói mezőn 25.000 embert gyűjtött össze, hogy Szerbián átvonuljon. Milós nem bizott benne, hanem sietve beutazta a rudniki, valyevói, szokoli, uzsiczai és sabáczi kerületeket, mindenütt a felkelést szervezve, hogy a boszniai pasának sikeresen ellentállhasson. Ezalatt Boszniában lázadás támadt; a bosnyákok megtagadták az engedelmességet, mert attól tartottak, hogy elvonulásuk után a szerbek védtelen tüzhelyeiket felgyujthatják. Abdul Rejim pasa kénytelen volt távozni és helyébe Rami Ali pasa neveztetett ki, de ő sem tudta a bosnyákokat a hadjáratba belevonni.[1]) A Bosznia felőli veszély meg-

[1]) Cunibert, Essai historique, 166 – 176.

szüntével Albániára forditá figyelmét a szerb vezér. Musztafa pasával bizalmas lábon állott és rábirta, hogy a hadjárat vége előtt jelent csak meg seregével a szinhelyen.

A orosz hadsereg győzelmesen haladt előre. Dubics orosz hadvezért a szerbek küldöttségileg üdvözölték és Szavojai Jenő egyik drága kardját ajándékúl küldték. Az oroszok a főváros közvetlen közelébe nyomultak, s ekként oly békét csikartak ki, mely a szerbek régi óhajainak megvalósitását is tartalmazta. A porta a drinápolyi békekötésben kötelezte magát, a bukuresti béke 8. pontját haladéktalanul és lelkiismeretes pontossággal teljesiteni és az ezen ügyeket elintéző fermánt egy hónap leforgása alatt az orosz udvar tudomására hozni. [1])

Szerbiában az orosz uralkodó és Obrenovics Milós tiszteletére hálaisteni tisztelet tartatott. Oroszország ismervén a porta kétszinüségét 1829. szeptember havában megkapta a szultáni fermánt, melyben a bukuresti békekötés 8., illetve az akermani konvenczió 5. pontjának elismerése foglaltatott. [2]) A belgrádi pasának is megküldött fermán felolvasása miatt 1830. január havában a nemzeti szkupstina ismét egybegyült. A fermán felolvasása után Nesselrode gróf és alkanczellár levele olvastatott fel, melyben Miklós czár köszönetet mond a szerb népnek eddigi magatartásáért és Milóst egy arczképét tartalmazó és gyémántokkal kirakott dohányszelenczével tünteti ki.

A szkupstina folyama alatt Milós knéz államférfiui belátástól áthatott beszéde által tünt ki, melylyel eddigi összes politikai szerepléséről, tetteiről beszámol. [3]) A szkupstina lendületes szónoklatának és zsenialitásának behatása alatt egyhangulag, és ezúttal harmadszor Szerbia knézéül kiáltja ki, „a haza atyja“ jelzővel illeti, utódai számára biztositja a knézi méltóságot, néki és utódjainak hűséget esküdnek, és erről a szkupstina okmányt állitott ki. Egy másik okmányban a szultán iránti hódolatnak ad kifejezést és kéri Milós elismerését; a

---

[1]) Попов, I. 196.; Ranke, 252.
[2]) Матић, Јавн. право Србије. 11—31.
[3]) Попов, I. 198—202.

harmadikban az orosz czárnak mond önzetlen támogatásáért köszönetet a nemzet nevében.

A szkupstinát követő ünnepélyen 1830. febr. 21-én Geraszim sabáczi püspök oly szivrehatólag szólt a néphez, hogy számosan könyre fakadtak a nemzeti ünnep hatása alatt.

A szkupstina után egy hónappal később márczius havában ért Szerbiába a török-orosz bizottság, hogy a fiatal fejedelemség határait megállapitsa. A porta képviselőjét Milós megvesztegette, ki cseppet sem törödött a bizottság eljárásával, mely a birodalom rovására kerekité ki a határokat. Mikor azonban a szerbek a végrehajtáshoz fogtak a törököknél nagy ellentállásra akadtak. Husszein belgrádi pasa kereken kijelentette Milósnak, hogy csakis értékes ajándékokkal érhet czélt, mely úton többet fog elérhetni mint az orosz protekczióval. Milós hajlott szavára és a pasa oly ügyesen nyerte meg a szultánt és környezetét, hogy az kiadta az ország határait, Milós fejedelmi elismerését és a szerb szenátus felállitását tartalmazó berátot, illetve hattiserifet. A szenátus felállitását Milós tudta nélkül eszközölték ki a konstantinápolyi szerb követek, u. m. Dávidovics Dimitrije, Szimics Sztoján és Todórovics Lázár.

A szerb fejedelem ezen két állami okiratot decz. 12-én Belgrádon olvastatta fel, hol a pasa és Milós az ország legelőbbkelőjeivel megjelent. [1]) A hattiserif 24 pontban tartalmazza a porta engedményeit: 1. A szerb nép szabadon tarthat egyházaiban istentiszteletet. 2. Obrenovics Milós a magas porta iránt tanusitott hű szolgálatainak jutalmául szerb főknézi (basknéz) méltóságában megerősittetik és méltóságát családbeli utódjai öröklik. 3. A porta nevében a szerb főbbekkel egyetértve kormányozza az országot. 4. Az orosz-török bizottság által a hat kerület ügyében hozott határozat pontos végrehajtása kimondatott. 5. Az arács és egyéb adónemek határozott összegben állapittatnak meg; a szpahilukok a szerbeknek adatnak át, az érte járó kárpótlás az adó főösszegébe számittatik. 6. A magas porta tisztviselői és képviselői nem avatkozhatnak be Szerbia belügyeibe és a megszabott

[1]) Cunibert, I. 312—314.

adón kivül semmiféle más jövedéket nem szedhetnek. 7. Szerbia élvezi a kereskedelemből folyó hasznokat; minden szerb megfelelő igazolványokkal a török birodalomban kereskedhetik; a kereskedők csakis a vámot tartoznak fizetni. 8. A Konstantinápolyba szállitandó árúk a belgrádi vámhivatalnak bejelentendők és vám alá esnek. 9. A belgrádi vámból kiviendő szerb árúk után, melyek más részekbe küldetnek, vámáltalány fizetendő a belgrádi pénztárba. 10. A knéz az ország rendje érdekében fegyveres őrséget tart. 11. A szerbek kórházakat, nyomdákat és iskolákat állithatnak fel. 12. A vajdák és a török muszelimek csakis a várakban fognak megmaradni; az igazságügy végrehajtása a knézre ruháztatik át. 13. A Szerbiában lakó törökök egy év leforgása alatt eladhatják a becsérték szerint birtokaikat. 14. Azon törökök, a kik házaik, kertjeik, szőlleik, földjeik és más javaikat nem adnák el, — jövedelme a portának jut. 15. A törökök a várakon kivül nem lakhatnak. 16. A szerb nép tartozik knézét fizetni. 17. A knézi szék megürülésekor az utód saját vagyonából ötszázezer grost fizet a szultánnak a megerősitésért. 18. A szerb metropolitákat és püspököket a konstantinápolyi patriarcha erősiti meg. 19. A szövet tagjai csakis akkor mozdithatók el állásaikból, ha a porta vagy az ország törvényei ellen vétenek. 20. A belföldi postai intézmény a szerbek kezébe megy át. 21. A szerbek a törökök szolgálatára nem kényszerithetők. 22. A szultánt illető várak kivételével valamennyi vár lerombolandó. 24. Konstantinápolyban egy szerb küldöttség fog tartózkodni, mely a szerb ügyekre nézve a portával egyetértve fog eljárni.[1])

A berát inkább Milós személyével foglalkozik; „a fejedelmi méltóság neki egész életére biztosittatik, s halála után elsőszülött fiára, ennek elhunytával pedig unokájára szálljon,“ [2]) — irja a porta. Az ünnepélyesség Milós felkenetésével végződött.

---

[1]) Попов, I. 208—210.

[2]) „Dignité héréditaire conférée et garantie au dit Prince Milosch à la durée de vie; après sa mort, c'est sou fils ainé, qui aura d'en heriter. après celui sou petit fils de manière, que ce

A belgrádi törökök a hattiserif felolvasása után nehány nap alatt eladták a birtokaikat. Ezalatt Huszszejin pasa a kapott ajándékon kivül 250.000 grost követelt szolgálataiért, melynek megfizetését Milós megtagadta. A pasa ezért Belgrád városának kiüritését megtagadta, s mikor ezen kérdést a porta az orosz czár itélete alá bocsátotta, az utóbbi a törökök javára itélt. Milós ezen meggondolatlan lépése folytán Belgrád egész 1862-ig török kézen maradt. Ezen eset után sokkal politikusosabb lőn. A vámok, szpahilukok és kerületeket olyképen keritette kezébe, hogy a pasát tetemes pénzösszeggel vesztegette meg.

A szerb knéz elérte leghőbb vágyát. Szerbia megkapta független belügyi kormányát és fejedelmét; a török egységes birodalomból politikailag kivált, külön tartományt képezett, csakis a török szultán fenhatóságát ismervén el. A külföldi államok Szerbia első fejedelmét rokonszenvesen fogadták. Az orosz udvar a szerb követek útján Milóst a szt. Anna kereszt első rendével tüntette ki. Ausztria, mely nem régibben ellenséges álláspontot foglalt el konstantinápolyi követe útján, a vaskoronarend nagy keresztével ajándékozta meg.

Szerbia határait jóval később kapta meg. Az 1832. boszniai forradalom alatt jutottak a Boszniával határos részek Milos birtokába, mig a keleti kerületekben a törökök garázdálkodtak. A szerbek egyizben emiatt szkupstinát is tartottak, melyen egy küldöttséget választottak, hogy a sérelmeik orvoslását a czártól kieszközölje. Ugyanekkor a konstantinápolyi szerb ügyvivő által az orosz követnek a sérelmi pontok átadattak. Mindkét fél azonban időelőttinek találta a lépéseket és alkalmasabb helyzetet óhajtott bevárni.[1]) Időközben a szpahik a még át nem adott kerületekben hábóritlanul garázdálkodtak, úgy hogy a lakosság ellenök fegyvert fogott, különösen a kruseváczi kerületben honnét a törökök a kruseváczi, paratyini, leszkováczi és nisi erődökbe menekültek. Az 1833. év őszén pedig a Krajina lakossága kelt fel az

droit soit restreint seulement à sa ligue.“ Ranke, 260. Попов, I. 211.; Матић, Јавно право 33—42.

[1]) Матић, 12—46.; Попов, I. 223.

adakalehi muszelim ellen. A vidini pasa sereget gyűjtött Krajina ellen, de Milós is megjelent a Timok partjain. Időközben az oroszok egy megbizottat küldének ki, hogy a viszonyokról jelentést tegyen, melynek alapján Butunyev a hattiserif teljes végrehajtását követelte, és igy Milós az összes kerületek birtokába jutott.[1]) Az utolsó két pontot a vám és az adó meghatározása képezte. Huszejin pasa, a ki Rumeliába neveztetett ki, a portánál mindig a csekély jövedelmek felett panaszkodott. Utódja Mehmed Bedsi pedig nem ismervén a viszonyokat a belgrádi vám számadásait azonnal Sztambulba küldte, minek folytán lehetővé vált az évi adónak megállapitása. Davidovics Demeter, Szimics Sztoján és Todorovics Lázár ismét Konstantinápolyba küldettek, kik az évi adót 230.000 grosban elfogadták; valóbau csekély összeg a Szerbiában uralkodó jóléthez képest.[2])

A szultán egy újabb hattiserifében a régi jogokat megerősiti és ezáltal Szerbia helyzetét végleg megszilárditja.[3]) Az 1834. február havi szkupstina mindezt örömmel vette tudomásul.

Szerbia kifelé is biztositva lőn. Milós ezután a belügynek szentelte magát s mindenekelőtt a portával egybefüggő kérdések rendezését kezdte meg. A vámok útján a bel- és külkereskedelem a szerbek kezébe jutott. A belgrádi és alekszináczi vámhivatalok gazdag jövedelmi forrást képeztek. Oláhországban és Moldvában ügynökségek állittattak fel. Innét Szerbiába a só szabadon szállittatott be. A szerb kereskedelmi hajók külön nemzeti szinü (vörös, fehér, kék) lobogó alatt hajóztak a Dunán és a Feketetengeren. A törökök Szerbia ellen Nisen állitottak fel egy új vámhivatalt (ez előbbit a szerbek Alekszináczra vitték, miután Nis török területen feküdt), melyet később Milós megváltott s érte a portának bizonyos összeget fizetett. Szóval a szerb fejedelemség majdnem teljes függetlenséget élvezett.[4])

Az egyházi viszonyok olyképen rendeztettek, hogy

[1]) Cunibert, Essai historique. 103—109.

[2]) U. o. 110—118.

[3]) A hattiserifet közli Попов, I. 232—235.

[4]) Матић, 54—63.; Pirch, Reise in Serbien, Berlin 1828, 276—292.; Попов, I. 238.

a mitropoli át a szerb nép és a fejedelem választotta, a konstantinápolyi patriarcha beleavatkozása nélkül. A belgrádi érsek mindenkor mitropolitául tekintendő (mitropolit czele Szrbije); kit a patriarcha köteles megerősiteni bizonyos összeg lefizetése mellett. A püspököket a knéz és a mitropolita választotta; előbbiek a mitropolita főnökségét köte esek elismerni. Az egyházi rendek viszonyai rendeztettek. Az erről szóló okmány 1832. január havában kelt, és 1836. julius havában az ujonnan nyert kerületekre terjesztetett ki.[1])

A belügy képezte a legnehezebb feladatot. Az összes pártok az alkotmányos kormányzás híveiül vallották magukat. Milós az egyeduralom mellett foglalt állást, úgy hogy a nemzet és fejedelem egymással ellentétbe jutott. Milós korlátlan hatalommal uralkodott. „Ha az ur én vagyok, szólt egyizben, ne n tehetem-e akkor azt, a mit én akarok?“ [2])

A Milós ellen támasztott ellenzék ne n egyszerre keletkezett. Mindenekelőtt azok szövetkeztek ellene, kik személyes érdekeiket nem tudták kiaknázni és mellőzésbe jutottak. Ezek közé tartozott a gruzsai knéz Perisics Vucsics Tamás, ki az 1815. Hadsi Prodan-féle lázadásban részt vett és Gyak Miloje felkelését leverte. Nyers, szenvedélyes ember volt, ki számtalanszor nyerte meg és vesztette el Milós kegyét. Véle tartottak Szimics Sztoján és Aleksza testvérek, kik az 1789-iki osztrák hadjárat egy önkéntesének fiai valának. Aleksza a belgrádi kanczeláriában irnokúl alkalmaztatott; Sztoján az 1820. konstantinápolyi küldöttségben vett részt. Eleinte hirvivői szerepet nyert, később a küldöttségbe választatott; ő vitte keresztül, hogy a hattiserifbe a szövet felállitása felvétetett, s a két Szimics képezte azoknak úgyszólván központját, a kik Milós korlátlan hatalmát igyekeztek megszoritani. A sókereskedést kezeikbe nyervén, gyorsan meggazdagodtak Milós támogatása mellett. Vucsics terveik hű követője volt.[3])

Szimics Sztoján Oláhországban több évet töltött;

---

[1]) Матић, 98—111 ; Попов, I. 238—240.
[2]) Ranke, 266.
[3]) Cunibert, 175—306 ; Попов, I. 244.; Ranke, 268. és 275.

1834-ben pedig Giga Sándor herczeget, trónraléptekor Szerbia nevében üdvözölte. Itt ismerkedett meg a gazdag bojárok pompától ragyogó szerepléseivel és ő hazatérve csakhamar a feudalis, azaz arisztokralikus rendszer hivéül vallotta magát, egy cseppet sem törődve avval, hogy a szerb nemzet jellemével ez idegen intézmény ellenkezik. Popovics Vászó és Radomirovits Pál knézek Szimics elvei által eltöltve Milóshoz fordultak, hogy ossza fel a szpahilukokat hivatalnokai között, de választ sohasem nyertek. Ezáltal azonban az összes hivatalnokok, úgyszintén a magyarországi és oroszországi szerbeket elidegenité magától, kik Szerbiába rózsás reményekkel jöttek. Szimics Sztoján a nemzeti itélőszék alelnöke volt és az oláhországi viszonyok és bojárok helyzetének élénk ecsetelése által eszméinek nagy pártot szerzett. Milós ezen iránynak ellensége volt, mivel ismerte a szerbek demokrata jellemét és hogy soraikban rendi külömbséget nem türnek. Az ellenpárt most avval vádolta, hogy daczból akadályozza meg a nemzeti kormány főbb tisztviselőinek kiváltságait, mert félti tőlük egyeduralmát s magán kivül más befolyásos férfit nem tür.

Az ellenzéki párt nem elégedett meg az ország belsejében elért sikerekkel, hanem az orosz követségeknél is igyekezett Milóst bevádolni. Oroszország nem birt külön szerb ügyvivővel és csak másodkézből értesült a konstantinápolyi követ útján a szerb állapotokról. Evégből meghagyta a bukuresti ügyvivőnek, hogy figyelmét Szerbiára is kiterjessze. Kapóra jött ennek Szimics Stoján megjelenése, ki Milóst kényúrnak mondta, és avval vádolta, hogy függetlenségre törekszik, és az orosz védnökséget is le akarja rázni. A látszat Sztojánnak kedvezett, hiszen Milós Oroszország befolyása nélkül nyerte el a knézi méltóságot és rendezte a portával a fejedelemség ügyeit. S miután Oroszország czéljai a balkán államok feletti védnökség elnyerésére irányultak, az ellenzék álláspontját támogatni igérte. Szimics Szerbiába térve, híveinek az orosz konzul pártfogását kilátásba helyezte; ő maga Konstantinápolyba utazott, azalatt pártja a németországi és osztrák hirlapokban Milóst a legelkeseredettebben támadták meg és Európa figyelmét a zilált belállapotra felhivták. Tetézte az elégületlenséget

Vucsics elfogatása és Milós önhatalmu itélete, melylyel nyilvánosan bizonyitotta, hogy a szerbek élete, vagyona, szabadsága felett a knéz egymaga itél.

Karadsics Vuk István, a nagynevü tudós, a ki 1828-ban Milós knéz életrajzát tette közzé és a drinápolyi békekötésig terjedő politikai szereplését annyira kiemelte, az 1832. évben otthagyta a belgrádi hatóságnál birt elnöki állását és Ausztriába ment. Április 30-án egy hosszabb emlékiratban tudatta Milóssal azon okokat, melyek őt távozásra birták, s részemről helyesnek tartom belőle egyes szemelvényt közölni, mivel Szerbia akkori állapotának hü tükrét adja.

„Az egész világnak nem lehet ugyan eleget tenni, — irja Karadsics, — de biztosithatom, hogy a mostani kormányzattal egy ember sem megelégedett; s ha a dolog velejéig kutatunk, ugy azon hivatalnokok, kik felségedet környezik a legelégedettlenebbek, s a legelégedettebb azok, a kik nem is ismerik. Az elégületlenség okait két főbb pontban lehet egybefoglalni; vagy azért elégületlenek, mert a jelenlegi viszonyok között senkinek sem biztos az élete, a becsülete, sem javainak, szerzeményeinek tulajdonjoga, avagy azért, mivel a közjólétért felfogásuk szerint misem történik, s ha igen, úgy helytelenül. Feleslegesnek tartom az elégületlenek névsorát e helyt felemlitenem, s csak oly dolgok felsorolására szoritkozom, melyek közismertek és senkinek sem ártanak. Jól emlékezhetik arra, hogy 1830-ban Pozsarevácz on azon hir hallatára, hogy a török fermánban a felállitandó szerb államtanács is foglaltatik, s midőn felséged haragosan kikelt ez ellen, Szimics Stoján a következő szavakat intézte felségedhez: ne haragudjon a fermán ezen kitételéért, a meddig felséged él, marad minden a réginél; halála után pedig utódja más szerződést köthet.“ De ugyanez azt mondta, „hogy ha felséged Pozsarevácz on van, ő Kragujevácz on szeretne időzni s viszont; és legjobb ha útközben nem is találkoznának“. Midőn felséged 1830-ban Kragujevácz ról Radojkovics Mileta ellen Jagodinára indult, egy akkori és jelenleg magas rangu hivatalnok azt kérdezé tőlem: „tudod hogy miért történik ez?“ — én azt feleltem, hogy nem. „Hát azért — folytatá, hogy Mileta érdemei megsemmisitessenek, mert a

goszpodin nem tűri, hogy rajta kivül másnak is legyen becsülete és érdeme.“ Azon szavak, melyekért Porazlama Zsiván Belgrádból elüzetett, nemcsak a belgrádiak, szendrőiek, szabácsiak lelkébe vannak vésve, hanem Ausztriában nyiltan beszélik a belgrádi kereskedők, hogy a török iga alatt sem történt annyi erőszak, mint éppen jelenleg s hogy a belgrádiak két év alatt csak kulukban fizettek huszonkétezer grost felséged zsebébe. Az ottani marha, de kiváltképen disznókereskedők a réveknél hangoztatják, hogy társaival az egész kereskedést bitorolja s őket a tönk szélére juttatta. Röviden szólva, felséged uralmával két fiát kivéve senki sincs megelégedve, s ha ezek felnőttek volna, ők is elégületlenek lennének. S ha azt kiáltják, hogy „Isten éltesse urunkat! Egészségére felséges urunknak“ - csak azért teszik, hogy elégületlenségüket takarják. De azért ne gondolja, hogy az elégületlenek valamennyien ellenségei is. Jól tudja, hogy nején kivül talán nincs uralmával elégedetlenebb ember; de jobb barátja sem lehet. Azt sem tudom, hogy Jefrem testvére elégedettebb-e más hivatalnoknál; mindazonáltal kész holnap felségedért meghalni nem egy hivatalnokkal. Nem bűn az elégületlenség; hiszen Karagyorgye uralma alatt jobb sorsa volt a közhivatalnoknak és mégis ellene felkeltek; s ha bármely hivatalnok helyzetébe jutna Felséged, bizonyára még a maiaknál is elégedetlenebb lenne. Legyen meggyőződve, hogy hivatalnokaik és alattvalóiknak van olyan szivök, eszük, akaratuk, lelki és testi tulajdonságuk mint felségednek, mert ők oly anyagból gyurattak mind felséged.

Karadsics az alattvalók megnyugtatására a következőket javallotta: 1. szükséges az alkotmány behozatala, mely az idézett hattiserifben fel van emlitve, hogy mindenk nek élete, vagyona, foglalkozása általa biztositassék; hogy a jogoknál fogva senkitől se féljen, se Felségedtől; szolgálatra ne kényszerithessék: a tisztviselő igaztalanul szolgálatából el ne bocsáttathassék; a tisztviselők szolgálati évei evidencziába vezettessenek; 2. a kuluk beszüntetendő és senkitől se követeltessék a személyes érdem; 3. iskolák felállitását, melyekből kitünő hivatalnokok, papok és kereskedők kerülendnek ki: 4.

a knéz ne kereskedjék, és másokkal ne álljon társasági összeköttetésben; 5. a knéz élete olyan legyen, hogy ne adhasson tápot holmi beszédeknek; 6. ne üldöztessenek azok, akik szókimondók és a kormányzás hibáira rámutatnak; 7. ne vegyen a knéz oly sok oláhországi falvat, mintha a földbirtokot többre becsülné a knézi méltóságnál. Mindezen pontokat Karadsics alaposan megokadatolta.

Az alkotmány hozatalról emigyen vélekedett: „lesznek a kik azt hiszik, hogy az alkotmány megadatásával fenséged jogaiból veszteni fog; én azonban azt tartom, hogy csak nyerni fog ezáltal. Ha a nemzet minden egyes tagjának élete, vagyona és becsülete biztositva lesz, akkor fenséged és családja is biztositva lesz; de a meddig korlátlanul ok nélkül akárkinek életét veheti, javaitól megfoszthatja és megbecstelenitheti, addig a nemzet is jogosan fenséged ellen, és gyermekei ellen cselekedhetik. Ily viszonyok között nem szabad a szultán berátjába, a nemzeti fogadalmak és okmányokba, és még kevésbé a katonaságba és testőrségbe reményét helyeznie. Jól tudják Szerbiában, hogy a nép soraiból került ki, s joggal állithatják, hogy a felettök biró hatalmat és jogot, a nemzet vére, verejtéke és vagyona által nyerte el; hogy felette két hatalmas császár áll, a kik nem nézhetik egykedvüen a nemzetnek uralma feletti panaszait. A hol ön van, ott van most az alkotmányos igazgatás, s ha meghal, véle hal meg az is. Most már mondhatom, hogy mikor betegen feküdt, sötéten rémlett előttem családja, hívei sorsa. Másrészt ha Szerbia megkapná alkotmányát, a szomszéd hatalmaknál szükségképen bizalomra tenne szert, sőt egyeseknél is. Utóvégre is egy ember nem végezheti valamennyinek dolgát; a hivatalnokra szüksége van a fejedelemnek mint a sasnak szárnyaira, az embernek kezeire. Felséged azt hiszi, hogy egyenrangu az oláh és moldva fejedelmekkel, s hogy hivatalnokai olyanok, mint azoké; pedig ha összehasonlitja őket kegyedéi koldusok és rabok".

A kulukról pedig ezt irja: „A történet azt jegyezte fel, hogy a nisi és szendrői szerbek valaha Drinápolyba és Konstantinápolyba mentek a szultán szénáját lekaszálni, ép úgy fogja megörökiteni, hogy az uzsiczai és

szokoli nahiják lakósai Kragujevácz és Belgrád vidékén, felséged szénáját kaszálták s a belgrádi, kragujeváczi, pozsarevácz kereskedők és mesterek kénytelenek voltak boltjaikat becsukni, hogy a szénát összeszedjék. Taval, Kragujevácz és Belgrád között a falvak kmetjei keservesen panaszkodtak azon, hogy cselédjei fáradt lovaikat a vendéglőben a község költségén hagyják, s az első legjobb lovat befogják, s ha elfárad, azt is valamely faluban hagyják, úgy hogy a tulajdonos napokat veszteget lova keresésével. Nem csoda, hogy ily viszonyok folytán a grocsaiak mind eladták a lovaikat. Akkoriban kifejezést adtam annak, hogy ez felséged tudta nélkül történhetik, s hajlandónak mutatkoztam általok ez ügyet feljelentetni, de ezt a tanács tagjai ellenezték. Taval kiadta a parancsot, hogy a hivatalnoknak tilos kulukolni és csak is felségednek kell; s ha való lett volna, akkor az elégületlenség csakis felségedet illette volna, igy legalább megoszthatja hivatalnokaival, ellenesetben hivatalnokaiban még több ellenséget láthatott volna".

Az iskolák felállitását Karadsics erősen hangsúlyozta, hiszen oly vitéz férfiuk, mint Micsics, Vucsics, Szimics Sztoján, Czukics Péter, Lapovácz Miloszáv hasznos szolgálatot tehettek volna továbbra is az országnak, de közönséges és mély fokon álló miveltségi állapotuk miatt teljesen hasznavehetlenek a kormányzatban. Ezért szükségesek a többé-kevésbé iskolázott egyének. Karadsics még 1820-ban, Bécsből jövet hangsulyozta, hogy a 15—20 éves ifjakat egybeirja és őket három évig iskoláztassa s ezek szerinte nagyobb hasznot hoztak volna az államra, mint az osztrák és magyar-szerb nemzetiségi allatvalók. „Azon voltam hogy felségedet is megtanitsam az irás és olvasás mesterségére, sőt könyvet akartam számára irni, melyből szabad óráiban tanulhatott volna. Hiszen tudtam hogy Milenko Odesszában és Vujicza Konstantinápolyban könnyen tanultak, pedig öregebbek voltak felségednél; Tudhatja azt is, hogy terveimet nem tudtam megvalósitani. Sürgetésemre 1830-ban Iszailovics bizatott meg az iskolák felállitásával, fiait pedig kell hogy Szent-Péterváron neveltesse".

A kereskedelem bénitó megrendszabályozásáról szólva feltétlenül elveti azon elvet, hogy hitelben külföldi árú-

kat a kereskedővel nem léphetnek a belföldiek érintkezésbe, mert ily úton csakis a dúsgazdag Milós tud kereskedni. Elitéli a knéz oláhországi birtokvásárlását, mert ezáltal csak táplálja a közhiedelmet, hogy a knéz nem gondol sokáig Szerbiában maradni. [1])

Zsivánovics Jakab, a ki Róbert Cypriján „Les Slaves de Turquie" czimü művéhez több megjegyzést füzött, ekkép nyilatkozik: „Milós kormányzása patriarchalis viszonyon alapult; miután nem ismerte a betüt, félt minden irott könyvtől, melyet sokszor többféleképen értelmeztek. Parancsait irni és olvasni nem tudó emberekkel hajtatta végre, az akkori sztaresinákkal és nemzeti predsztavnikokkal. Ennek folytán Milós szóbelileg adta ki parancsait, s majd az egyiket, majd a másikat hivatta magához, vagy pedig szkupstinára szólitotta fel, hol a teendők megbeszéltettek. Gyakran fordult elő, hogy a főnökök az irott parancsokat rosszul értelmezték s ezért mindig oly irnokot választottak, a ki tisztán érthetően irt, úgy hogy az alig irni tudó, de magát közönségesen kifejező irnok műveltebbnek tartatott, mint az a ki fenkölt, kifogástalan irálylyal irt. Idővel az irott rendeletek megszaporodtak s nem egy főnök fájlalta, hogy ma-holnap a törvénykezés és igazgatás az irnokok kezébe megy át. Innét érthető a knéz és főnökök irás elleni ellenszenve. — A főnökök önkényesen igazgattak s nem egy igaztalanságot követtek el. Ilyenkor aztán a nép az alkotmányt hangoztatta, mely által elejét vélte vehetni a főnökök hatalmaskodásainak. Sokan azon hiszemben, hogy Milós nem akarja megadni az alkotmányt, elhatározták a szkupstinán annak felállitását követelni. [2])

Milós már 1829-ben érezte, hogy a kérdés elől csak ideiglenesen lehet kitérni, ő Karadsicsot, Davidovicsot, Iszailovics és Radicsevics főiskolai tanárokat bizta meg, és később egy bizottságot, — hogy a törvényhozás nehéz előmunkálatait elkészitsék. Érezhetővé vált egyúttal a művelt elem nagy hiánya; ez okból a nagyobb helységekben és városokban iskolák állittattak fel; Kra-

[1]) Српски Улок, 1843. 6—9. бр.; Попов, I. 251—256.
[2]) Попов, I. 259.

gujeváczon egy gymnasium és tanárokul magyar alattvaló szerbek hivattak meg. A legjobb tanulók Bécsbe és Budapestre küldettek. Jovánovics Péter mitropolita papi képezde felállitásán fáradozott. Belgrádon könyvnyomda állittatott fel. Egyházi és iskolai könyvek kerültek ki a sajtó alól és rövid idő mulva Davidovics szerkesztésében megjelent a legelső szerbiai hirlap, a „Szrpszke Novine.“ A Drina folyam szabályozás alá vétetett. Egy szóval a fiatal fejedelemség nem remélt kulturai fejlődésnek indult. „A szerbek a szellemi és anyagi haladás terén tanusitott ily gondos munkálkodása közepette, valjon lehettek-e még közönyösek politikai életöket és létöket feltételező alkotmányhozatala iránt? — kérdi Nil Popov, az orosz történetiró.

A szerb fejedelem már az 1834. február 13 án tartott kisebb szkupstina-gyülésen emlitette fel az ország belügyeit illető reformokat, a Kragujeváczon egybegyült papság, kmétek és főbb tisztviselők előtt. Ő a Karagyorgye idejében volt „popecsitelysztvo“-féle intézményt akarta visszaállitani, melynek elnöke terjesztette volna a knéz elé a megerősitendő határozatokat. A hivatalnokokat több osztályba vélte sorolhatni. Junius havában ismét egybehivta a szükebb szkupstinát, melyen azonban csak az adózás került szóba, és a többi intézményekről emlités sem történt. Milós ellenségei most már nyiltan hirdették, hogy a knéz görcsösen ragaszkodik a hatalomhoz és az alkotmányt nem akarja megadni és ezért halasztotta el ujólag a nagy szkupstina ülését, nem pedig az alkotmányt kidolgozó bizottság be nem fejezett tanulmányozása miatt.

Szimics Sztojánnak Konstantinápolyból való visszatértekor Milós legmeghittebb emberei előtt sem volt titok az ellene szőtt összeesküvés. — Milós azonban nem hitt a besugásoknak és hogy Szimics ellene esküdhetne, mert éppen ezt halmozta el uralkodó kegyeivel s csak imént nagyobb birtokot adott neki ajándokúl. Az 1834. év végén történt, hogy Szimicsnek fia született és ő Milós fiát Milánt kérte fel keresztapául, a ki anyjával Kragujeváczra jött. A keresztelőre Sztoján az elégületlenek fejeit is meghivta u. m.: Petrovics Avrámot, a kit a szultán Szerbia nevében kihallgatáson fogadott;

Radojkovics Mileta és Zdrávkovics Miloszáv törvényszéki tagokat és Hajduk Velyko testvérét Milutint. Szimics Elek nem jelent meg, hanem Nisen időzött. A fejedelemnő jelenlétében Milóst a házi urat, és a fejedelemnőt gyakorta felköszöntötték; este azonban titokban Milós hatalmának megnyirbálásán tanakodtak, főczélúl minél több szkupstinai tag megnyerését tűzték ki maguknak; elhatározták hogy Milóstól az alkotmányt ki fogják erőszakolni; követelik a külfölddel való szabad marhakereskedést, a kuluk eltörlését, a községi erdők átadását stb. Azon esetre ha Milós nem enged hatalmából, az országot fel fogják lázitani. Zdrávkovics Miloszáv megigérte a reszavaiakat fellázitani. Radojkovics Mileta a jagodinai, tyuprijai, és paratyiniakat, Szimics a krusevácziakat. A fejedelemnő kisérete azonban megtudta az összeesküvést a titkot nem tartó Petrovics Milutintól, s hogy többen meggyilkoltatását is ajállották. Milós Milutint magához hivatta, ki bevallott mindent, de az összeesküvőket is értesitette. [1])

Az összeesküvők most a gyors cselekvés terére léptek; azonnal megkezdték a lázitást és Kragujevácz ellen határozták indulni, mert ezáltal az ország fellázitását vélték elérhetni. Milósnak alig maradt ideje a kragujeváczi parancsnokságot Vucsicsra bizni. A felkelők a város közelében voltak, a hol Petronijevics Avram lelkes beszédet tartott az ezrek számára rugó tömegnek, hevesen kikelve Milós ellen, a ki Szerbiát pasalukjának tekinti és népét rabszolgáknak. Midőn ezen szavai nem találták éppen a nép köztetszését, ellenkező értelemben beszélt. A felkelők Táboriste mellett foglaltak állást, a hova Vucsics is jött hogy a felkelőkkel alkudozzon. A felkelők között Radojkovics Mileta volt a legtekintélyesebb, a ki kijelentette, hogy csakis Milós önkénye ellen keltek fel, és személyét, valamint méltóságát nem kivánják megtámadni, mire Vucsics a felkelőket 1835. január 20-án Kragujeváczba bocsátá. Mileta határozottan kijelentette, hogy ő Milós életét bárki ellen kész megvédeni, s hogy csakis az alkotmányt követeli. A legfőbb törvényszék és a hivatalnokok csatlakoztak hozzá és ezen

[1]) Попов, I. 267.; Ranke, 268.

az alapon kezdettek meg a knézzel a tárgyalások. A túlzók vezére, Protics György nem elégedett meg evvel és a Vucsics Mileta szövetkezés ellenére a legfőbb törvényszék nevében az országba felhivásokat küldött, melyben Milósnak Milán nevü fia javára való leköszönését hangoztatta.

Ezalatt Milós fejedelem Pozsareváczon aggasztóan töltötte napjait. Az elégületlenekkel czimborázó Miloszávlyevics Joksza a fejedelmet a Magyarországba való menekülésre szólitotta fel, ki már azon is volt, a mikor Markovics Kócza szerdár Milós előtt letérdelt és maradásra kérte, mert a nemzet javarésze még hű hozzá. A fejedelem most Pozsareváczra visszatért. A szendrői kerület fegyveres férfiai az első felhivásra Milós segitségére megjelentek. A jagodiniak látván, hogy Kragujeváczon a nemzet nem jelen meg, hangosan kikeltek, javarésze elszéledt, s Mileta alig tarthatta fenn tekintélyét a Vucsicscsal való alkudozások alatt. Időközben Gligorijevics Vula is megjelent a fejedelem küldötteként, hogy megtudja a felkelők czéljait. Protics György ismét Milós lemondását emlegette, mire Mileta kijelentette, hogy ennek a legerélyesebben ellent fog állani. Davidovics, a ki szintén megjelent a a tárgyalásokon felvetette a kérdést: valjon mit követelnek a felkelők. Erre ismét egyhangulag kijelentették: a közigazgatási reformokat, a polgári és büntető törvényeket, a vagyoni és személyi jogok biztositására. Davidovics biztositá őket, hogy a szkupstina ezen kérdések megvitatására még ez év február havában fog összehivatni.

Ezalatt Milós hívei Tuczakovics Péter vezérlete alatt Kragujevácz alá jöttek, hogy a felkelőket széjjel verjék. A felkelők a knézhez küldöttséget menesztettek, a ki Vucsics közvetitésére velők hajlandónak mutatkozott kibékülni. A belgrádiak Pajevics Czvetko által felbujtogattatván, eleinte a felkelők részére állottak, de mikor Obrenovics Jefrem a szerb fejedelemmel tudatta a felkelés megszünését ők is mást határoztak.

A kragujeváczi felkelők Milós biztositó válaszára elszéledtek. Radojkovics, Szimics, Petronijevics és Velykovics hazamentek. Mikor Vucsics a küldöttséggel visszajött, senkit sem talált már Kragujeváczon. Protics György,

Milós ellenfele is jónak látta eliramodni. „Mileta felkelése“ (Milutina buna) tehát bevégződött, anélkül hogy a felkelők és fejedelem teljesen egymással tisztába jutottak volna.

Obrenovics Jefrem január vége felé indult Kragujeváczra, hogy Milós fogadtatását előkészitse. Kragujevácz előtt valamenyi knéz, kmét, tisztviselő stb. várta; az ellenfelei térdre borultak előtte és ő könyek között bocsátott meg nekik. Szimics, Radojkovics és Petronijevics előtt pedig a templomban megesküdött, hogy elfelejti felkelésöket, viszont neki hűséget esküdtek.[1])

Az 1835. év február 14-én a kragujeváczi szkupstinán közel négyezer ember gyűlt össze. A fejedelem a legfőbb tisztviselőktől és papságtól környezve, ülve hallgatta végig Davidovics beszédét, melyet neki Milós sugallott. Igéretet tőn a szerb alkotmányt elkésziteni, mely a fejedelem, a kormány és minden szerb kötelességeit és jogait meghatározza; szóvetet szervezni, mely hat popecsitelyből álland és fejedelemnek is, nemzetnek is tetteivel felelős; a polgári és büntető jogi törvények hozatalát. A nép, kmétek, kapitányok és bíróknak rendeltetik alá; ezek az államtanácsnak (szóvet), ez pedig a fejedelemnek és ez a szóvettel megállapitandó törvénynek. Az adót olyképen vélte felosztani, hogy minden fej után félévente három tallér szedessék, melyből az összes költségek és adónemek fedeztessenek. A szkupstina tagjait törvény által kivánta megszabni. A jelenlegi reformok kivitelére pedig felhivta a kerületeket, hogy képviseltessék magukat bizonyos számu küldöttek által, a kik egyszersmind a kerületek óhajait és véleményét tolmácsolnák.[2])

Másnap felolvastatott a Davidovics által szerkesztette alkotmánytervezet, mely tizennégy fejezetből és százhuszonkét czikkelyből állott. Itt közöljük ismertetését Popov tollából: 1. Szerbia osztatlan és független kormányzatu, II. Mahmud és I. Miklós czár által elismert fejedelemség. 2. Szerbia feloszlik kerületekre, ezek kö-

---

[1]) Попов, I. 277.; Cunibert, II. 147—179.

[2]) Ranke, 271.; Попов, I. 280—282.; Новине српске 1835., 5., 6., 7.

rökre (járásokra) s ezek községekre; ez elnevezések változtathatók. A második fejezet a czimek és zászló kérdést oldja meg. A harmadikban a kormány, a végrehajtói és birói hatalomról van szó. Az első kettőt a knéz és szóvet hajtja végre, az utóbbit a bíróság. A negyedik fejezet a törvényhozás módozatait tartalmazza; a törvények az egész nemzetet vagy egyes részeit illethetik, visszaható erejük nem lehet; az adót csakis a szkupstina hozzájárulásával lehet kivetni, és évente hivandó egybe. A szkupstina száz tagból áll; a törvényjavaslatokat a popecsitelyek terjesztik elő, a szóvet felülvizsgálja őket és a fejedelem husz napon belül köteles azokat megerősiteni; ha a knéz megtagadja a szentesitést, a szóvet újból, de megokadatolva terjesztheti elébe; ha azonban a fejedelem az okokat nem fogadja el harmadszor is visszavetheti a javaslatot. A törvények bizonyos törvényes alakiság által nyernek jogérvényt. Az ötödik fejezet 30 czikkelye a fejedelem személyét érinti, mely szent és sérthetetlen; tetteiért nem felelős, az egész állam feje; kiadja a törvényes úton hozott törvényeket és popecsitelyei által azokat végrehajtatja; ő nevezi ki a tisztviselőket. A bűnösöknek megkegyelmezhet és büntetésüket leszállithatja. A knéz a szóvetnek törvényt terjeszthet elé; alkothat magának tanácsot, de tagjai nem lehetnek az állami szóvet tanácsosai. A fejedelem engedélyezi fiai és leányai házasságát; adhat kitüntetéseket és nemességet. A knéz és családja nem fizet adót, de az ingatlanok után igen. A knézi méltóság öröklő apáról fiura leszállólag; az egyenes ág kihaltával a mellék ágra száll; férfi utód hiányában a női ágra is átszáll. Ha a fejedelemnek férfi és női utódjai vagy családbeli tagjai nem volnának, akkor a szóvet háromszor felhivja az utolsó sarjat, hogy a szerbek soraiból a legérdemesebbet és legalkalmasabbat utódjául megnevezze; de ha a fejedelem nem teljesitené a felhivást, akkor az államtanács és országgyülés választhatják a trónörököst és terjesztik a szultán elé megerősités végett. A fejedelemnek született szerbnek és görög keleti vallásunak kell lennie; hasonlókép a fejedelemnőnek. A fejedelem husz éves korában éri el nagykoruságát. Idegen trónt nem fogadhat el. A kiskoru knéz anyja és azon szóveti

tagok gyámsága alatt áll, a kiket apja még életében kiválasztott; ha a fejedelem nem nevezte volna meg a gyámokat, a szövet választja meg őket. A gyámok esküt tesznek arra, hogy a kiskoru fejedelmet az alkotmány tiszteletére és a polgárok becsülésére tanitják. A kiskoru fejedelem helyett az országot három namesznik (regens) kormányozza az alkotmány szerint és a szövet felügyelete alatt; a kormányzás alatt az alkotmány nem változtatható. Ha az elhalt, vagy lemondott knéz legidősb fia szellemileg vagy testileg képtelen az uralomra, vagy lemondana a trónról, akkor ennek legidősb fia, vagy ennek hiányában legidősb testvére veszi át az uralmat. A szerb fejedelmi család tagjai nem léphetnek államszolgálatba, ellen esetben uralkodói jogigényeiket és javadalmazásaikat elvesztik. Ha a család férfi és női tagjai az apa és anya s az államtanács jóváhagyása nélkül, nem görög keleti vallásu egyénekkel házasságot kötnek, elvesztik trónigényeiket. A székvárosban államköltségen fejedelmi udvar épittetik. Milós fejedelemnek százezer és az udvartartásra huszezer tallér szavaztatik meg. Fitestvéreinek évente tizezer és utódjainak ötezer tallér. Az ötödik fejezet utolsó pontja a fejedelmi eskümintát tartalmazza. A hatodik fejezetben az államtanács jogai és kötelességei vannak felszámlálva. Az alkotmány őrzésére a knéz után a szövet képviseli a legnagyobb hatalmat. A knéz és szkupstina között áll. Pörbe foghat a ki államellenes eszméket terjeszt. A tisztviselők felett itél. A szövet rendes tagjain kivül részt vehetnek üléseiben a fejedelem testvérei és fiai is és husz éves korukban szavazati joggal birnak. A fejedelem a szövet tagjaiúl oly érdemes férfiakat is nevezhet ki, a kik nem laknak állandóan a fővárosban. A szövet elnökét a fejedelem nevezi ki. A popecsitelyek felelősek összes cselekedeteikért; minden szakosztály évi szükségletei czimén bizonyos összeget kap; a popecsitely évente számot ad reszortja után, a pénzügyek popecsitelye ezenkivül a szkupstinának is. A knéz a szövet tagjai sorából popecsitelyeket nevezhet ki, elbocsáthatja őket, de az elbocsátott popecsitely tagja marad a szövetnek. A szövet ülései zártak és róluk jegyzőkönyv vezettetik. A szövet határozatai akkor jogerősek, ha az ülésben legalább négy

popecsitely és négy tanácsos és a főtitkár vett részt. A fejedelem kiskorusága, eskütétele, új fejedelem-választás és a nemzeti szkupstina tartama esetében a szövet tagjainak háromnegyedrésze szükségeltetik. A határozatok szótöbbséggel mondatnak ki; egyenlő szavazatok esetében az elnök dönt. Az államtanácsosok felelősek a knéznek adta tanácsokért, az alkotmányellenes lépésekért, de függetlenek és nem felelősek a szövetben kimondott véleményeikért. A hetedik fejezetben a birói hatalomról van szó. A polgári és büntetőjogi törvények minél előbb fognak kiadatni. A bíróság három fokban állittatik fel: kerületi bíróság, főitélőszék és az állami tanács birói osztálya. A bíróság független és semmiféle hatalom sem folyásolhatja be ítéletét. Egy szerb sem viheti el a pörét más kerületi bíróság elé, hanem csakis az illetékeshez fordulhat. A nyolczadik fejezet a nemzeti szkupstináról szól, melynek száz tagja van, s kiknek legalább harmincz éveseknek kell lenni s kiket választóik fizetnek. A szkupstinát a knéz hivja össze évente szent György napja körül; szükség esetén többször is; a knéz oszlatja fel. Az országgyűlés hozzájárulása nélkül semmiféle adó sem vethető ki; az országgyűlés évről-évre állapitja meg. A knéz fizetése a szkupstina beleegyezése nélkül nem emelhető fel és a fejedelem akarata ellenére nem szállitható le. Joga van új törvényjavaslatait a szövet és knéz elé terjeszteni és az országban tapasztalt törvénytelenségeket a fejedelem elé hozni. A kilenczedik fejezetben az egyház viszonyai rendeztetnek. A szerb egyház élén a mitropolita áll; a püspökök száma a lakosság lélekarányához képest állapittatik meg. Az egyház belső ügyeinek elintézése a metropolita jogköréhez tartozik. Az egyházfő és püspökei a fejedelmet tanácskozásaikhoz meghivhatják. Minden más vallás szabadon gyakorolható és az ország védelme alatt áll. Mindenki a saját vallása szerint esküszik. A papság jövedelmei külön iratban rendeztetnek. — A tizedik fejezet a pénzügyekről szól. Főpontjai hogy Szerbia nem vehet fel a knéz és szövet hozzájárulása nélkül kölcsönt; s hogy az ország kerületei között nem állitható fel a czarinársztvo. — A tizenegyedik fejezetben minden szerb polgár nemzeti jogai felsorolvák. Csakis született szerb lehet gyám, tisztviselő,

községi elöljáró stb. Minden idegen *kereskedő*, *gyáros*, mester vagy földmivelő hét évi állandó itttartózkodás után elnyerheti a szerbországi polgári jogot; idegenek érdemeik elismeréséül a fejedelem által polgárokúl elismertethetnek. Minden szerb polgár egyenlő a törvény előtt és állami tisztviselő lehet. Egyenlő képesités mellett a szerbnek előny adatik. Minden szerb polgár tulajdona érinthetlen; közczél iránti tekintetből az érték megfizetése mellett azonban kisajátitható. Senki sem menthető fel az adó alól; mindenki szabad a kulukolás alól, kivéve a várak épitésétől. Minden szerb hadköteles, a rendes vagy a nemzeti hadseregben köteles szolgálni; ez első állandó, az utóbbi csakis veszélyben egybehivandó hadsereg. A hivatalos nyelv a szerb. A tizenkettedik fejezetben a tisztviselők jogai és kötelmei foglaltatnak. A tizenharmadikban kimondatik, hogy az alkotmány megváltoztatása esetében csakis a szkupstina háromnegyedrészének kétharmada határozhat. A tizennegyedik és utolsó fejezetben kijelentetik, hogy a szerb alkotmány (usztav) 114 czikkelyből áll, 1835. febr. 15-én lép életbe és az államtanács a törvénykönyvbe felveszi.[1])

A szerb nép ujjongott örömében és Milóst gazdag ajándékokkal tüntette ki. A szerb főbb tisztviselők és befolyásosabb férfiak, de különösen Szimics Sztoján láthatták, hogy a nép zöme fejedelme mellett csoportosul és nem köréjök.

A szkupstina napjaiban a 6 popecsitely és a 16 szóvetnik ki lőn nevezve. A külügyet Petronijevics Avram, a belügyet Davidovics Demeter, a hadügyet Vucsics Tamás, a pénzügyet Szimics Aleksza, a közmivelődést Sztefánovics Tenka, a jogügyeket Todorovics Lázár vette át.[2])

De Szerbia belügyeinek az usztav alapján való igazgatása nem hozta meg a várt gyümölcsöt. A számos tisztviselői kar intézménye idegen volt a szerb nemzetnek és az ennek sorában foglalt osztrák szerbek, úgy-

---

[1]) Попов, I. 282—287. Устав књажества Србије, у Крагујевцу 1835. стр. 6. A „Српске Новине“ melléklete.

[2]) Новине Српске, 1835. 7., 8.

nevezett „svábok“ befolyása alatt a tisztviselők a családi tüzhelytől elvonattak, az élet a köz és nyilvános helyeken pezsgett. Viszont a nép a nyert jogok alapján személyes ügyeit lépten-nyomon a hatóságok elé vitte, hol mindenki saját érdekében vélte megoldhatni, úgy hogy a belső rend és konszolidáczió helyett elégedetlenség támadt, melynek hullámai csakhamar az ország lakósainak valamennyi rétegeit ellepték.

A külföld ellenségesen viselkedett az alkotmány ellen. A porta a szerb hivatalos lapból és Ausztria útján értesült róla, mely leghevesebben fakadt ki és nem akarta önkényesen kormányzott birodalma mellett a kis alkotmányos Szerbiát tűrni. Oroszország szintén az alkotmány ellen foglalt állást, úgy hogy a porta bátran felhivhatta Milóst ezen alkotmány eltörlésére. A szerb fejedelem azonban az összes reformokat még sem semmisithette meg. Az 1835. márczius 29-én kiadott parancsában az usztavot hatályon kivül helyezte, meghagyta azonban a szóvetet és a popecsitelysztvót. Davidovicstól a „Novine Szrpszke“ szerkesztését elvette és Iszailovicsra bizta szemére vetvén hogy éppen ő publikálta lapjában ez alkotmányos mozgalmakat s általa lőn figyelmes a porta és a külföld a belügyekre. Az usztáv összes példányai bevonattak.

Az első alkotmány tehát alig másfél hó után megbukott. Törvények nélkül azonban Szerbiát nem lehetett kormányozni; Milós már április havában egy uj alkotmány tervező bizottságot állitott össze, névszerint: Petronijevics Avram, Miloszávlyevics Joksza, Szimics Aleksza, Protics György, Zsivánovics Jakab és Radicsevicsből. Az általok kidolgozott tervezetet a portához küldte, mely mindaddig nem volt hajlandó tárgyalásba bocsátkozni, a mig Oroszország küldötte Szerbiában a viszonyokat nem tanulmányozza. Az orosz kiküldött julius közepén ért Pozsareváczra, hol a fejedelem által fényesen fogadtatott. A vele folytatott szóbeli megállapodás alapján Zsivánovics az új alkotmány tervezetét kidolgozta.

Az orosz ügyvivő eltávozása után Milós Konstantinápolyba utazott, hol augusztus 28-án a szultánnál audienczíát nyert. A külszint illetőleg igen jó fogadtatásban részesült, mivel a szultánt gazdag ajándékkal

lepte meg. Mahmud úgy nyilatkozott, hogy Milós ajándékai oly nagyok mint ő maga, ennek folytán azt vélte, hogy éppen úgy kormányozhat továbbra is gond nélkül mind eddigelé.[1]) — Az 1835. év őszén Milós hivatalos lapja kijelenté, hogy Szerbiában egyedül a fejedelem az uralkodó, s kivüle másnak nem lehet politikai hatalma.

A nemzet java része, a nép zöme Konstantinápolyból való hazatérte után ujongva fogadta. Az ellene működő ellenzék tagjai, u. m.: Petronijevics Avram, Radojkovics Mileta, Szimics Sztojan, Protics György, Vucsics Tamás, Reszavacz Miloszáv és Todorovics Lázár izolálva állottak Milós és a vele tartó nép között. Mindazonáltal Milós magatartásában teljesen megváltozott. Az alkotmány eltörlése után az államtanács és a popecsitélyek végrehajtóivá lőnek parancsainak. Beszüntette kereskedelmi vállalatait, nem ereszkedett le többé az alsóbb rétegek közzé kisszerü dolgokkal és egyénekkel nem bibelődött többé, a törvénykezésnek szabad útat engedett; a sókereskedés általa birt monopoliumát beszüntette, a szerb kereskedőknek a hitelt bel- és külföldön megnyitotta, a nagy terjedelmü birtokokat a községek és érdemesebb férfiak közt felosztatta, hivatalnokait megbecsülte, nyugdijazta őket, Szerbiát geologiailag megvizsgáltatta. Belgrád kormányzójául Obrenovics Jefremet nevezte ki, s ott egy kereskedelmi és egy rendőri biróságot állitott fel. Az országot hadügyi tekintetben 4 kerületre osztotta fel, Sabácz, Negotin, Alekszinácz és Kragujevácz főhelyekkel.

A nemzet hangosan Milós pártjára szegődött és reformait örömmel fogadta. Az 1836. szkupstina gyülésen az egyház és iskoláról is gondoskodtak. A mitropolita mellé a konzisztorium adatott és a szerbiai iskolák főigazgatójává Radovánovics Péter neveztetett ki. Minden körnek legalább két iskolájának kellett lennie, a templommal biró nagyobb községek saját költségeiken köteleztettek azokat felállitani.

A Milós ellen támasztott ellenzék elvesztette a talajt lábai alól, hallgatagon nézte hogy mint tart a nép a fejedelemmel. Milós pedig hatalma szilárdságának tuda-

[1]) Ranke, 274.

tában meghagyta Radicsevicsnek az ellene támasztott legutolsó felkelés történetének megirását, melyet az „Augsburger Allgemeine Zeitung"-ban kinyomatott és a belgrádi „Српске Новине" 1836. évfolyamának utolsó számaiban átvett. A volt ellenzék férfiai között erre Szimics Bukurestbe emigrált, és a vidini pasának bejelentve, hogy ő a porta rájája, Szerbia alattvalója is megszünt lenni. Csakhamar követte őt Protics György, ki a belgrádi kméti választás miatt Pancsovára szökött. Magyarországon olyannyira Milós ellen uszitá fajtársait, hogy a bécsi udvar kiutasitotta. Ekkor Szent-Pétervárra indult, s aztán Konstantinápolyba, mindenütt bevádolván a szerb fejedelmet. Sőt utóbbi helyen a portával elhitette, hogy Milós a birodalma területén levő felkelési mozgalmakkal szoros összeköttetésben áll.

Vucsics Tamást a knéz Belgrádba nevezte ki a középitkezések igazgatójáva. Ezen állásában a lakosságot a legnagyobb terhekkel sújtotta, mert állitólag Milós parancsolta. Vucsics ily úton gondolta az elégületlenséget a fejedelem ellen szítani és magának pártot teremthetni. Szimics, Protics és az ellenzék között ő volt közvetitő. Ily úton az elégületlenek száma a nép között is terjedt s midőn Milós a földbirtokok összeirását rendelte el, az ellenzék nyiltan és titkon hirdette, hogy a földmivelő osztályt akarja új adóval megterhelni, úgy hogy a fejedelemnek ezen rendszabály keresztülvitelétől el kellett állnia, és az erre kiküldött bizottságot visszarendelni.[1]) Emellett rendeleteinek végrehajtói legnagyobb ellenségei valának.

Szerbia belügyeinek zilált állapota a szomszéd államok figyelmét méltán felkeltették. 1836-ban Ausztria Mihanovics Antal személyében külön konzult tartott Belgrádban és a fejedelem szeptember 15-én kihallgatáson fogadta.[2]) Megelőzte tehát Oroszországot, mely mindeddig nem tett eleget a szerbek régi óhajának, kik ismételten kértek egy orosz ügyvivőt. A konstantinápolyi követség és a bukuresti konzul útján nyert Szerbia érdekei és viszonyai felől értesitést. Oroszország nem

[1]) Cunibert, Essai historique, II. 272—286.
[2]) Новине Српске, 1836. 35. бр.

nagy bizalommal viseltetett Milós iránt, kivált az utolsó alkotmány óta, mely szerinte tele volt forradalmi jellegü eszmékkel. S mikor az orosz ügyvivő Szerbiából elutazott és Milós utasitást kért az új alkotmány tervezethez, csak 1836. év végén kapott néhány sort válaszúl Gyerman Mihály Bukarestben tartózkodó bizalmi férfia által, melyek szerint az alkotmány csakis közigazgatási kérdésekre szoritkozhatik.

A szerb fejedelem nem fogadta el az orosz tanácsot. Ellenfelei ezen lépését az orosz diplomácziánál ismét kihasználták, kiknek száma egyébiránt folyton növekvőben volt; és mikor Angolország Szerbiába ügyvivőt nevezett ki s azt a szerb fejedelem kitüntetéssel fogadta, akkor az orosz udvar bizalmatlansága még inkább növekedett, mert Anglia ügyvivőjének titkos czélja Oroszországnak a Balkánon birt befolyásának gyengitése volt.

Ezalatt Obrenovics Jefrem lépett érintkezésbe az ellenzékkel és Milós leghatalmasabb ellensége lőn. Vucsics Toma szüntelen izgatta és kilátásba helyezte neki a fejedelmi széket. Az önhitt Jefrem, Belgrád kormányzója hallgatott szavaira és csakhamar Juszuf pasával, Szimics és Proticscsal szorosabb összeköttetésbe lépett. Időközben Jefrem leánya Mihanovics osztrák ügyvivőhöz készült nőül menni, de Milós megtagadta beleegyezését és igy az osztrák ügyvivő is ellenségei soraiba került. Az ellenzéki párt hatalma igen megnövekedett, de azért az 1837. évi szkupstinai gyűlés Milós törvényjavaslatait elfogadta és személyéhez való ragaszkodását ünnepélyesen kifejezte.

Az ellenzék nevében Protics Szent-Péterváron járt, Milóst a leggyalázatosabban bevádolva. Az orosz udvar most már határozottan Milós ellen foglalt állást. Az angol konzul pedig Milóst arról értesitette, hogy Oroszország november havában Szerbiába konzult nevez ki, hogy Milóst leköszönésre birja, vagy hatalmát tetemesen megszoritsa; hogy Juszuf pasa a porta nevében az ellenzékkel és Jefremmel paktál, s hogy az ellenzék hatalma Oroszország befolyása által szemmelláthatólag növekszik. Cunibert, házi orvosa által tudatta véle, hogy a reformok behozatala most már nem késhetik. Elengedhetlennek tartotta a nép közmunkaadóját eltörölni, a vagyon és

személybiztonságot behozni és a szabad kereskedést; ezen kivül egy tanács felállitását a törvényes és alkotmányos uralom czéljából. A szerb fejedelem az első pontokat hajlandó volt azonnal teljesiteni; a tanácsot illetőleg azonban tétovázott. De mikor Cunibert az 1830. hattiserif 3. és 19. czikkelyét emlité, a knéz a tanács felállitásának eszméjével is megbarátkozott. Milós nem tartotta titokban az angol ügyvivő tanácsait és pár nap alatt egész Szerbia tudta Cunibert küldetésének czélját. Midőn utóbbi Zimonyba ért, hogy az itt tartózkodó Jefremet fejedelmi testvérével kibékitse, ez Milós ellenségei által méginkább félrevezettetett és minden kibékülési kisérletet elutasitott magától.[1])

Vucsics Tamás és Obrenovics Jefrem, a kik betegséget szinlelve fürdőbe indultak, Zimonyból egyenest Orsovára mentek, hol Szimics és Proticscsal találkoztak. Innét a portának és az orosz udvarnak feliratot intéztek, melyben Milós személyét a legocsmányabb módon festették le és a portánál a hazaárulással egyenrangu vádakkal illették, készek lévén hazájukat is romba dönteni, csakhogy egyéni érdekeiket megvalósithassák.

Midőn Vucsics és Jefrem hazatértek Milós őket hivataluktól megfosztotta, később pedig előbbit számüzte, ki aztán Zimonyban telepedett le s onnét izgatott.

Október felében hire jött, hogy az orosz czár Dolgoruki herczeget küldte le Szerbiába Milóshoz. A herczeg főleg az orosz befolyás helyreállitásán fáradozott és az alkotmány kidolgozásán, a főbb elvi pontokat megjelölvén. Milós október 28-án eziránt alá is irta az ukázt, mely az ellenzék mérsékeltebb részét kielégithette. Ezen okiratban hangsulyoztatik: 1. Mindenkinek vagyona és személye sérthetetlensége; senkisem vesztheti el tehát jogait, hivatalát, vagyonát illetékes kihallgatás és törvényes itélet nélkül. 2. A szabad kereskedés, úgy hogy mindenki tetszése szerint bármily czikkel üzérkedhessék. 3. A porez ezentúl pénzben szedetik be; a kuluk és más természetbeni adó eltöröltetik; a falvak lakósai tartoznak útjaikat és hidjaikat készitени; minden közigazgatási munkálat dijaztatik. 4. A közpénztár a szövet

[1]) Попов, I. 328—332.

felügyelete alá helyeztetik. Mikor Dolgoruki herczeg 1837. nov. 1-én távozott, útjában ezen ukáz több száz példányát osztogatta ki a nép között.

A Szerbia és Milós felett tornyosuló sötét felhők tehát elvonultak. Milós halálos ellenségei nagyot csalatkoztak az orosz herczeg küldetésében; Milós pedig reményteljesebben tekintett a jövőbe. A szerb nép minden egyes tagjának jogai biztosittattak, de azért a szerb fejedelem és szövet hatalma megmaradt, a szkupstina, illetve politikai alkotmány kérdése nem szünt meg létezni. Kitünt ez onnét is, hogy mikor a belgrádi tanácsot szétugrasztotta visszaélései miatt, a szövet tagjai ismét csak az alkotmány felállitásában láttak segitséget, nem pedig Milós intézkedésében.

Milós fejedelem utóbbi intézkedései túlnyomólag az angol konzul befolyása alatt keletkeztek. Anglia méltányolván érdemeit és Milós rokonszenvét politikai okokból 1837. deczember 27-én a konzulátust főkonzulátussá emelte. Kijelentette, hogy mindenkor főczélja leend Szerbia boldogsága és beligazgatásának teljes szabadsága, holott Oroszország legutóbb is bebizonyitotta beavatkozását. Az angol konzul elhitette Milóssal, hogy a portánál kieszközlendi az összes hatalomnak az ő kezébe való letételét.

A szerb fejedelem mindazonáltal az alkotmány ismételt megiratásán fáradozott s e végből Kragujeváczon Herbez, Rajevics, Radicsevics és Zsivánovicsból álló bizottságot alakitott. A polgári és bűnügyi törvények megirását Lazarevics Vaszilije zimonyi és Hadsics János újvidéki városi előljárósági tagokra bizta. Az orosz küldött és az angol konzul tanácsára, Jefrem testvérének és Vucsicsnak megengedte a hazajövetelt és előbbivel 1838. január 26 án kibékült; utóbbival azonban sehogy sem tudott boldogulni, a ki áskálodásait folytatta és kinek tanácsára az orsovai orosz konzul székhelyét Belgrádba tette át. Milós annyira felháborodott, hogy Vucsicsot meg akarta öletni s csak az angol konzul közbelépése akadályozta meg szándékát. Ezután Vucsicsot fetizlami vámfőnökké akarta kinevezni, de az hajthatatlan maradt, és Belgrádon maradt továbbra is.

Az orosz konzul Vascsenkó 1838. február 22-én

érkezett Belgrádba, hol a belgrádi pasával, Milóssal, a külföldi képviselőkkel és az ellenzékkel érintkezésbe lépett. Milóstól határozottan az orosz védnökség elismerését követelte és Dolgoruki herczeg terveinek végrehajtását. Időközben Vucsics Milóssal mégis kibékült és az alkotmánytervező bizottságba jutott.

A szerb fejedelem születése napját, Kragujeváczon kívánta tölteni és február 26-án elutazott. Vucsicsot is meghivta, de ez gyengélkedését hozván fel okúl visszamaradt Belgrádon.

Az alkotmány tervező bizottság február 27-én tartotta legelső ülését, melyen Hadsics inditványára az 1835. évi alkotmány fogadtatott el alapúl. De később a bizottság véleménye ketté hasonlott; a fejedelmi érdekeit védő párt fejei Lázárevics, Zsivánovics és Radicsevics a fejedelem részére messze menő jogokat kivántak kodifikálni, az ellenpárt, melyhez Hadsics és az orosz konzul is csatlakozott a nemzeti szkupstinában látták a törvényes hatalom őrét és a szóvetet közigazgatási és birói részekre oszták. [1]) A két ellenkező felfogás kiegyenlitésére egyáltalján nem volt kilátás. Az angol konzul értesülvén a konstantinápolyi orosz követ távozásáról, felhasználandónak vélte az alkalmat, hogy a porta előtt tárgyaltassék az alkotmányi kérdés; egyrészt a belgrádi tulnyomó orosz befolyás elől menekülni akarván, másrészt a portánál az angol befolyást igyekezvén emelni. S csakugyan a porta márczius végén Milóshoz fermánt intézett, melyben az alkotmányi kérdést Konstantinápolyban követeli elintézni.

A szerb küldöttség Petronijevics Avram, Zsivánovics Jakab és Szpaszics Jováncsából állott; az első ellensége volt, az utóbbiak hívei. A szerb fejedelem az angol befolyás következtében most már nyilton szakitott az orosz és osztrák ügyvivőkkel s egyáltalján nem titkolta ellenszenvét, mert azt hitte, hogy a két állam képviselői fejedelmi jogainak letiprásán fáradoznak és ellenfeleivel egy huron pendülnek. Az ellenségeskedés annyira fokozódott, hogy a két konzul előtt ajtót záratott. Nyilván-

[1]) Попов, I. 357—362.; Огледало Сръско. VII. 139—196.
[2]) Cunibert, II. 452 - 491.

való volt, hogy az a párt fog győzni, mely a portánál erősebb lesz. Milós bizott az angol pártfogásban, de a kijózanodás nem sokáig váratott magára. Deczember havában a szerb küldöttség a szerb alkotmány tervezet teljes bukását tudatta s hogy a porta az orosz követtel egyetértőleg az 1830. hattiserif alapján egy új alkotmányon dolgozik, melyet a belgrádi pasa útján fog Szerbiába küldetni. Petronijevics Avram a fejedelem előtt legnagyobb sajnálkozásának adott kifejezést a sikertelen működés miatt, de ugyanakkor legnagyobb ellenfelét Vucsicsot értesitette, hogy a porta megtagadta a Milós által beküldött usztav szentesitését, hogy a porta és az orosz követ által beküldendő usztav az ő pártjuk törekvéseiknek teljesen fog megfelelni.[1])

Az 1838. hattiserifben szépen hangzó szavakban reá bizatott ugyan a törvények foganatositása, a törvényszéki itéletek végrehajtása, a megkegyelmezési jog, a hivatalnokok kinevezése, az adók beszedése, s a csapatok feletti főparancsnokság is, sőt abban az is benfoglaltatik, hogy a mellé rendelendő tanácsnak hatásköre abból áll, hogy a fejedelemnek tanácscsal szolgáljon, azonban oly nemü felhatalmazást nyer az itt, mely a fejedelem jogkörét jóval túlhaladja. A fejedelem szedette be ugyan az adót, azonban a tanács számitsa ki a kiadások összegét s az találjon módot annak fedezésére; az adók pedig mindaddig nem szedhetők be, mig azokat a tanács jóvá nem hagyta. Ebből szükségképen az következett, hogy a csapatok zsoldja és száma, a hivatalnokok fizetése s az új állomások létesitése a tanács hatásköréhez tartozott. A törvényhozói hatalom csaknem kizárólag a tanács kezeibe adatik át; csakis ha az általa üdvösnek vélt törvényjavaslatok felett már tanácskozott és szótöbbség útján már határozatot hozott, tartozott azt az elnök aláirásával ellátva a fejedelem elé terjeszteni. Egyetlen oly rendelet sem adható ki, melyet a tanács jóvá nem hagyott; továbbá a jogra és igazságra vonatkozó valamennyi peres ügyekben az képezi a legfelsőbb forumot.

A főkormányzat felelőssége szigoruan megállapitta-

[1]) Попов, I. 395.

tott; a fejedelem négy popecsitelyt választ, melynek egyike a külügyek élére áll, a másik a belügyeket, a harmadik a pénzügyet, a negyedik az igazság- és közoktatásügyet vezeti, ügykörük egymástól elválasztassék s minden egyes kormányzati tény valamelyikök által ellenjegyeztessék. Évente márczius havában okmányokkal felszerelt jelentést tartoznak tenni a szenátusnak a mult évben előfordult ügyekről, melyeket az tárgyalás alá vett. A számadások is a szenátus elé valának terjesztendők, melyeknek megvizsgálása szintén az ő hatásköréhez tartozott. Ezen tanács pedig, mely a náhiják szám arányához képest tizenhét tagból állott, Milós által neveztessék ugyan ki, de aztán állandó legyen; egy tagja sem fosztható meg állásától, mig a magas porta szine előtt reá nem bizonyult, hogy a törvényt áthágta, vagy valamely bünténvt követett el. Az állásától meg nem fosztható szenátus a szerb fejedelem tevékenysége elé a legszükebb korlátokat szabni s az államhatalom leglényegesebb kellékeit saját kezeibe ragadni lőn most hivatva. Éppen úgy mint a tanácsosok, a birák sem voltak hivataluktól egykönnyen elmozdithatók; hacsak jogilag el nem valának itélve. A többi hivatalnokokra nézve is kimondatott, hogy nem lesznek többé az eddigi korlátlan uralom alá vetve; ezentúl ők is csak akkor büntettetnek, ha hibás voltuk előbb bebizonyul. [1])

A szultán hattiserifje 1839. elején olvastatott fel. Igaz ugyan, hogy a fejedelem az illető tisztviselőket nevezte ki, de mindazonáltal ellenfelei jutottak a legelső állásokba. A miniszterium elnöke Petronijevics Avram lőn, a ki Milós ellenfeleihez szított és fejedelme kegyét kétszinüsége által tartotta meg. A belügyek élére Procits György, a pénzügyek élére Szimics Aleksza, az igazságügy és közoktatás élére Sztevánovics Tenka neveztetett ki. — A szövet elnöke Obrenovics Jefrem lőn, alelnöke Szimics Sztoján, tagjai Vucsics, Nenádovics Máté, Garasanin Milutin stb. A tizenkét tanácsos között mondhatni egy sem volt Milós barátja. Mindezen hivatalnokok és a

[1]) Ranke, 280—281. A hattiserif teljes szövegét lásd 308—319.; Попов, I. 437—446.

fejedelem február 27-én esküdtek meg az új alkotmányra.

A fejedelem és az ellenfeleiből álló szövet eleitől fogva ellenséges lábon állottak. A fejedelem a szövet határozatait vetette vissza és viszont. Az elkeseredés oly nagy volt, hogy a szövet az Obrenovics család tagjainak járó kegydijat megvonta, és az 1835—38. évi nemzeti pénztárakról részleges számadást követelt.

A szerb fejedelem most ismét régi támaszához fordult a néphez, melynek soraiban valóban nem csekély párthívekkel rendelkezett. Testvére Jóva különösen a csacsaki kerületben izgatott mellette, és Milós alig várta az usztav ellen támasztott forradalom útján a szövetet és a fenálló rendet felforgathatni. Egyizben annyira volt, hogy Zimonyba ment és mindaddig vonakodott visszajönni mig Jefrem, Vucsics és Szimics el nem üzetnek, s a számadástétel kötelezettsége alól fel nem mentetik. Az orosz konzul közbenjárására május 1-én mégis visszatért, anélkül, hogy feltételei teljesittettek volna, ugyanakkor a mikor az ország belsejében az új usztav elleni mozgalmak első hirei Belgrádba értek. A mozgalom rohamosan terjedt és május havában a szövet elleni hangulat mindenütt nyilatkozott, sőt még az alsóbb katonaság soraiban is. Ezalatt Kragujeváczon a katonaság a szövettel tartó tiszteit elüzve, a fejedelem érdekében fegyvert fogott; példáját követték a tyuprijai és pozsareváczi őrségek is.

A szövet a fejedelmet a várban a legszorosabb felügyelet alá helyezte, és sokan szemére vetették, hogy ő maga szította a felkelést. Milós maga ajánlkozott, hogy a felkelést lecsillapitja, de a szövetnikok tartván tőle, Vucsicsot láttatták el a fejedelmi teljhatalommal a lázadók megfékezésére.

Vucsics körül csakhamar tekintélyes csapat csoportosult össze; véle volt a belgrádi őrség és útközben sokan csatlakoztak hozzá. Május 27-én találkozott a két ellenfél Tresnyán, hol Milós hívei részben átpártoltak, részben Vucsics által körülvétetvén, megadták magukat. Vucsics ezután Kragujevácz ellen indult, hol a felkelést levervén, sietve Belgrádba tért. Junius 10-én a szkupstina ülésen Vucsics és Szimics Sztoján nyiltan vádolták a

fejedelmet lázitással. A szkupstina abban egyetértett, hogy nem maradhat tovább a trónon. Nenádovics Máté és Todorovics Lázár küldettek hozzá, hogy birják rá a lemondásra. Ő junius 13-án irta alá a lemondási okmányt, melyben az uralmat Milán legidősb fiának adja át.[1]) A szkupstina pedig távozásra szólitotta fel. Vucsics momkjaival kisérte ki a Száva partjaira, hol a hajó várakozott reá. Milós egykedvüen hagyta oda az országot; neje Lyubicza könyekre fakadt. Vucsics feléje fordulván egy követ dobott a Szávába, mondván, „ha ez kikerül, te is vissza fogsz térhetni.“ Sokan sajnálkoztak sorsán és mikor Vucsics észrevette, hogy számosan zokognak elindulásakor, gunyosan jegyezte meg: „Sokan távoztak már el innét siránkozva — és hagytak maguk után siránkozókat.“[2])

Obrenovics Mihály.
1840—1842.

Milós fejedelem törvényes örököse Milán nevü legidősb fia volt, ki halálos betegen feküdt és a kivel trónöröklése nem is közöltetett;[3]) csakis annyit tudattak véle, hogy apja távozása után regensnek választatott. 1839. junius 17-én egy kormányzó bizottságot választottak melléje, melynek tagjai Petronijevics Avram, Vucsics Tamás és Obrenovics Jefrem valának. (Namesztnicsesztvo knyazsevszkog dosztojansztva.) A regensség junius hó utolsó harmadára hivta egybe a szkupstinát, melyen az új alkotmány jótéteményeit hirdette a szövet és a kormány. Jefrem nyitotta meg a gyülést, mely neki leszállitotta a már megállapitott évi zsoldját.[4]) Ő mindezért hét társát okozta, kik nem feledték el, hogy egykor testvérének ruhája szegélyét csókolgatták.

A szegény, beteg fiatal fejedelem alig három heti uralom után meghalt. A trónörökösödési kérdés ismét teljes akut jelleget öltött. Már Milós tavozta után han-

---

[1]) Попов, I. 414.; Boué, IV. 359.
[2]) Ranke, 285.
[3]) Мандровић, 387—388.
[4]) Ranke, 287.

goztatták, hogy valjon szükséges-e az Obrenovics család tagját fejedelmül elfogadni. Milán után Mihály, az elűzött fejedelem ifjabb fia következett, a berát szövegéből azonban sokan azt vélték következtethetni, hogy erre nézve az öröklési jog nem szól oly határozottan. Kivált a két regens gondolkodott igy, mert féltek hogy Milós fia útján újra hatalomhoz juthatna és ez okból az Obrenovics dinasztia elűzését is tervezték. A hol szerét ejthették, ártottak nekik. A két Obrenovics testvér évi díját tizezer tallérra szállitották le; Milós ellen az utolsó négy év számadásait követelték; a kragujeváczi felkelés részeseit egy külön felállitott bíróság útján a legszigorubban büntetni rendelték, u. m. Obrenovics Istvánt, Obradovics Markót, Gavrilovics Istvánt; az államszolgálatból Milós legnagyobb híveit elbocsátották: Radicsevicset, Popovicsot, Nikolicsot, Silicset, stb.[1])

Mindazonáltal a szövet legnagyobb része Obrenovics Mihály mellett foglalt állást és Szimics Alekszát küldé Oláhországba a fejedelem fiáért. Ezalatt Petronijevics a Karagyorgye családot titkon Szerbiába hivta, mire Jefrem és Milós özvegye Milós fejedelmet fia elbocsátására birták. De ekkor már a nemzet soraiban a két család küzdelme megindult és ez a szövetben is nyilatkozott.

A porta, illetve Rusid pasa Mihály fejedelmet egy beráttal méltóságában megerősité, melynek alapján a méltóságot nem tekinté többé örökösnek. Ezen berátot egyik főhivatalnoka által Oláhországba küldette, kinek meghagyta Mihályt Konstantinápolyba kisérni. Mihály fejedelem mielőtt felesküdött volna az usztávra, már is rendeletet bocsátott ki, melyben a májusi kragujeváczi forradalom részeseit fölmentetni parancsolja. — A vidini Huszejin pasa pedig hivatkozva Karagyorgye családjának visszatérésére, Milós számára is reklamálta a jogot, mire a szövet inkább kiutasitotta Karagyorgye családját, semhogy Milósnak is megengedje a visszatérést.

Az országban ez időben három párt keletkezett. A szövet többsége Mihály mellett foglalt állást és ide tartozott Obrenovics Jefrem is; a másik párt Milós régi híveiből állott és az ő érdekében dolgozott; a harmadik

[1]) Српске Новине, 1839. бр. 28., 29.

Petronijevics és Vucsics útján titokban az Obrenovics dinasztia ellen tört Karagyorgyevics Sándor érdekében. A szultán kinevezése döntött ezúttal és Mihály hívei többségben maradtak, de azért az ellenzék nem szivesen vette, hogy a szultán a fiatal 17 éves Mihályt nagykorunak nyilvánitotta. Az ellentétek az által is élesbültek, hogy Kragujevácz magának vindikálta a székhelyt, és hogy Belgrádon az őrség szerteoszlott, mert nem volt hajlandó a szövetet szolgálni, de tulajdonképen Obrenovics Jefrem és Protics György belügyminister által izgattattak fel. Utóbbi Milósnak személyes ellensége volt s ennek uralma alatt Vucsics és Petronijevicscsel tartott, nem azonban az Obrenovics család ellensége és igy, minthogy előbbiek az egész család elűzetésén tanakodtak, végleg meghasonlott velök.

Mihály fejedelem 1840. február 27-én Nisen volt, Alekszináczon több szövetnik fogadta és márczius 14 én Belgrádba vonult. 17-én kenetet fel, tette le az eskűt az usztávra és olvastatott fel a Kalimejdanon a berát. A regensség a fejedelem nagykorusitása folytán megszünt. A porta azonban két legfőbb támaszát olykép jutalmazta, hogy Petronijevicset és Vucsicset a fejedelem mellé tanácsosokúl nevezte ki, kik nélkül Mihály semmit sem tehetett. Mihály efelöl legalább Konstantinápolyban még semmi biztos hirt nem nyert, csakis a szerb határ közelében fekvő Alekszináczon értesült erről az őt kisérő effendi által.[1]) Ily módon Obrenovics Jefrem kipotyant befolyásos állásából, két ellenfele pedig a fejedelem kezét megkötötte. A nemzet azonban hangosan protestált a porta törvénytelen beavatkozása ellen; Vucsics, meg Petronijevics ellen állást foglalt a tanács is.

Mihály fejedelem legelső ténykedése is megmutatta, hogy a porta által kirendelt tanácsosait mellőzi. 1840. márczius hó végén a mult év májusi felkelés elitélt részeseinek megbocsátott, mint ezt már Oláhországból jelezte. A nép a fejedelem ilyetén fellépése által nekibátorodva, azon hivatalnokokat kezdé megtámadni, a kik Vucsics és Petronijevics mellett foglaltak állást és tiltakozott a porta jogtalan beavatkozása ellen, a két taná-

[1]) Ranke, 288.

csos eljárását elitélve nem mult nap, hogy az országból Mihály elé nem járult volna egy-egy küldöttség, biztositván őt hűségéről Vucsicsot és Petronijevicset gyalázva. Az elkeseredés oly nagy fokra hágott, hogy a kerületi lakósok a kétes hivatalnokokat és papokat elfogták, őrizet alá helyezték s csak a fejedelem csitító szavainak köszönhető a véres események elháritása. A földmivelők határozottan ellene szegültek az új ügyrendnek, folyton azt hangsúlyozván, hogy a békét eszközlő egyetlen uralkodó inkább javukra szolgál, mint annyi sok a saját kárukra meggazdagodni akaró tanácsos és főhivatalnok; egy gödröt már tele tömtek, mondák, most pedig még tizenhetet tártak elébük. Hangosan követelték a székhelynek Kragujeváczra való áthelyezését, hol a kormány függetlenül és nagyobb bátorsággal működhetnék mint Belgrádon; Vucsics és Petronijevics ellen törvényes vizsgálat ejtessék meg és Milós visszahivassék.

Vucsics, Petronijevics párthíveikkel, Szimics Sztoján, Sztefánovics Tenkával, tiz tanácsossal stb. a belgrádi pasához menekültek a mozgalmak elül. A nemzet naponta követelte Mihály ellenséges érzelmü hivatalnokainak elbocsátását. Az idegen államok konzuljai kitűzték zászlójukat és a mozgalmas események behatása alatt vagy semlegesen viselték magukat, vagy mint az orosz konzul a török pasa segitségével Milós összeköttetéseit szakitották meg, sőt Floreszko bojár ügyvivőjét elfogták és elűzették.[1])

Mihály fejedelem engedve a nép óhajának székhelyét Kragujeváczra tette át. A belgrádi ellenzék lemondott arról hogy kövesse. Szimics Sztoján Zimonyba távozott. Az orosz konzul azonban sietett Kragujeváczra, hogy befolyását némileg is érvényesitse. Obrenovics Jován Csacsakba tért, Jefrem Kragujeváczba. A szövet tagjai közül a mindig hű Radojkovics Mileta vette át a vezérszerepet és a tanácsosok nagy részét az új székhelybe vezette; csak Sztefánovics Tenka, Teodorovics Lázár és Nenadovics Máté tagadták meg példájának követését. Gavrilovics János, a pénzügyi osztály egyik főtisztviselője lemondott állásáról. Mihály anyja Lyubicza

[1]) Српске Новине 1840. бр. 18., 19.

állitólag beteg fiához sietett. Az ellenzéki párt szerteszéledt, felbomlott és minthogy a kormány Belgrádból elköltözött, szükségképen a török befolyásnak is gyengülnie kellett. Vascsenko orosz konzul főleg Milós visszatérését igyekezett megakadályozni és a vele érintkezésben álló főurakat védelmezni.

A szultán sem maradt el az orosz követ lépései mögött. Azalatt mig Milós párthívei Branicsevo és Uzsicza felől fellázadva a székhely felé tartottak, azon hiszemben, hogy Milós visszatérését csakis Jefrem és Protics akadályozzák, ezeket tehát megbuktatni akarták. A porta természetesen nem nézhette tovább befolyása főbb támaszainak elűzetését és Musza effendit küldte biztosúl Szerbiába. Utasitása szerint Milós visszajövetelét feltétlenül meghiusitani volt hivatva, a szerb felkelést elnyomni és a régi rendet helyre állitani, a bujtogatókat megbüntetni, mindenben az orosz konzullal egyetértően eljárni. Az effendi julius 10 én már Belgrádon volt. A knéz és a biztos a Belgrád és Topcsider közötti mezőn találkoztak; jelen volt Jefrem, Protics, Rajovics, Radicsevics stb. A két ellenfél képviselői alig tudtak megegyezésre jutni. A kölcsönös bizalmatlanság, a gyülölet, az érdekek áthidatlan akadályok valának. Annyiban mégis megegyeztek, hogy szkupstinát fognak egybehivni.[1]) A nemzetgyűlés augusztus 3 án gyült egybe a Belgrád és Topcsider közötti mezőn. Vucsics Petronijevics és Szimics Sztoján nem hivattak meg az elkeseredett nép iránti tekintetből; az ellenfél részéről megjelentek azonban Teodorovics Lázár, Nenádovics Máté, Sztefánovics és Zubán Lázár. A török biztos a várba menekült főembereknek hivatalukba való visszahelyezését követelte, mig a szkupstina azoknak kiadatásáért tombolt.

A gyűlés azután a biztosnak benyujtandó tiltakozó feliratok szerkesztését mondta ki. Az első tiltakozó okiratot a nemzetgyűlés állitotta ki, melyben Vucsicsot és Petronijevicset okolták a rendzavargásért, kik az Obrenovicsek elűzetésén és Karagyorgyevics elismertetésén ármánykodtak; hogy Obrenovics Milóst cselszövés és erőszak útján eltávolitották, mert a nemzet hiv hozzá.

---

[1]) Српске Новине, 1840. 29., 30.

A nemzetgyűlés tagjai a Vucsics és Garasanin párt összes tagjainak bíróság elé állitását követelték. Milós fejedelem visszahivatását, kinek legnagyobb szószólója Micsics knéz volt. A válasziratot 187 képviselő irta alá.[1])

A papság memorandumában az alkotmánynyal meg van elégedve és annak pontos végrehajtását óhajtja; a felkelés okairól hallgat és konstatálja, hogy a nép Milós visszahivatását követeli. A legfelsőbb bíróság tagjainak jegyzéke egyezett a szkupstináéval; s ilyen értelmü volt a szóveté is. Végül a belgrádi polgárság emlékiratukban a szerb ellenzék és összeesküvők kiüzetését követelte. — Ezen feliratok és panaszok a török biztosnak adattak át, melyekre Vucsics és pártja czáfolatokat irtak. Szerinte a fejedelem izgatja a népet ellene és a portával szemben hűtlenségbe esik, melytől a belügyekbe való beavatkozást megtagadja. „Szerbia — úgymond, szultáni birtok, és fejedelme csak a szultán bizalmi férfia, nem pedig uralkodója az országnak, ezért a porta rendeleteinek alá kell vetnünk magunkat.[2]) Vucsics, Petronijevics és társai készek voltak a portának hazájokat kiadni, az orosz udvarnak hódolni, csakhogy személyes érdekeiket kielégithessék.

Az emlékiratokból[3]) kiviláglik a két ellenpárt jellege. Egyfelől Milós a fiatal fejedelem új hivatalnokokra és a népre támaszkodva foglal állást a porta beavatkozása ellen, másfelől a vagyonos, Milós ellenfeleiből álló Vucsics-Petronijevics párt a porta és az orosz udvar támogatásával veszi fel a küzdelmet.

A porta biztosa a fejedelem és Milós pártjával tárgyalásokba bocsátkozott ugyan, de aug. 16-án jelentéktelen okokból megszakitott minden érintkezést és Belgrádot odahagyta. Ezalatt Kragujeváczon új forradalom támadt, és hire kelt, hogy a szendrői és pozsareváczi kerületekből nagy néptömegek közelednek Topcsider felé, Milós visszahivatását követelvén. A volt szerb fejedelem neje, Lyubicza, Mityics és Radicsevics élénken

---

[1]) Попов, II. 63—67.

[2]) Српске Новине, 1840. бр. 53—66.

[3]) Popov Nilnak II. kötetében közölve vannak. 397—426.

szították ezen mozgalmakat. — Mihály knéz ily körülmények között Protics tanácsát követte és az egybegyült képviselők előtt kijelentette, hogy a haza érdekében és ellenfeleikkel szemben csak úgy boldogulhatnak a szerbek, ha Milós visszahivatásától elállnak, ha minden szerbet, a ki politikai okokból a népet felkelésre izgatja, befogatnak és bíróság elé állitanak, és mindenki adóját megfizeti. [1]) Határozattá lőn, hogy bárki is a törvényes fejedelem ellen izgatna hazaárulásba esik és halállal büntetendő.

Ily szigoru intézkedésekre vala szükség, hogy a fiatal fejedelem állása biztositassék. Ezután a rendes hadsereg Topcsiderbe rendeltetett, és az összes képviselők felfegyvereztettek. A fejedelem Danilovics orosz küldöttel a pozsarevácz és szendrői felkelők ellen indult, kik javarészt átpártoltak hozzá. Anélkül, hogy csatára került volna, e főbb izgatok fogságba jutottak és a nép elszéledt. A fejedelem ezután kiáltvány alakjában megtiltotta a népnek az ország dolgaiba való ilyetén beavatkozását, és miután Mityics is nyiltan Mihályhoz pártolt, a Milós-féle párt mozgalmai elfojttattak. [2]) Miután a török biztos augusztus havában újra eredménytelen tárgyalásokat folytatott a szerb fejedelemmel, melyeknek tulajdonképeni meghiusitója a szövet volt, Mihály Kragujevácz ra költözött. Az uralkodó párt azonban a Milós híveit is vád alá kivánta helyezni és Mityicset csak a fejedelem kegyelme mentette meg a büntetésből. Másrészt a szövet és a bíróság Milós párthíveiről teljes ellentétes nézeteket vallottak, úgy hogy a kormánypárt sem vallott egyet dolgaiban.

Később, október havában a török biztos az utolsó kisérletet tette a fejedelem és a Vucsics-párt kibékitésére; s mikor ezúttal is kudarczot vallott e hó végén elhajózott. A szerb ellenzék főbb férfiai Konstantinápolyba és Ausztriába mentek, az alsóbb ranguak Vidinben kaptak lakást.

Az 1841. évben az orosz és török udvar újból felhivta Mihály fejedelmet, hogy béküljön ki ellenfeleivel.

---

[1]) Попов, II. 75.

[2]) Српске Новине, 1840. бр. 34.

Sőt a czár szárnysegéde Szerbiába ment és rábirta a fejedelmet, hogy az emigránsokat visszafogadja és a portának az alkotmány betartását megigérje, mi 1841. aprilis hó 5 én meg is történt.

A fiatal fejedelem ezen évben újabb veszélyeknek nézett elé, melyek a porta egyéb tartományaiban keletkeztek. Bosznia, Bulgária és Ó-Szerbia keresztény lakossága fegyvert fogott közvetlen elnyomói ellen. Különösen Szerbia keleti részei közelében öltött nagyobb mérvet a felkelés, melynek szálai az Oláhországban tartózkodó Milósig terjedtek, minek folytán Milós kénytelen volt Ausztriába menni. Az öreg trónvesztett fejedelem távoztát Mihály is szivesen látta, kinek anyja Szerbiában újabb felkelést szított férje érdekében, junius havában. Vele tartott Obrenovics Jován, kinek pártja Jefrem, Protics, Rajovics, Radicsevics életét veszélyeztette, úgy hogy utóbbiak Lyubicza fejedelemné kiüzetését követelték. Rövid időre rá Jefrem elhagyta Szerbiát és Bécsbe sietett Milóshoz, hogy véle kibéküljön. A két Obrenovicsnak Bécsben való tartózkodása által az osztrák kormány újabb okot talált Szerbia ügyeibe beavatkozhatni. Szerbia több helyein konzulátusokat óhajtott felállitani, de Mihály nem engedte meg, mire az osztrák kormány Mihály ellenfeleihez szított, hogy ily módon nyerhesse a szerb ügyekbe beavatkozást. A fiatal fejedelem tudatlanul elősegitette terveit, a mikor Karagyorgyevics Sándort maga mellé szárnysegédűl vette.

A fej delem nagyon is meg volt győződve népe szeretetétől, és Karagyorgyét legkevésbbé sem találta veszélyesnek. S hogy népszerüségét emelje, elhatározta az országot beutazni. Belgrádon a központi kormányt hagyta és az utolsó felkelés vizsgáló biróságát, maga pedig aug. 30 án indult útnak, Gligorijevics Vule szóvetnik, Bogicsevics Milós, Paczek Károly dr., és Gavrilovics János kiséretében. Személyi biztonságát egy osztály lovas képezte. Legelőször az utolsó felkelések fészkét, a kolubarai kerületet látogatta meg; innét Sabaczon, Valyevón, Csacsakon át Kragujeváczra ment, mindenütt a nép hódolatától környezve. Innét Kruseváczon, Tyupriján, Pozsáreváczon át Szendrőbe utazott és végre szeptember 28 án Belgrádba visszatért.

Mihály kormánya, mely a zavarok leverése után szabad kezet nyert, a közügyek lenditésére most már könnyebben gondolhatott. Radicsevics István, a ki ezelőtt osztrák szolgálatban állott, helyes elvü és művelt férfiu volt, és közoktatási, valamint igazságügyekben nem egy kitünő reformot hozott. A papság helyzetét javitotta, házat és földet adatván nekik a községek által. A bíróságnál az irásbeliséget vezette be; statisztikai számlálásokat létesitett; iskolákot állitott fel; tudományos társulatot alapitott. Belgrádon szinházat emelt. Szóval ez a férfiui Szerbia műveltségi állapotának emelésén fáradozott. [1])

A nép, mely alacsony műveltsége folytán ezen újitások fontosságát nem tudta felfogni, a reformok behozatala ellen zúgolodott, és a szilvafák összeirása is már nagy izgatottságba ejtette, mert ezek megadózásától is félt. A visszatért emigránsok, kik ugyan szavukat adták, hogy politikai viselkedésök kifogástalan marad, titokban szították ezen elégületlenséget. S midőn Mihály és kormánya a porta elől teljesen elzárkózott és a boszniai felkelés egyik főszemélye, Amvrozija érsek Belgrádon menhelyet talált, a török udvar újból a régi emigránsokat kivánta látni Szerbia legelső méltóságaiban, kikben több garanciát látott, mint Mihályban és kormányában, melynek az oroszokkal való szoros összeköttetést saját rovására ismerte. Tudjuk, hogy az emigránsok Oroszországtól elhagyattak és igy nem csoda, hogy az osztrák udvar titkos megbizottja Hauer a pasával szövetkezve, a volt és jelenlegi emigránsokat terveinek megnyerhette, melyek Oroszország balkáni befolyásának aláásására irányultak volt. Hogy terveiket a pasa is, Ausztria is könnyebben elérhessék, Vucsicsot a ki Zimonyban élt — a szerb fejedelemmel kibékitették, és ez Szimics Sztojánnal és Garasaninnal hazájába tért, hova Petronijevics és Sztefanovics már régebben elmentek volt.[2])

A törökök természetesen azon voltak, hogy befolyásukat emeljék. A kormányon ülő miniszterek ellen minden oldalról panasz tört ki. Az emigránsok vonakodtak

---

[1]) Ranke, 292—293.

[2]) *Попов*, II. 132.

hivatalt elfoglalni. A porta meg egy újabb küldötte által Protics és az összes miniszterek elbocsátását követelte, merev magatartásuk miatt. Mihály fejedelem habozott egy ideig, noha nem idegenkedett ezen lépéstől, mi a portát annyira felingerelte, hogy szivesen látta azon mozgalmakat, melyek Mihály ellen kitörtek. Az usztavobranitelyik, azaz a volt emigransok újból megkezdhették akna munkáikat; főleg azon kerületekben szították az elégületlenséget, a hol Nenádovics próta, Reszavacz, Garasanin és Teodorovics Lázár birtak befolyással.[1])

A felkelés tulajdonképen Vucsicsal kezdődött, a ki aug. 24 én Zimonyon át Pancsovára utazott. Innét Szendrőn át a felbujtogatott kerületeken keresztül Kragujevácz ellen indult, hogy a hatalmat kezeibe ragadja. A fejedelem aug. 31-én indult ellensége elé. A nép mindenütt köréje csoportosult. De mikor Vucsics Kragujevácz alá ért, a fejedelem Belgrád felé hátrálni kényszerült, és katonasága gyáván hagyta el, úgy hogy Mihály menekülésre kényszerült gondolni. Szept. 6-án. Topcsiderből Magyarországba Zimonyba ment. Őt követték Protics, Radicsevics és öt tanácsos.

Vucsics diadallal vonult be Belgrádba és barátjaival a közhatalmat kezeibe ragadta. Az alkotmányvédő párt teljes győzelmet aratott az Obrenovicsok felett.

Mihály fejedelem rövid uralma alatt Szerbia sokat haladt. Mondhatni hogy alatta indult meg szellemi élete, melynek gyümölcseit az ország még évek óta is élvezte.

Kara-Gyorgyevics Sándor.

Mihály fejedelem menekülése után a belgrádi pasa a városban egy ideiglenes bizottságot állitott össze Vucsics és Petronijevics híveiből. Petronijevics elnökké neveztetett ki, Vucsics predvotitelylyé, azaz a nemzet vezérévé. A szerb fejedelem a pasa ezen ténykedése ellen protestált. Azalatt az Obrenovics család leghívebb

[1]) Ranke, 296 ; Српске Новине, 1842. бр. 34.

támasza Mityics János az uzsiczai kerületben a fejedelem mellett felkelést szervezett, de Vucsics túlnyomó csapatai ellen nem tarthatván magát, fogságba esett, és súlyos rabságra vettetett.[1])

Szeptember 13-án a vracsári mezőn ült össze a nemzetgyűlés, melyen Vucsics kezdeményezésére Mihály fejedelem és családja a trónról letétetett és helyette Karagyorgyevics Sándor választatott meg.[2]) A pasa és a török biztos jóváhagyták a választást, noha Vascsenko orosz konzul a fejedelemválasztás ellen óvást emelt. Mindamellett nem Sándor, hanem Vucsics és Petronijevics uralkodtak önkényesen török védnökség alatt. Midőn november 8-án Emin effendi felolvastatta a szultáni berátot, melylyel a legutóbbi választás jóváhagyatott és Karagyorgyevics fejedelemül elismertetett, az összes külföldi konzulok tüntetőleg távol maradtak, mert az új kormány felülkerekedésével a jogtalanságok és önkény végtelen lánczolatai ismét feltüntek.

Karagyorgyevics a berát felolvasása után kiáltványt bocsátott ki Szerbia népéhez és Petronijevicset külügyminiszterré nevezte ki; híveit tanácsosokká, Vucsicsot belügyminiszterré; egy szóval az egész hivatalnoki kar kivétel nélkül Vucsics embereiből állott.[3])

Az osztrák kormány Hauer titkos diplomata által egyetérteni látszott az új viszonyokkal, noha Metternich herczeg határozottan ellenök nyilatkozott. A török követtel tudatta, hogy a porta két nagy hibát követett el az által, hogy a porta által már megerősitett fejedelmet a lázadókkal üzette el, és hogy a lázadók által megválasztott új fejedelmet az orosz udvar mellőzésével erősitette meg. Igérte azonban, hogy a czárt fel fogja kérni, hogy ezen ügyet a szultánra nézve hátrány nélkül döntse el.

Az orosz czár a szultánhoz intézett átiratában tiltakozott az utóbbi események ellen. Hadsegédét Lieven bárót pedig Belgrádba küldte, hogy Szerbia viszonyait részletesen tanulmányozza és azon okokat, melyeknek

---

[1]) Српске Новине, 1842. бр. 37.
[2]) Попов, II. 152—154.
[3]) Српске Новине, 1840. бр. 44., 45.

gyümölcseit az utóbbi változások Butenyev által a czár a szultánnal tudatta, hogy Szerbia védnökségét fentartja, melyhez Ausztria is hozzájárult. Franczia- és Angolország azonban vonakodtak ezen védnökséget elismerni.

Az ellentétek a nagyhatalmak között a fejedelemválasztás miatt annyira feszültek lettek, hogy egész Európát általános meghasonlással fenyegette. Az orosz czár kívánsága 1843. márczius havában oda irányult, hogy Sándor fejedelem letétessék, Kiamil pasa távolittassék el, Vucsics és Petronijevics büntettessék meg. A porta az orosz fenyegetések alatt végre beleegyezett, de oly feltétel alatt, hogy Oroszország Sándor újraválasztását jóváhagyja. [1]) Karagyorgyevics erre lemondott. Vucsics és Petronijevics a szövet egyik titkos ülésén elhatározták, hogy ha kell fegyverrel is fognak ellentállani Mihály visszajövetelének, Karagyorgyevicset Kragujeváczon hagyni, az országot minden eshetőségre felfegyverezni, Belgrádon Vucsics vezetése alatt mintegy 3000 embert összegyüjteni, ugyanannyit Kragujeváczon Knityánin István vezetése alatt, Tyupriján Georgijevics Bogdán alatt. Ha az országgyűlésen Mihály pártja jelöltje mellett foglalna állást, tekintet nélkül a jelenlevő hatalmi képviselőkre, készek voltak Mihály pártját azonnal megtámadni. Végül elhatározták Vucsics és Petronijevics kiutasitásának és megbüntetésének mindenáron ellentállani. [2]) Ily véres határozatokra azonban nem vala szükség, mert az orosz követ még május végén kijelentette, hogy Mihályt nem kivánja a fejedelmi trónon látni, és a porta Milósról emlitést sem tett. Junius 15-én a Vucsics párt 30.000 aláirást szerzett Karagyorgyevics mellett. Midőn Lieven báró, az új belgrádi orosz konzul Vascsenko helyét elfoglalta, a kijelölő előértekezlet napja és helye rögtön megállapittatott. A junius 15-én tartott szkupstina már ekkor kijelentette, hogy Vucsics és Petronijevics tőle elválaszthatlan; igy határozott a szkupstina is. A porta és az orosz udvar követei látván a két vezér feltétlen hatalmát, végre abban állapodtak meg, hogy csak Negotinig menjenek ideiglenesen. Junius

[1]) Ranke, 425—440.
[2]) Попов, II. 200.

20-án olvastatott fel a szultán fermánja, mely által Sándor a tróntól megfosztatik és egy ideiglenes kormány állittatik fel. Az új kormány tagjai választás útján következők lettek: Sztefánovics István, Teodorovics Lázár, Reszavacz (Zdrávkovics) Miloszáv.

A fejedelemválasztás napja 1843. junius 27 ére tüzetett ki. Az Obrenovicsok ez ellen hasztalan protestáltak az orosz konzulnál. Az orosz konzul azonban megkisérlette, hogy az osztrák uralom alatt élő szerb emigránsok részt vegyenek a választásban, de ezek féltvén életöket, nem tehettek eleget kivánságának. A választás napján Topcsiderben megjelent Hafiz pasa és az orosz konzul is. Karagyorgyevics Sándor egyhangulag kiáltatott ki fejedelmül és immár Oroszország sem tagadhatta többé törvényes jogát. A két fővezér megbüntetését azonban nem tudta keresztül vinni; ők mint eddig is, ezután is az ország leghatalmasabb férfiai maradtak.

A czár azonban nem állott el szándékától. Midőn Lieven Szent-Pétervárba visszatért, Varsóban egy futárt talált, kitől utasitást vőn, hogy térjen vissza Szerbiába és szorgalmazza a két vezér eltávolitását. Oroszország és Ausztria minden követ megmozgattak, hogy Angliát és Francziaországot terveik keresztülvitelére birják, de utóbbi kijelentette, hogy nem szivesen látja, hogy az orosz udvar Szerbia belügyeibe avatkozik, mely jog tulajdonképen a portát illeti.

Lieven báró a fentiek ügyét a nemzeti szkupstina által követelte elintéztetni. 1843. aug. 9-én Kragujevácz on határozatba ment Vucsics és Petronijevics kiutasitása és 5000 tallérral való nyugdijaztatása. A két vezér lemondó levelében késznek nyilatkoztak a haza érdekében távozni, hogy Szerbiát újabb bonyodalmaktól megmentsék.

Az orosz követ most Karagyorgyevicsnek adandó berát ellen már nem tiltakozott, és a porta akadály nélkül helyeztette vissza méltóságába.[1])

A fejedelem átvévén az uralmat, először a miniszteriumot egészitette ki. A polgári törvényjavaslatot egy bizottság által megvizsgáltatta, az Ausztriában tartózkodó politikai emigráltaknak megbocsátott. Konstantinápolyba

[1]) Ranke, 439—444.

szerb ügyvivőül Szimics helyébe Teodorovics Lázárt nevezte ki. A fiatal fejedelem a Ruscsukba távozott vezérférfiak tanácsára csakis ezen pártbeli híveivel vétette magát körül.

Látszólag a rend teljesen helyreállott. De azért Szerbia belsejében itt-ott felbukkant egy-egy újabb mozgalom a régi Obrenovics párt hívei között. A kormány törvényt hozott a lázitók ellen, és Szendrőben egy nyolcz tagu bizottságot létesitett, hogy Karagyorgyevics ellenségeit kihallgatva, felettök itéletet hozhasson. A bizottság 1844-ben Kragujeváczra tért és legfőbb bűnösökül Popovics Perát és Hadsi Miját nevezte meg. A bizottság május havában fejezte be működését, de egy árva betüt sem tett közzé.

A két emigrált vezér párthívei sehogy sem tudtak belenyugodni. Vucsics és Petronijevics számüzetésében. A nemzet hangosan kivánta visszatértöket, s minthogy Szerbia és Oroszország viszonyai lényegesen javultak, egy évre rá megengedtetett visszatérésük. A két vezér diadallal vonult Szerbiába, és maga a fejedelem ment elébök.

Az ünnepélyességek még javában folytak, midőn hire járt, hogy Obrenovics hívei Jovánovics Sztoján vezérlete alatt Sabáczba törtek Ausztriából honnét Klenákból keltek át, és aztán Podrinyébe nyomultak. A felkelők serege nem volt nagy és mikor Váljevó felé tartott, Nenádovics Máté nemzeti serege által megveretett. Ezalatt Vucsics is megérkezett, a hadi törvényszéket felállitotta, és október végén Belgrádba tért.

A szerb kormány kimutatta, hogy az utóbbi kisérlet az Ausztriában élő Milóstól eredt, s hogy ő támogatta Jovánovicsot pénzzel. Petronijevics ez okból az osztrák alattvaló szerbeket kiutasitani rendelte, és az osztrák konzultól a szerb emigránsoknak Magyarország déli határaitól való eltávolitását követelte. Ausztria azonban tagadta Milós részességét és nem tett eleget ezen felhivásnak. Jovánovics vállalatának semmi gyakorlati eredménye sem volt. Deczember 21-én Vucsics hadvezéri állását felcsérelte az udvari tanácsossággal, mely állás sem az ukázban, sem más törvényen nem alapult.

Az 1845. év csendesen folyt le. A szultán a feje-

delmet január havában egy új érdemjellel tüntette ki; a Szerbiára oly káros nisi vámot megszüntette, a belgrád—alekszinácz—konstantinápolyi főkereskedelmi útat helyreállitotta. Junius havában 22 egyénnek kegyelmezett meg a fejedelem a kik a Jovánovics-féle felkelésben résztvettek; az 1842. évből Szerbiába emigrált bolgárokat a portának kiszolgálta. November havában Hafiz pasa helyett a nisi Achmet pasa helyeztetett át Belgrádba. Egy szóval Szerbia a lehető legjobb viszonyban állott a szultánnal. Csend honolt az országban és senki sem gondolta, hogy belsejében a hivatalnokok két erős pártot képeztek és erősen versenyeztek az állásokért. Az egyik hivatalnok párt feje Szimics Sztoján volt, kihez Sztanisics Pál, Zubán Lázár, Szteics, Dimics és főleg a volt osztrák alattvaló szerbek csatlakoztak; a másik párt a belföldiekből állt. A versenygés főtárgya a közigazgatási hatalom volt. S miután Vucsics és Petronijevics birták a hatalmát, Szimics pártja mindenekelőtt ezek ellen fordult.

Az 1846. évben a szerb fejedelmet a legnagyobb kitüntetés érte a szultán részéről, a kit előbbi Ruscsuk, illetve Drinápolyban felkeresett. A szultán fejedelmileg fogatta és kegyeinek nem egy bizonyitékával halmozta el. Mikor Sándor Szerbiába visszatért, diadallal vonult át az országon. De az orosz udvar sem késett Sándor kitüntetésével, 1846. szeptember 22-én az Annarend első osztálya rendjelével lepte meg, új követe Fedorov által.[1]) Ausztria részéről Luitpold bajor herczeg látogatta meg.

Az 1847. év is békésen folyt le. Igaz ugyan, hogy néhányan az Obrenovicsok hívei közől újra berontottak Szerbiába, de leverettek. A fejedelem leginkább családi ügyeivel foglalkozott, mig a tényleges kormányzást Vucsics és Petronijevics vitték; és ezen alkotmány védőkül elnevezett államférfiak egyetlen egyszer sem hivták össze a nemzet törvényes képviseletét, a szkupstinát. Az ország ügyeiben és politikájában pangás állott be. A régi viszályok tengere lecsillapult; a nagy hullámok eltüntek és felszine tiszta, sima volt. Ezen letargiából

[1]) Српске Новине, 1846. бр. 19.

azonban egy külföldi államban végbement forradalom rázta fel Szerbiát: az osztrák-magyar felkelés, és a magyarországi szerbek lázadása. — A mig eddig a magyarországi szerbek szellemi főlényükkel Szerbiában a legnagyobb befolyásra tettek volt szert, most nyilt először alkalma a szerbországiaknak szomszéd testvéreiknek segitségére sietni. S valóban igaza van Risztícsnek, a nagy államférfiúnak, hogy nemcsak Szerbiát késztette újabb mozgalmakra a magyarországi szerbek forradalma, hanem megadta a legelső alkalmat, hogy a fiatal fejedelemség mint önálló szuverén ország, a fenhatóságot gyakorló porta beleegyezése nélkül, idegen állam politikai eseményeiben részt vegyen.